

Het Bruuijsel

Vogelwacht Uden

Meer dan alleen vogels kijken

 info@vogelwachtuden.nl • www.vogelwachtuden.nl

Voorzitter

Jan-Willem Hermans
Broekmorgen 28
5401 PK Uden
☎ 0413-269804
✉ jwhermans@kpnmail.nl

Redactieleden

Martien van Dooren
John Hermans
Jan-Willem Hermans
Dick Slaa
Mignon van den Wittenboer

Secretaris

José Escher
Kruisstraat 13
5388 CH Nistelrode
☎ 0412-650180
✉ secretariaat@vogelwachtuden.nl

Typewerk en correctie

Tineke Huijs
Plantsoen 30
5384 EV Heesch
☎ 0412-451911
✉ tenphuijs@home.nl

Penningmeester

Anita van den Acker
Raam 523
5403 TM Uden
☎ 0413-253151

Eindredactie, opmaak en kopij

Mignon van den Wittenboer
Stoppelveldseweg 1A
5473 RR Heeswijk-Dinther
☎ 0413-785338
✉ bruujssel@vogelwachtuden.nl

Bestuursleden

Peter van de Braak
Jacques Raats
John Opdam

Drukwerk, omslag en afwerking

Graphiset B.V. te Uden

Bankrelatie

ABN-AMRO Uden
IBAN NL93ABNA0609968254

Verspreiding

Lies Schoenmakers (coördinatie)
Dorien en Theo Versteegden e.v.a.

Clubgebouw

De Groenhoeve
Artillerieweg 3, Uden
(bij Kinderboerderij)
☎ 0413-250047

'Het Bruujssel' verschijnt vier maal per jaar in een oplage van 300 exemplaren (incl. links)

We zien niet graag dat iemand gedeeltes van dit blad gebruikt voordat we daar toestemming voor hebben gegeven. Men dient dan wel Het Bruujssel als bron te vermelden. © Vogelwacht Uden e.o.

Inhoudsopgave

Van de redactie **3**

Mededelingen bestuur **4**

De Klappekster in de Maashorst en haar prooien
Annemarie van Diepenbeek en Bart Gras **6**

Excursie Hongarije
Jan-Willem Hermans **16**

Verslag 2015 Nestkastenwerkgroep
Leo Ballering **29**

Verkeerde timing Streekfair
Jos van der Wijst **31**

Wespendieventelling in de Maashorst
Chris van Lieshout **32**

Website Varia
redactie **32**

Reisverslag Dannemeer
Marga Verduin **33**

Vogelatlastellingen afgerond
Leo Ballering en Henk Sierdsema **35**

Voor u gelezen
John Hermans **37**

Landelijke Dag Sovon 2016 **40**

Bijzondere waarnemingen
Peter van de Braak **41**

Broedvogelinventarisatie Maashorst 2017
Leo Ballering **42**

Spitsbergen 2016
Jan-Willem Hermans **44**

Eidooier
Peter van de Braak **50**

Brunchwandeling zondag 4 september
Martien van Dooren **51**

Start najaarstrektelling 2016
Martien van Dooren **53**

Uitgelicht Plevieren en Kieviten
Dick Slaa **56**

Overzicht van al onze werkgroepen
redactie **62**

Algemene info Vogelwacht Uden
redactie **64**

Vogelwacht winkel **65**

Sluitingsdatum kopij voor het volgende Bruujssel is op 20 november 2016!

Van de redactie

Het clubblad van Vogelwacht Uden kent een lange geschiedenis. In 1990 verschijnt het voor het eerst onder de naam 'Het Bruujsel'. Daarvoor was 'De Slechtvalk' de titel van het blad dat al in 1980 onze leden van informatie voorzag. In die lange geschiedenis heeft de Vogelwacht redactieleden zien komen en gaan, covers zien veranderen en is het van een gestencild ledenblaadje uitgegroeid tot een digitaal geprinte uitgave die online zelfs full-color beschikbaar is.

Online zijn ook alle oude uitgaven van het clubblad terug te vinden, hierin kunnen we bijvoorbeeld in een uitgave uit 1985 lezen - als we het stencilwerk ontcijferen - dat Peter Noy toen trad als lid van de redactie. Ruim 30 jaar heeft Peter aan de wieg gestaan van tal van bijdragen aan Het Bruujsel, foto's verzameld, auteurs achter hun vossen gezeten en vooral telkens weer gezorgd dat de opgemaakte pagina's tijdig bij Graphiset werden aangeleverd. Dit soort vrijwilligers is van grote waarde voor een club als de Vogelwacht.

Nu Peter te kennen heeft gegeven een aantal taken binnen de Vogelwacht neer te leggen, neem ik (een deel van) het stokje graag van hem over. Na alle inzet van Peter kom ik gelukkig in een gespreid bedje terecht en is het niet heel moeilijk dit mooie werk voort te zetten. Maar het is ook een goed moment om het bed een keer op te schudden en van nieuwe lakens te voorzien. Het zal jullie niet ontgaan zijn dat met ingang van dit nummer het lettertype en de opmaak van Het Bruujsel in een nieuw jasje gestoken zijn. Daar zullen misschien nog meer wijzigingen in komen, afhankelijk ook van jullie reacties op de nieuwe opmaak. Dus laat vooral weten wat je ervan vindt of als je ideeën hebt hoe Het Bruujsel beter kan worden.

Het op me nemen van het eindredacteurschap was voor mij een grote uitdaging maar valt me tot nu toe alleszins mee. En dat komt vooral door de geweldige inzet van tal van vogelwachters. Van alle kanten stroomde de kopij binnen, kwamen tips over de opmaak en stuurden fotografen waanzinnig mooi beeldmateriaal. Hierdoor was het een feest om deze eerste uitgave samen te stellen. Dank daarvoor!

In deze uitgave is daardoor ook een mooie mix ontstaan van alles wat de Vogelwacht ons te bieden heeft en wat onze leden bezig houdt. In mei maakten 23 leden een mooie reis naar de poesta in Hongarije. Van hun belevenissen en waarnemingen in dit oostelijk deel van Europa doet Jan-Willem Hermans in dit Bruujsel verslag. Kort daarna vertrok hij met zijn broer John naar het hoge noorden en ook van deze reis naar Spitsbergen maakte hij voor ons een mooie beschrijving. Marga Verduin bezocht ook het noorden, maar dan in Nederland. In Groningen is in een polder een mooi stuk nieuwe natuur aan het ontstaan en als we Marga mogen geloven is dat een bezoek meer dan waard. Voor dit soort uitstapjes is het handig om je soortenkennis op peil te houden. Hiervoor is de rubriek 'Uitgelicht' een handige minicursus, waarin Dick Slaa de soorten plevieren en kieviten die we in Europa tegen kunnen komen beschrijft. Annemarie van Diepenbeek en Bart Gras gaan wat dieper in op een soort en beschrijven de voedselkeuze van de overwinterende Klapksters in de Maashorst. Erg interessant onderzoek dat andere leden hopelijk ook inspireert om veldonderzoek te doen. Dit en vele andere bijdragen maken Het Bruujsel tot een clubblad waar we als Vogelwacht trots op mogen zijn.

Veel leesplezier, Mignon van den Wittenboer

Mededelingen Bestuur

Beste Vogelwachters,

De schoolvakanties zitten er weer op en de meesten van ons zijn weer terug in hun dagelijkse routine. Wat de activiteiten betreft beginnen we in september redelijk rustig maar in oktober staat de agenda weer boordevol met de gebruikelijke dialezingen, wandelingen en natuurlijk de herfstexcursie.

Voordat we in deze mededelingen vooruit kijken zijn er afgelopen zomer een drietal ontwikkelingen geweest die ik hier graag nog even wil benoemen.

1. De keet bij de telpost aan de Palmvenseweg te Nistelrode

Gelukkig is eind juli besloten dat de vergunning voor het plaatsen van de keet is aangehouden wat betekent dat de keet er de komende 10 jaar van 1 augustus tot 1 december mag staan.

Nogmaals een oproep aan iedereen die er de komende maanden met de auto een bezoek brengt: de auto MOET aan de kant van de keet in de berm geparkeerd worden. Dit is een strikte voorwaarde in de vergunning.

2. Bruujssel en PR

Peter Noy heeft besloten om te stoppen met zijn activiteiten voor ons clubblad en de PR in de (lokale) pers. Uiteraard vinden we dat als bestuur erg jammer. Peter heeft zich talloze jaren zeer succesvol met hart en ziel ingezet voor onze club en daar dan ook erg veel van zijn vrije tijd in gestopt. Na een gesprek met Peter heeft het bestuur zijn besluit gerespecteerd.

Langs deze weg spreken we nogmaals nadrukkelijk onze dank uit voor alles wat Peter door de jaren heen aan werk verzet heeft. We hopen hem dan ook nog vaak bij de verschillende activiteiten van onze Vogelwacht te zien.

Ondertussen zijn twee leden bereid gevonden om een deel van de activiteiten over te nemen. Mignon van den Wittenboer zal de redactie van Het Bruujssel op zich nemen en Marc Gottenbos zal de nieuwsberichten op de startpagina van onze website gaan verzorgen. We wensen Mignon en Marc veel succes en plezier. Uiteraard kunnen ze alleen succesvol worden als velen van jullie hen voorzien van informatie, kopij, foto's en ideeën. De contactgegevens van Mignon kun je vinden in het colofon op pagina één en die van Marc in de rubriek Website Varia.

De PR zal voorlopig door het bestuur worden verzorgd. Medio december/januari hopen we daar een definitieve oplossing voor te hebben. Mocht je je geroepen voelen om hier een rol in te spelen dan kun je contact opnemen met het bestuur via secretariaat@vogelwachtuden.nl of ☎ 0412-650180.

3. De appgroepen van Vogelwacht Uden

Zoals aangekondigd is er een tweede appgroep geopend waar alleen waarnemingen worden gemeld. Deze groep heeft de naam Uden Bird App gekregen. De bestaande appgroep Vogelwacht Uden is bedoeld voor overige informatie en vragen.

Je kunt je voor beide groepen aanmelden bij Peter van den Braak, ☎ 06-22491297.

Excursies

De voorbereidingen voor de meerdaagse herfstexcursie naar Terschelling zijn nagenoeg rond. We gaan met een groep van 33 vogelaars. Martien van Dooren zal de deelnemers via de mail informeren over de details van deze reis. De buitenlandexcursie naar Rügen hebben we door omstandigheden niet rond kunnen krijgen en is helaas komen te vervallen.

De (halve)dagexcursies zullen voortaan ook zoveel mogelijk worden aangekondigd in Het Bruujsel. Voor de komende maanden staan de Amsterdamse waterleidingduinen, Keent en de Provincie Zeeland op het programma. Zie verder in dit Bruujsel. Details zullen zoals gebruikelijk via de maandagenda worden gedeeld.

Dialezingen

De tweede helft van het seizoen gaat weer beginnen en de eerste lezing is alweer net voorbij wanneer je dit Bruujsel ontvangt. Voor september staat John Smit op de agenda met een lezing over het Vliegend Hert. In oktober gaat G. Muskens ons iets vertellen over de Steenmarter en in november zal John Hermans een dialezing geven over de vogels van het noorden. Voor alle lezingen wordt in de Groenhoeve weer een hoge opkomst verwacht dus kom op tijd.

De dialezingen voor en door leden zijn in november en december. Iedereen die dia's en een leuk verhaal over vogels of andere natuuronderwerpen heeft kan zich opgeven bij John

Opdam, Opdam.john@gmail.com. Meestal is er ruimte voor twee of drie personen.

Nieuw Vogelwachtlid

Het volgende nieuwe lid wordt van harte welkom geheten in onze vereniging:

Alain Hofmans uit Uden

We hopen je regelmatig bij één van onze activiteiten te ontmoeten.

José Escher

Wie gaat er mee?

Zondag 18 december, hele dag

Provincie Zeeland

Een winters rondje langs de vogelrijke gebieden in de Provincie Zeeland levert gegarandeerd leuke waarnemingen op. In Zeeland overwinteren jaarlijks vele tienduizenden ganzen: Grauwe Gans, Rotgans, Brandgans maar ook de meer zeldzame Roodhalsgans. Ook voor tal van andere vogelsoorten als eenden, steltlopers en meeuwen zijn de waterrijke gebieden in Zeeland in trek als wintergebied. Kortom: ga met ons mee op **18 december!** Je ziet zeker heel veel vogels en met een klein beetje geluk zitten er ook een paar zeldzame soorten tussen.

De Klapekster in de Maashorst en haar prooien

Dit artikel vertelt over de Klapekster in de Maashorst en haar voedsel. Hierbij zoomen we in op de Levendbarende Hagedis, een van de prooidieren in de laatste maand van het jaarlijks winterverblijf van de Klapekster. We geven een korte schets over de bijzondere manier waarop de Klapekster daar soms mee omgaat, iets waardoor zij en verwante soorten curieuze streeknamen kregen. In maart en april 2016 verzamelde en analyseerde Annemarie van Diepenbeek een aantal braakballen en plukresten en inventariseerde voedselvoorraden (opgeprikte en ingeklemde prooidieren) van de Klapekster. Bart Gras observeerde het verschalken van kevers en een hagedis, hij vond een slaapboom en registreerde de zang van de Klapekster. Dit artikel geeft een impressie van onze vondsten en waarnemingen.

De predator en de prooi

De Klapekster (*Lanius excubitor*), behoort tot de familie van de klauwieren. Het is een zangvogel met roofvogelmanieren. Hierbij heeft ze een eigen variant: gevangen prooien die ze niet meteen opeet, spietst ze aan een doorn, scherpe takpunt of klemt zij in een takoksel van een struik of laag boompje, als voedselvoorraad. Grotere prooien, zoals woelmuizen, worden wel eens half opgegeten aan een doorn, takje of aan prikkeldraadbaarden gevonden. Kleine zoogdieren en vogeltjes vormen verreweg het belangrijkste onderdeel van haar menu, aangevuld met grote insecten, vooral Driehoornmestkevers. In haar winterkwartieren in Nederland staan in de nawinter ook reptielen op het menu. Aanpassingen aan de 'roofvogelleefwijze' zijn onder andere het scherpe zicht en het haaksnavelkje. Aan het begin van deze eeuw was de Klapekster als broedvogel in ons land verdwenen (bron: SOVON). Tegenwoordig zien we deze soort alleen nog als doortrekker en in enkele gebieden als wintergast met een eigen territorium. De

broedgebieden liggen in Noord-Europa, in berkenbossen, heide, hoogveen en moerassen met verspreide bomen. In de Maashorst komt de Klapekster al jaren voor als wintergast, meestal met een of twee individuen, soms met vier of zelfs zes individuen (mond. info inventarisatiesultaten A. Vermaat, VWU en Bruujssel 2012-1).

Klapekster, het individu dat de Dwergmuis van de foto op pagina 8 opgespietst heeft.

📷 John Hermans

Naast de zeer schaars voorkomende Hazelworm, een pootloze hagedis, is de Levendbarende Hagedis (*Zootoca vivipara*) de enige reptielensoort in de Maashorst. Zoals alle reptielen is ze voor haar warmtehuishouding afhankelijk van de omgevingstemperatuur. De wintermaanden brengen reptielen in winterslaap door, maar de Levendbarende Hagedis ontwaakt als eerste hieruit en profiteert al van de eerste zonnige lentedagen. In de laatste maand van het winterverblijf van de Klapekster in de Maashorst bleek in 2016 de Levendbarende Hagedis een niet onbelangrijke prooidiersoort te zijn. Iets wat overigens niet afwijkt van bevindingen uit andere onderzoeken in Nederland.

What is in a name?

Het eerste deel van de wetenschappelijke naam van de Klapekster, *Lanius excubitor*, betekent 'slachter'; deze naam geldt voor alle klauwieren. Het tweede deel betekent 'wachter'. Het eerste

sprekt voor zich, de tweede betekenis heeft te maken met de gewoonte schel geluid te maken als er een roofvogel in de omgeving opduikt. De soort en ook haar verwante soorten hebben veel Nederlandse volksnamen. De Nederlandse naam Klappekster is niet moeilijk te verklaren: zijn bonte tekening en lange trapvormige staart doen denken aan het bonte verenpak van de Ekster, en het woord 'klappen' betekent kletsen of babbelen (Blok en Ter Stege, 2008).

Door Klappekster opgespietste Levendbarende Hagedis. Aan de dikke staartbasis is te zien dat het een mannetje is. Slabroekse hei, 16 maart 2016.

De (voor ons) bizarre voedselgewoontes van de klauwieren hebben ze nogal wat opmerkelijke volksnamen opgeleverd, vooral in Duitsland. Zo zijn de Duitse benamingen voor de klauwieren als familie: Raubwürger en Würger. De naam is door verbastering ontstaan en heeft een dubbele betekenis. Raubwürger stamt af van het Oud-Hoogduitse 'wargengil', een verkleinwoord van 'warc' dat rover betekende, 'rovertje' dus, in de 17^e eeuw verkeerd aangeduid met 'Würg-Engel' en tenslotte verkort tot Würger. 'Würger' heeft ook een andere Duitse betekenis: 'kokhalzen': de soort produceert braakballen. De habitat van de klauwieren met vaak doornstruiken erin en de gewoonte (vaak nog levende) prooien op doorns of scherpe takjes te spietsen heeft de

Klaapekster ook tal van streeknamen bezorgd, zoals 'Dorndreher' (doorndraaier) en 'Dorngrue-el' (doorngruwel) (Bertrau, 2014).

De blauwe of turquoise kleur ontstaat door lijkverkleuring die kadavers van bruingekleurde hagedissen vaak vertonen. Slabroekse hei, 16 maart 2016.

De Levendbarende Hagedis *Zoôtoca vivipara* is 'eierlevendbarend' (ovovivipaar). Ze dankt haar naam aan het feit dat de jongen niet, zoals bij veel andere reptielen, in een perkamentachtige eierschaal worden geboren, maar in een dun vlies dat direct of kort na de geboorte breekt. Direct hierna gaan de jongen zelfstandig hun weg. Het uitdragen van de eieren tot direct zelfstandige jongen stelt de soort in staat ook in noordelijke, vrij koude gebieden te overleven. Het drachtige vrouwtje kan immers actief warme dagen benutten en zonbeschenen plekken opzoeken en zo de ontwikkeling van de embryo's bevorderen.

De Klappekster en haar prooien in de Maashorst

In de Maashorst komt de Klappekster voor op enkele heideterreinen met verspreide bomen. In de winter 2015-2016 waren er vermoedelijk vier of vijf individuen met een eigen territorium in de Maashorst. Tijdens de Klappekstertellingen vanaf 2007/2008 wordt de soort elke winter tijdens een van de twee tellingen (de derde weekenden van december en januari) wel met één of twee individuen waargenomen, maar er zijn er ook wel eens zes (2011/2012) aangetroffen (Het Bruujssel 2012-1, mond. info Arend Vermaat, VWU). De Klappekster werd dan meestal gespot op drie of vier heideterreinen in de Maashorst.

Tijdens het winterverblijf van de Klapenster in Nederland vormen muizen, spitsmuizen, vogeltjes en (vooral Driehoorn)mestkevers het voornaamste voedsel (Van Maanen, 2002, Van der Poel, 2011, Van der Poel & Van der Poel-van 't Hoff, 2013, Deutzeman e.a., 2015). Een kever als stapelvoedsel in de winter lijkt opmerkelijk, omdat insecten maar weinig actief zijn in deze periode. Maar de Driehoornmestkever houdt er in de winter op vorst- en sneeuwvrije dagen een actieve leefwijze op na. Het winterverblijf van de Klapenster duurt grofweg van oktober tot half april en valt daar grotendeels mee samen. In aantal mogen mestkevers dan de belangrijkste prooidieren zijn, maar in biomassa zijn dat muizen. Aan het eind van de winter komen er ook Levendbarende Hagedissen op het menu.

Opgespietste, deels gegeten Dwergmuis.
 John Hermans

De winter 2015-2016 was dus een goed klapensterseizoen voor de Maashorst. In de laatste maand van het winterverblijf van de Klapenster heeft Annemarie op twee heideterreinen in de Maashorst, de Slabroekse hei en de Kanonsberg, gezocht naar gespietste of geklemde prooien, plukresten en braakballen. De Slabroekse hei is ca. 26 ha. groot, de Kanonsberg ca. 48 ha. Beide heideterreinen worden omgeven door naald- en/of gemengd bos. Naast de verspreide bomen is op beide terreinen veel berkenopschot te vinden, opschot dat op veel plaatsen is afgevreten door runderen of schapen. Een uitgebreide stu-

die van Deutzeman et al. (2015) geeft aan dat het effect van begrazing door runderen voor de voedselkwaliteit van de Klapensterhabitat niet zeer groot is. Het belangrijkste voor de Klapenster is dat de vegetatiestructuur geschikt is voor muizen en spitsmuizen en voldoende open is zodat de prooien gezien en gevangen kunnen worden. Begrazing kan hieraan weliswaar bijdragen, maar intensieve runderbegrazing leidt ook tot afnemende muizenpopulaties (Van der Vliet, 1994, Deutzeman et al, 2015).

Opschot van berken en andere boomsoorten kunnen in de Maashorst, gezien de vondsten van gespietste en ingeklemde prooien, belangrijk zijn voor de Klapenster. Immers bij gebrek aan doornachtige struiken of bomen (zoals aanwezig op de meeste heideterreinen) lenen de door runder- of schapenvraat gescherpte toppen van het berkenopschot zich goed voor het opprikken of inklemmen van prooien. De Kanonsberg werd ten tijde van dit onderzoek door Schotse Hooglanders begraasd, maar ook op de Slabroekse hei bleken de meeste prooien op - hier door schapen - afgetopte takken te zitten. Verder trekken de uitwerpselen van grazers veel mestkevers aan.

Opgespietste Driehoornmestkever (vrouwetje). Kanonsberg, 24 maart 2016.

Van de klapestergewoonte de prooien aan scherpe takjes te spietsen hebben we de laatste nawinter in Maashorst goed getuige kunnen zijn. Tijdens een excursie van de Vogelwacht Uden e.o. op 15 maart 2016 werden op de Slabroekse hei drie gespietste/geklemde Levendbarende Hagedissen ontdekt. Een week eerder werd hier een gespietste en half gegeten Dwergmuis gevonden. Voor Annemarie was dit

het startsein om een korte inventarisatie te maken van de gespietste prooien en plukresten van deze fraaie wintergast, toch een iconische soort in het werkgebied van Vogelwacht Uden e.o. Dit vooral met als insteek het interessante en - in onze streken - slechts incidenteel waargenomen dierspoor. De waarnemingen van Bart, die getuige was van de predatie zelf, de slaapboom vond met een mooie partij braakballen eronder, en de zang kon opnemen, vormen een mooie, onmisbare aanvulling daarop.

Opgespietste Drie-hoornmestkever (vrouwje). Kanonsberg, 21 maart 2016).

Gespietste prooien

Van half maart tot half april 2016 zijn zowel de Slabroekse hei als de Kanonsberg vier maal bezocht om te zoeken naar gespietste prooien, braakballen en plukresten. Tabel 1 geeft een overzicht van aangetroffen gespietste of vastgeklemde prooidieren.

Plukresten

Mestkevers, en vooral Drie-hoornmestkevers (*Typhaeus typhoeus*) vormen belangrijk stapelvoedsel voor Klapeteksters in de winter. Voordat deze gegeten worden, plukt de Klapetekster meestal het niet verteerbare kopborststuk er af, vaak ook de dekschilden. Deze zijn dan als plukresten onder de uitkijkbomen te vinden. Poten gaan vaak wel mee naar binnen, dekschilden soms, en deze zijn later als resten in de braakballen terug te vinden.

Niet bij alle veldbezoeken zijn de plukresten geteld. Na regenachtige periodes is het niet altijd mogelijk plukresten goed te onderscheiden van verregende resten uit braakballen. In dit veldonderzoek is dit zo goed mogelijk onderscheiden, maar enige 'ruis' is niet uit te sluiten. Op de Slabroekse hei zijn bij de veldbezoeken op 16 en 24 maart plukresten van zeven Drie-hoornmestkevers aangetroffen. Op de Kanonsberg komt, volgens de verspreidings- en waar-

Gespietste e/o geklemde prooien laatste maand winterverblijf Klapetekster 2016			
Locatie	Levendbarende Hagedis	Drie-hoornmestkever	Overig
Slabroekse hei	10 mannetjes	1 onbepaald	
Kanonsberg	4 mannetjes	7 mannetjes 7 vrouwjes	1 Veldkrekkel, nimf 1 Dwergmuis
Achter schors liggende berk geklemde prooien			
Slabroekse hei	3 mannetjes	1 vrouwje	1 bosspitsmuis spec. 1 woelmuis spec.

Tabel 1. Aangetroffen gespietste/geklemde prooien, inbegrepen de vondsten tijdens de excursie van 15 maart (Vogelwacht Uden e.o.) op de Slabroekse hei en een individu dat Simone Schraven op 15 maart 2016 aantrof op de Kanonsberg. Een waarneming van een gespietste Dwergmuis op 8 maart 2016 op de Kanonsberg, is ook opgenomen (waarneming J. Hermans). Bij vondsten achter loszittende schors van een liggende berk zijn ook die van Maurice van Doorn (13 april 2016) meegeteld. Uit de schedelfragmenten was niet meer te bepalen of het een Gewone of de Tweekleurige Spitsmuis (*Sorex araneus* of *S. coronatus*) betrof, of een Aard- of Veldmuis (*Microtus agrestis* of *M. arvalis*).

nemingsdata (databank RAVON/NDFF), de Levendbarende Hagedis in lagere dichtheid voor dan op de Slabroekse hei. Hier werden minder hagedissen, maar juist meer mestkevers op takken gespietst of geklemd gevonden (tabel 1).

Onder de uitkijkbomen van de Klapexster op de Kanonsberg werden ook meer plukresten van mestkevers gevonden: in drie veldbezoeken werden plukresten van 35 Driehoornmannen gevonden en vijf van vrouwtjes. Niet helemaal duidelijk is of de Kanonsberg het territorium vormde van één of twee Klapexsters.

Plukresten. Kop, borststuk en dekschilden van grote kevers worden voor consumptie vaak verwijderd. Ze zijn onder de uitkijkposten te vinden. Slabroekse hei, 21 maart 2016.

Vergeeten prooien

Niet alle prooien worden opgegeten. Zo werden op de Slabroekse hei achter een stuk loszittende schors van een liggende berkenstam de, in ontbinding zijnde, resten gevonden van drie Levendbarende Hagedissen, een Bosspitsmuis (spec.), een woelmuis (spec.) en een Driehoornmestkever. Na vertrek van de Klapexster werden nog drie op berkentakjes gespietste, maar niet geconsumeerde Levendbarende Hagedissen aangetroffen.

Relatief grote en warmbloedige prooien als muizen, spitsmuizen en vogeltjes leveren de Klapexster meer energie op dan kevers of hagedissen. Die prooien worden dus eerder direct of kort na vangst opgegeten. Dat kan verklaren waarom er veel minder zoogdieren en vogeltjes als gespietste of 'vergeten' resten worden gevonden dan hagedissen, kevers of andere grote insecten.

Prooiresten uit braakballen

De studie van Deutzeman et al. (2015) geeft de resultaten van braakballenanalyse van winterterritoria op de Veluwe en in de Engbertsdijkswenen, over een reeks van jaren, in totaal circa 7500 braakballen. In vergelijking daarmee is onze analyse van de geplozen braakballen niet meer dan een 'weekmenu'. Het onderzoek van Deutzeman et al (2015) vermeldt ook dat braakballen met resten van muizen en spitsmuizen veelal onder de slaapbomen werden gevonden en de keverbraakballen vooral onder de uitkijkposten. Onze bevindingen in de Maashorst komen hiermee overeen.

Op de Slabroekse hei en de Kanonsberg zijn in vier weken tijd totaal 55 braakballen verzameld, waaronder een partij van 35 stuks onder de slaapboom van de Klapexster op de Slabroekse hei. Uit 45 braakballen zijn de prooiresten geanalyseerd en tien - niet uitgeplozen - stuks zijn als referentiemateriaal opgenomen in de diersporencollectie van Annemarie.

Braakballen Klapexster. De twee linker exemplaren bestaan uit keverresten, in het andere zijn de resten van een Pimpelmees te herkennen. Slabroekse hei, 17 april 2016.

Woelmuizen konden niet in alle gevallen op soort gedetermineerd worden omdat de schedelresten, sterker dan in uilenbraakballen, gefragmenteerd bleken. Voor soortbepaling is minstens een volledige kiezenrij uit bovenkaak nodig, of een volledige onderkaakhelft. Wel is aan een enkele kies te zien of het een ware muis of woelmuis betreft. Soortbepaling is verder mogelijk door microscopisch onderzoek van de

haren, maar vanwege het grote tijdsbeslag dat dit vraagt is hiervan afgezien. Ook vogelresten zijn niet tot op soort gedetermineerd, maar in één geval kon op basis van de lichtblauwe veertjes worden vastgesteld dat het waarschijnlijk om een Pimpelmees ging. De soorten prooien komen overeen met de resultaten van andere veldonderzoeken in Nederland (o.a. Van Maanen, 2002). Chitine en haren van één prooidier kunnen over meerdere braakballen verdeeld zijn. Waar zoogdieren op soort vastgesteld zijn, is dat per braakbal op basis van de kaakresten van één individu.

In deze braakbal is naast een dekschild van een Driehoornmestkever rechtsonder ook een kaakje van een Levendbarende Hagedis te zien. Slabroekse hei, 16 maart 2016.

De Levendbarende Hagedis in de Maashorst

In de laatste decennia van de vorige eeuw was de Levendbarende Hagedis in de Maashorst nog een vrij algemeen voorkomende soort. Niet alleen op de heideterreinen, in bermen en in greppels kon je ze vaak tegenkomen, maar ook op zonbeschenen plekken aan de randen van de bospercelen in de Maashorst. Zag je de hagedissen zelf niet, dan toch vaak hun loopsporen in het mulle zand van de brandgangen (eigen waarnemingen, AvD). Net als in de rest van het land is de stand van deze soort, tot voor kort een zeer algemeen reptiel, de laatste decennia sterk teruggelopen. Belangrijke oorzaak is de verlaging van de grondwaterstand van veel gebieden, ongunstig voor een vochtminnende soort als de Levendbarende Hagedis.

In de periode 1995-2015 zijn in de Maashorst, het bosgebied ten noorden van Nistelrode (De Vossel en omgeving) inbegrepen, in totaal 445 waarnemingen van Levendbarende Hagedis doorgegeven. Hiervan zijn er 148 over de periode 1995 tot en met 2004, het overgrote deel dus over het laatste decennium (databank RAVON/NDFF). Dat wil echter niet zeggen dat de soort zich in de Maashorst heeft uitgebreid, integendeel. Dit verschil komt vermoedelijk door

Aangetroffen prooidiersoorten in braakballen Klapster (n=45)				
Soort	Slabroekse hei, uitkijkbomen (12)	Kanonsberg, uitkijkbomen (8)	Slabroekse hei, slaapboom (25)	Opmerking
Driehoornmestkever	>30	>10		
mestkever spec.	3	1	6	vermoedelijk alle 3-hoorn.
Aardhommel		1		
Bosspitsmuis spec.	1	1	1	2- of 3-kleurige
woelmuis spec.	2			Aard- of Veldmuis
Veldmuis			1	
Aardmuis	2	2		
Rosse Woelmuis			4	
Dwergmuis	6		5	
muis onbepaald	4	5	5	
Pimpel/Koolmees	2	1		
vogel onbepaald	1	1		alleen nagels
Levendbarende Hagedis	5	1	3	

Tabel 2. Overzicht van de aangetroffen prooidieren uit 45 braakballen, waaronder 25 stuks van een partij onder de slaapboom van de Klapster op de Slabroekse hei. De braakballen zijn verzameld in vier veldbezoeken van half maart tot half april 2016. De braakballen onder de slaapboom bestaan vooral uit 'muizen'resten, die onder de uitkijkbomen vooral resten van mestkevers. Bij 'muis onbepaald' kunnen dubblures voorkomen: dit zijn braakballen van alleen haren, mogelijk resten van dezelfde prooien waarvan de schedelresten in andere braakballen zaten.

het waarnemereffect, de trend van vrijwilligers de laatste jaren om meer waarnemingen te melden, vergemakkelijkt door de digitale mogelijkheden via de sites waarneming.nl en telmee.nl. De meeste waarnemingen komen van de heideterreinen de Slabroekse hei, de Kanonsberg, de Brobbelbies, de Drie Vennen en het open gebied rond de Grensweg. In hoeverre de Levendbarende Hagedis zich beter handhaaft in de wat vochtigere delen in het gebied is niet bekend.

Levendbarende Hagedis. Maashorst, 24 maart 2012. Een dier met een aangroeiende, secundaire staart. Om aan predatoren te ontsnappen kunnen hagedissen hun staart spontaan afbreken. Deze groeit daarna weer aan, maar wordt nooit zo lang als de primaire staart.

Kijken we alleen naar het aantal doorgegeven waarnemingen uit de twee heideterreinen waar, in het kader van dit onderzoekje, naar de prooi-resten is gekeken, dan komen we in genoemde periode van 20 jaar op 46 waarnemingen voor de Slabroekse hei en slechts elf voor de Kanonsberg.

In de periode van begin maart tot half april komen, afhankelijk van de temperaturen, de eerste hagedissen uit hun winterslaap. In deze periode is de Klapekster nog niet terug naar haar broedgebieden. Als we de hiervoor genoemde waarnemingen beperken tot die periode dan zijn er over die 20 jaar slechts tien waarnemingen op de Slabroekse hei en negen voor de Kanonsberg. (Bron: databank RAVON/NDFF).

Op basis van slechts één kortdurend veldonderzoek kan niet met zekerheid gesteld worden of en hoeveel invloed de aanwezigheid van een of meer Klapeksters heeft op de populatie Levendbarende Hagedissen in de Maashorst. Maar het idee dringt zich hier wel op dat, gezien de aantallen waargenomen hagedissen over de laatste 20 jaar en de eind winter 2016 gevonden aantallen als klapeksterprooi, de Klapekster een behoorlijke aanslag doet op de stand van dit reptiel. Zeker in het licht dat de soort landelijk een neerwaartse trend vertoont (Janssen en De Zeeuw, 2016). Natuurlijk worden niet alle hagedissen waargenomen en/of doorgegeven. Maar toch.

Onderzoek van Van der Poel en Van der Poel (2013) in 't Gooi, dat over hele winterperiodes en meerdere jaren uitgevoerd is en waarbij observaties en het aantal dagen waarop Klapeksters aanwezig waren is meegenomen, geeft aan dat overwinterende Klapeksters een negatieve invloed op een populatie Levendbarende Hagedis kunnen uitoefenen. In vergelijking met wat zij registreerden aan vangacties van een Klapekster op Levendbarende Hagedis en consumptie daarvan op een zonnige winterdag (28 maart 2011) op de Tafelbergheide bij Hilversum, gaat het in de Maashorst maar over geringe aantallen gepredeerde Levendbarende Hagedissen. Maar de stand van deze soort is hier ook duidelijk veel lager.

Vroege vogels zijn voor de poes

Van alle inheemse reptielen komt de Levendbarende Hagedis als eerste tevoorschijn uit de winterslaap om op windluwe en zonnige plekken al op temperatuur te komen. De mannetjes komen een paar weken eerder tevoorschijn dan de vrouwtjes. Ze willen klaar zijn voor de paring zodra de vrouwtjes uit hun winterslaapplaats komen en moeten daarvoor zorgen dat hun spermatozoa op peil zijn. Op milde dagen aan het eind van de winter worden de eerste warme zonnestralen hiervoor gebruikt, iets wat ze in gebieden waar de Klapekster haar winterkwartier heeft nogal eens met de dood moeten bekopen. Want hoe mooi, half verborgen, ze ook onder een overhangende graspol of dicht bij struikgewas zitten, om bij gevaar snel in weg te

schieten, de spiedende ogen van de Klappekster weten deze opwarmende mannetjes op te sporen en ze te overvallen. Dat verklaart waarom het alleen mannetjes zijn die als gespietste prooi van de Klappekster in de laatste maand van haar winterverblijf worden gevonden. Dit is niet alleen in de Maashorst (dit onderzoek) het geval, maar ook in andere gebieden waarover uitgebreidere studies zijn verschenen (o.a. Van der Poel, 2013). De vrouwtjes van de Levendbarende Hagedis komen in de regel pas tevoorschijn als de Klappekers al naar hun broedgebieden vertrokken zijn.

Opgespietste Levendbarende Hagedis. Slabroekse hei, 16 maart 2016.

Van prooi terug naar predator: de Klappekster op de Slabroekse hei

De Klappekster op de Slabroekse hei werd voor het eerst in haar territorium gezien op 19 oktober 2015 en voor het laatst op 6 april 2016. Een periode waarin de Klappekster zich prachtig laat waarnemen. Voor de liefhebber kan van de Klappekster allerlei gedrag worden waargenomen. Zo bleek de Klappekster vlak voor het invallen van de nacht vaak nog even naar een van de voorraadstruiken te vliegen. Eerst werd vanuit een van de vaste uitkijkposten de omgeving goed in de gaten gehouden. Dan dook de Klappekster plotseling naar beneden naar een van de struiken met prooivoorraad. Daar bleef de Klappekster even 'vlinderend' boven hangen om dan in een keer de prooi mee omhoog te nemen naar de uitkijkpost. Een kever werd hier ontdaan van zijn dekschilden, die naar beneden dwarrelde. Dit zijn dan de bekende plukresten onder de uitkijkbomen. Bij een ander bezoek bestond

de avondsnaak uit een hagedis. Deze werd achter de kop vastgehouden en meegenomen naar de uitkijkpost. Daar trok de Klappekster de hagedis met haar haaksnavel uiteen. Af en toe gooide ze haar kop in de nek om de delen naar binnen te werken. Na de maaltijd duurde het maar een paar minuten voordat de Klappekster stevast naar dezelfde den vloog. Hier bleek ook haar slaapplek te zijn. Bij een bezoek overdag lagen onder deze boom enkele tientallen braakballen en waren de spetters urinewit te zien waardoor zelfs de exacte tak te lokaliseren was waarop de Klappekster sliep. Een vernuftig plekje. De takken waren er plaatselijk erg dicht en de Klappekster was perfect aan het zicht onttrokken.

De laatste dagen van haar verblijf in april waren vaak zonnig, of in ieder geval in de avonduren. De Klappekster zat dan vaak op een hoge uitkijkpost waarbij het laatste zonlicht zo lang mogelijk werd opgevangen. Bij een van de bezoeken begon de Klappekster te zingen. Aanvankelijk wat krassende noten, maar het werd steeds melodieuzer met af en toe een dissonant. Dit werd door Bertrau (2014) opgetekend met een historische anekdote. Een Duitse graaf vertelde de vader van A.E. Brehm (1829-1889), de auteur van vele beroemde natuurboeken, dat de Klappekster de naam zangvogel niet waardig was. "Zij heeft buiten enkele rauwe strofen niet echt een eigen zang" sprak hij. Hij betoogde dat de naam spotvogel beter zou passen, omdat ze net als de Spotvogel veel andere zangvogels kan imiteren. Hij betreurde het echter dat de Klappekster in al haar imitaties 'wel een paar valse tonen heeft'. Op 1 april 2016 waren de omstandigheden ideaal. Het was een mooie avond en de Klappekster gaf een concert van bijna elf minuten. Dit is opgenomen en terug te vinden op de website van Vogelwacht Uden e.o.

(<http://www.vogelwachtuden.nl/index.php/Klappekster>)

Dat de Klappekster ook haar naam 'wachter' eer aandoet bleek bij een ander bezoek toen de vogel in de top van een zomereik te midden van andere zomereiken zat. Plotseling liet de Klappekster een schrille kreet horen. In eerste instantie was niets te zien, maar even later vloog een Sperwer langs de bosrand van de Slabroekse hei.

Verzamelde braakballen van de Klapexster.

Verzamelde braakballen Klapexster (li.boven), Ransuil (re.boven), Buizerd (li. onder) en Torenvalk (re.onder). Onder dezelfde bomen als die door de Klapexster op de Slabroekse hei werden gebruikt als uitkijkpost werden ook braakballen gevonden van Torenvalk (ook met resten van Levendbarende Hagedis), Buizerd en Ransuil. Deze zijn o.a. door hun formaat echter goed van elkaar te onderscheiden.

Discussie

Dit artikel geeft een impressie van de prooidierkeuze van de Klapexster in de laatste maand van zijn winterverblijf in de Maashorst. Dit aan de hand van als voedselvoorraad opgeprikte en geklemde prooien, plukresten onder uitkijk- en rustbomen en de prooidiersoorten die uit geplozen braakballetjes gedetermineerd zijn. Het pretendeert geen weergave te zijn van het volledige dieet tijdens het winterverblijf van de soort, het betreft slechts een ad random en kort onderzoek, een 'momentopname'. Er kan alleen

kwalitatieve informatie uit afgeleid worden; geen kwantitatieve omdat er geen redelijke schattingen van aantallen gevangen en gegeten prooidieren uit zijn op te maken. De resten van één prooidier kunnen over meerdere braakballen verdeeld zijn.

Met vier veldbezoeken per deelgebied zijn waarschijnlijk niet alle gespietste prooien en braakballen gevonden, anderzijds kunnen er braakballen verzameld zijn die stammen uit de periode van vóór de laatste maand van het winterverblijf van de Klapexster. Braakballen, vooral die hoofdzakelijk uit keverresten bestonden, sowieso al zeer fragiel, waren vaak door weer en wind uiteengevallen. Daardoor kon soms niet goed onderscheiden worden of de resten plukresten betroffen (dus vóór consumptie verwijderde dekschilden en poten van insecten) of resten van verregende, uiteengevallen braakballen. Ook blijven keverresten in weer en wind langer herkenbaar dan de braakballen met haar- en veertjesresten van zoogdieren en vogels, die bij regen sneller uiteenvallen en al gauw minder herkenbaar zijn. Weliswaar verteert de Klapexster, zoals uilen, niet alle skeletdelen, maar de schedelresten in klapexsterbraakballen zijn aanzienlijk kleiner gefragmenteerd dan bij uilen. Daarom konden niet alle zoogdiersoorten tot op soort bepaald worden, vaak kon dat alleen aan de hand van gebroken onderkaakjes. Microscopisch onderzoek van haren zou weliswaar tot determinatie op soortniveau gevoerd hebben, maar vanwege het bijzonder tijdrovende karakter daarvan is hiervan afgezien.

Dankwoord

Met dank aan de Stichting RAVON voor het beschikbaar stellen van de verspreidingsgegevens van de Levendbarende Hagedis. Dank aan Arend Vermaat voor zijn informatie over de Klapexsterwaarnemingen in de Maashorst, aan Lies Schoenmakers, Simone Schraven en Maurice van Doorn voor hun tips over prooilocaties en John Hermans voor het ter beschikking stellen van de foto's van de Klapexster en de door haar gespietste Dwergmuis. Ook aan Annelies Timmermans en John Opdam dank voor hun foto's van opgeprikte hagedissen, zodat we konden vergelijken en daarmee dubbeltellingen voorkomen.

Literatuur en bronnen

In de digitale versie van deze uitgave van Het Bruujssel zijn gebruikte literatuur en bronnen middels een link gekoppeld aan de - indien beschikbaar - originele bron op het internet.

Bertau, P., 2014. Die Bedeutung historischer Vogelnamen – Singvögel. Band 2. Springer Spektrum, Springer Verlag, Berlin/Heidelberg.

Blok, H. en H.J. ter Stege, 2008. De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis.

Deuzeman, S. et al, 2015. Dieet, conditie en plaatstrouw van overwinterende Klapksters. Is er een relatie met begrazing? *Limosa* 88: 2-10.

Janssen, I. (RAVON) en M. de Zeeuw (CBS), 2016. Resultaten Meetnet Reptielen 2015. *Schubben & Slijm* 28: 12-13.

Maanen, W. van, 2002. Voedseleecologie van overwinterende Klapkster *Lanius excubitor* op het Groote Zand. *Drentse Vogels* 16: 55-60.

Poel, P. van der, 2011. De Klapkster in ons werkgebied in de winter 2010-2011. *Korhaan*, jrg. 45, nr. 3: 113-119.

Poel, P. van der, en Van der Poel-van 't Hoff, 2013. De invloed van een Klapkster op een populatie Levendbarende Hagedissen. *RAVON* 48 (jrg. 15-2: 48-55).

Stichting RAVON, databank RAVON/NDFF. Waarnemingen Maashorst 1995-2015 van de Levendbarende Hagedis *Zootoca vivipara* (data per 22.3.2016).

Vermaat, Arend. Klapksterstelling winter 2011 – 2012. *Het Bruujssel* 2012-1: 58.

Vliet, F. van der, 1994. Muizen en beheer van duingrasland in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Rapport Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Utrecht.

www.etymologiebank.nl (13.7.2016)

Tekst: Annemarie van Diepenbeek en Bart Gras
📷 *Annemarie van Diepenbeek, tenzij anders vermeld.*

Wie gaat er mee?

Zondag 30 oktober, hele dag

De Amsterdamse waterleidingduinen

De Amsterdamse Waterleidingduinen bestaan uit een aantal interessante duinelementen. Het afwisselende landschap, vanaf de zee tot achter de duinen, is een trekpleister voor veel zoogdieren, insecten en vogels. Deze Vogelwachtexcursie valt middenin de bronstijd van de Damherten, een spektakel dat je niet mag missen. Noteer **30 oktober** vast in je agenda en zorg dat je erbij bent!

Excursie 14 t/m 24 mei 2016

Hongarije

Van zaterdag 14 mei tot en met dinsdag 24 mei 2016 hebben we met 23 personen het noordoosten van Hongarije bezocht om de schitterende natuur en uiteraard de mooie vogels te bewonderen.

De groep bestond uit de volgende personen: Henk Arnoldussen, Hans Brouwer, Ben Brouwer, Peter van de Braak, Martien van Dooren, Koos Doorten, Jose Escher, Dieny Fleuren, Gerrit Goorts, Marc Gottenbos, Jan-Willem Hermans, John Hermans, Wil van Hout, Chris van Lieshout, Jan Nabuurs, Theo Peters, Isidro Rendon, Lies Schoenmakers, Simone Schraven, Annelies Timmerman, Peter Vlamings, Tonny Vlamings en Jos van der Wijst. Helaas moest Annetje Elfrink wegens familieomstandigheden afhaken.

We hebben twee gebieden bezocht die bekend staan om hun grote vogelrijkdom, te weten de omgeving van Tokaj en de beroemde poesta Hortobagy. Omdat grote gedeelten van de poesta alleen met een gids toegankelijk zijn hebben we de reis door Sakertours laten voorbereiden. Sakertours beschikt over uitstekende lokale gidsen die weten waar de vogels te vinden zijn en ook toegang hiertoe hebben. Alvorens onze belevenissen van dag tot dag weer te geven, hierbij een algemeen beeld van de natuur en de vogels in Hongarije.

Landschap

Naar landschap kan Hongarije ruwweg in vier delen opgedeeld worden. Verreweg de omvangrijkste daarvan is de Grote Hongaarse Laagvlakte of de Alföld, ten oosten van de Donau. Deze vlakte beslaat het midden en zuidoosten van het land, waar zich ooit de Hongaarse poesta (vertaald uit het Slavisch: leegte) uitstreckte. In het oosten wordt de vlakte net over de grens in Oekraïne en Noord-Roemenië begrensd door de oostelijke Karpaten. In het zuiden zet de

Alföld zich voort in Roemenië en Servië om daar uiteindelijk te eindigen tegen de zuidelijke Karpaten. Midden door de vlakte stroomt de Tisza (584 km), in grootte de tweede rivier van Hongarije.

Het tweede landschapstype is dat van de bergen in het noorden (Felföld), langs de grens met Slowakije. Dit is het Noord-Hongaars middelgebergte, gevormd door uitlopers van het noordelijke deel van de Karpaten. Het Hongaarse gebergte wordt weer in verschillende delen onderscheiden. De hoogste berg van het land, de Kékes (1014 m.) ligt in het Mátragebergte, meer naar het oosten begint het Bükkgebergte. Ten westen van de Donau (Duna) zet de Panonische vlakte zich voort in het glooiende landschap van Transdanubië. Helemaal in het zuiden ligt boven Pécs het Mecsekgebergte, in het zuidwesten vormt de Drau (Dráva) de grens met Kroatië. In het noorden wordt dit deel van het land begrensd door het Transdanubisch Middelgebergte, waarvan het Bakonygebergte het grootste deel vormt. Ten zuiden van de Bakony ligt het Balatonmeer, het grootste meer van Centraal-Europa (596 km²). Boven Boedapest sluiten de Transdanubische en het Noord-Hongaarse bergruggen op elkaar aan. Hier moet de Donau zich bij de Donauknie een weg door de bergen banen. Ten noordwesten van het Transdanubisch Middelgebergte vinden we tenslotte het laatste van de vier hoofdlandschappen, de Kleine Hongaarse Laagvlakte, die zich over de Donau voortzet in Slowakije. Het Hongaarse deel wordt doorsneden door de rivier de Rába en eindigt ten westen van Szombathely tegen de uitlopers van de Alpen.

Vogels

Hongarije is een belangrijk vogelland. De populaties van bijvoorbeeld Grote Zilverreiger, Lepe-

laar, Keizerarend, Roodpootvalk, Sakervalk, Grote Trap en Waterrietzanger zijn van essentieel belang voor de Europese vogelwereld. Hongarije telt ongeveer 200 regelmatige broedvogels. Net als in Nederland komen hier, dankzij de activiteiten van (steeds meer) fanatieke vogelaars nieuwe soorten bij.

De Lepelaar is in Hongarije één van de 200 regelmatige broedvogels. 📷 Marc Gottenbos

Ongetwijfeld spreekt het vlakke poesta leefgebied het meest tot de verbeelding. Op de poesta kunnen we een aantal standvogels aantreffen die we in Nederland niet kennen, bijvoorbeeld Griel, Grote Trap, Sakervalk en Keizerarend. Dit is dan ook het gebied dat we op deze reis zullen bezoeken. Daarnaast gaan we naar Tokaj en omgeving, hierbij iets meer over deze twee gebieden.

Hortobagy nationaal park en omgeving

Het Hortobagy Nationaal Park beslaat een oppervlak van ruim 50.000 ha. en is het belangrijkste natuurgebied van Hongarije. Een deel is strikt beschermd en alleen toegankelijk met vergunning. Het Nationaal Park en omgeving bestaat uit een verscheidenheid van natuurlandschappen: open steppen (poesta), zoutmeren, moerassen, (kunstmatige) visvijvers, rietlanden en zelfs bossen. Het gebied is van economisch belang voor veeteelt, rietsnijden, visteelt, landbouw en bosbouw. Het Hortobagy Nationaal Park is in de eerste plaats een poestareservaat. De poesta of steppe is een landschapstype dat wij in Nederland niet kennen. Steppen zijn natuurlijke open grasvlakten van de gematigde zone met een continentaal klimaat (koude natte winters en hete droge zomers). De poesta is de Hongaarse steppe die niet geheel van natuurlijke origine is, maar die door kap van bomen eeuwen geleden is ontstaan uit een savanneachtige boomsteppe.

De poesta is eeuwenlang door begrazing met vee in stand gehouden. In het najaar domineert hoog gras het landschap en oogt de vlakte dor en uitgedroogd. De poesta herbergt een van de grootste populaties van de Grote Trap in Europa. Met wat geluk (trappen zijn ondanks hun grootte vaak lastig te ontdekken in het vlakke landschap, waar ze als het ware lijken te versmelten met hun omgeving) krijgen we ze te zien. Andere belangrijke en voor ons aantrekkelijke broedvogels zijn bijvoorbeeld Roodpootvalk, Griel en Kortteenleeuwerik. De steppen zijn ook belangrijk voor een aantal doortrekkende vogels als Dwergarend, Arendbuizerd, Slechtvalk, Steppenkiekendief en Kraanvogels. De steppen herbergen ook opmerkelijke zoogdieren, zoals de Westelijke Blindmuis die anders dan 'onze' mol met zijn snijtanden graaft, de Siesel (een soort grondeekhoorn), de Driekleurige Muis met zijn extreem lange staart en de Europese Hamster. Siesels en Europese Hamsters zijn de belangrijkste voedselbron voor de grotere stootvogels als Sakervalk en Keizerarend. Op de poesta treffen we ook verschillende zeldzame veerassen aan zoals bijvoorbeeld Nonius raspaarden en grijze langhoornige runderen. Naast de vogels en zoogdieren komen op de poesta een aantal interessante reptielen en amfibieën voor. De Roodbuikvuurpad (met een oranje-wit geblokte buik) en Groene Pad zijn karakteristieke 'poestapadden' die voor hun voortplanting afhankelijk zijn van hete zomers. Zandhagedissen en Smaragdhagedissen zijn de meest opvallende reptielen als ze tussen het gras langs het pad wegritselen. In de poesta's van Hortobagy vinden we ook (semi-natuurlijke) wetlands: visvijvers, rietlanden, en moerassen. Hier kunnen we de volgende soorten verwachten: Dodaars, Roodhalsfuut, Geoorde Fuut, Roerdomp, Grote Zilverreiger, Witoogeend, Zeearend, Porseleinhoen, Dwergmeeuw, IJsvogel, Zwartkoprietzanger, Baardmannetje en Buidelmees.

Tokaj en omgeving

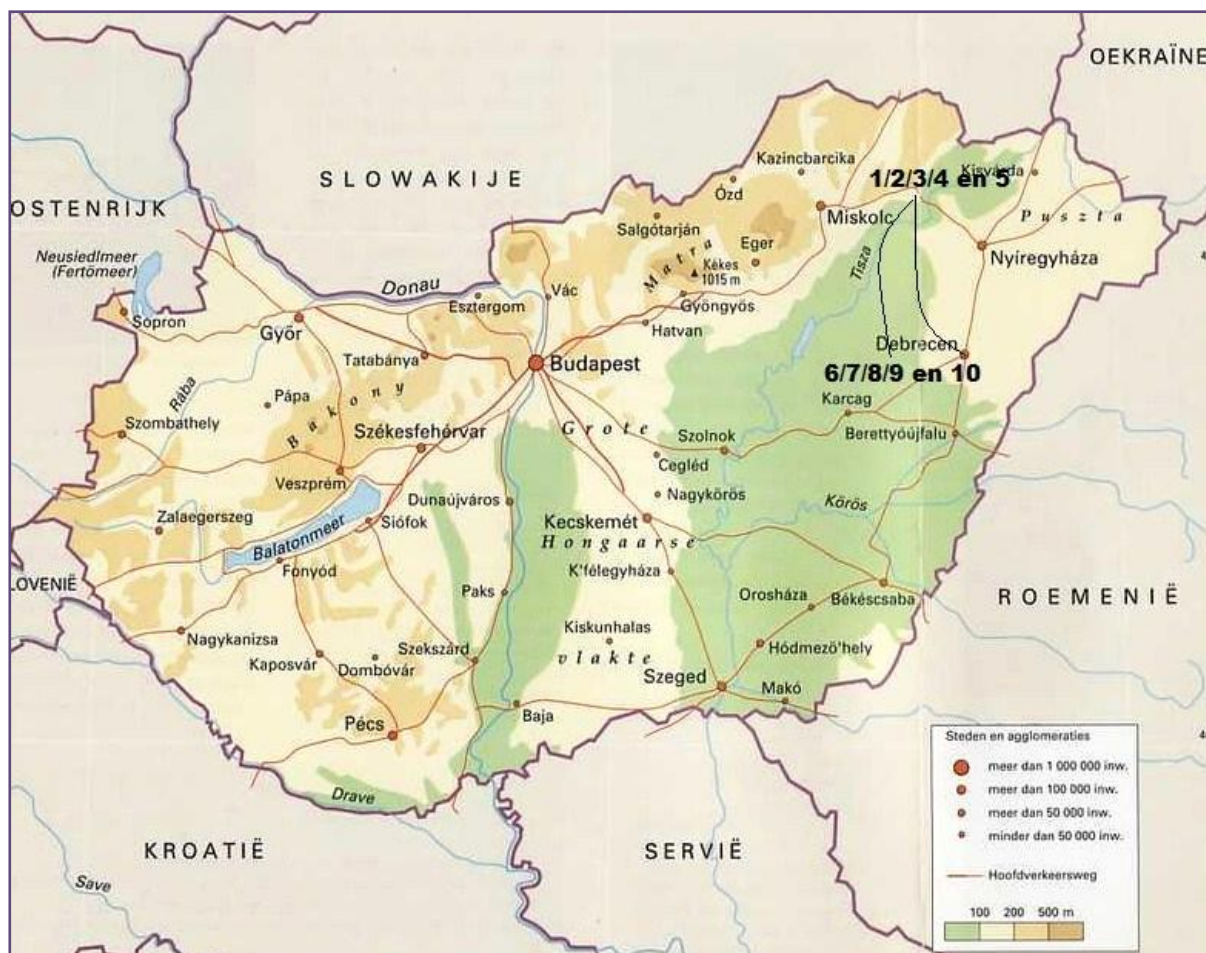
Het plaatsje Tokaj is vooral bekend om de uitstekende witte wijnen die er worden geproduceerd. De wijngaarden bevinden zich in de heuvels achter het dorp, waar ook diverse verlaten groeven te vinden zijn.

Bij Tokaj stroomt de rivier de Bodrog in de Tisza. Net ten oosten van Tokaj bevindt zich tussen beide rivieren een grote overstromingsvlakte. Hier kunnen we mogelijk Woudaap, Zwarte Ooievaar, Witwangstern en Krekelzanger waarnemen. Opvallend is het voorkomen van beide Europese nachtegaal: de Noorse Nachtegaal en de Nachtegaal. Ze zijn vooral op zang van elkaar te onderscheiden. De extensieve weilanden worden bewoond door Grutto, Kwartelkoning en Sprinkhaanzanger.

Ook liggen de Zemplen heuvels in de buurt van Tokaj. Dit gebied behoort tot het beste gebied in Hongarije voor het waarnemen van roofvogels. Er zijn dichte wouden van sparren, haagbeuken en eiken, afgewisseld met open gedeeltes en wijngaarden. Oehoe, Oeraluil, Steenarend en Keizerarend zijn de meest bijzondere soorten van het gebied. De bossen worden onder andere bewoont door Kleine Vliegenvanger, Balkan Vliegenvanger, Appelvink en Fluiter. De open plaatsen herbergen soorten als Grauwe Klauwier en Sperwergrasmus.

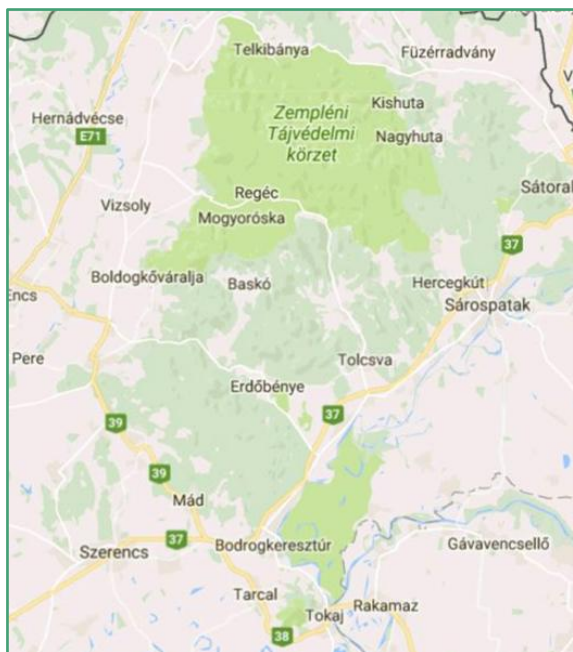
Reisprogramma

- 1 **Zaterdag 14 mei**
Uden-Eindhoven-Debrecen-Zemplen heuvels
→Magita hotel
- 2 **Zondag 15 mei**
Zemplen heuvels→Magita hotel
- 3 **Maandag 16 mei**
Zemplen heuvels met gids→Magita Hotel
- 4 **Dinsdag 17 mei**
Zemplen heuvels met gids→Magita hotel
- 5 **Woensdag 18 mei**
Zemplen heuvels→Magita hotel
- 6 **Donderdag 19 mei**
Zemplen heuvels-Hortobagy→Trofea hotel
- 7 **Vrijdag 20 mei**
Hortobagy met gids→Trofea hotel
- 8 **Zaterdag 21 mei**
Hortobagy met gids→Trofea hotel
- 9 **Zondag 22 mei**
Hortobagy→Trofea hotel
- 10 **Maandag 23 mei**
Hortobagy→Trofea Hotel
- 11 **Dinsdag 24 mei**
Hortobagy-Debrecen-Eindhoven-Uden

Zaterdag 14 mei 2016

Alle 23 personen waren keurig op tijd om vanaf Eindhoven airport de vlucht met Wizz-air naar Debrecen te nemen. Een snelle vlucht bracht ons keurig op tijd in Debrecen. In het vliegtuig heb ik iedereen gevraagd hoeveel soorten we te zien zouden krijgen. Een klein competitie-element om de spanning er in te houden. De aantallen varieerden van 146 soorten tot 208 soorten. Benieuwd waar we uitkomen. De busjes stonden al klaar om de komende week ons vervoer te zijn. Ruime busjes, weliswaar aan de buitenzijde niet geheel ongeschonden. Prima voor onze vogeltochten. Uiteraard werd er al meteen gevogeld en rond het vliegveld zagen we al Grauwe Klauwier, Fazant en Grote Karekiet. Van Debrecen moesten we naar ons hotel Magita, gelegen in Erdobénye, een rit van ongeveer anderhalf uur. Omdat het morgen zondag is, hebben we vandaag toch even nog wat boodschappen gedaan. Erdobénye ligt in de Zemplén heuvels en is een werkelijk schitterend gelegen rustig dorpje. We waren net op tijd om het avondeten van 21.00 uur te nuttigen. In de bowlingbar hebben we gelijst en kwamen toch al aan 39 soorten.

Zondag 15 mei 2016

Deze dag gaan we zelf de omgeving van Tokaj verkennen. Voor het ontbijt hadden de meesten van ons al een wandeling gemaakt rond Erdobénye. Het is prachtig gelegen in de heuvels, als

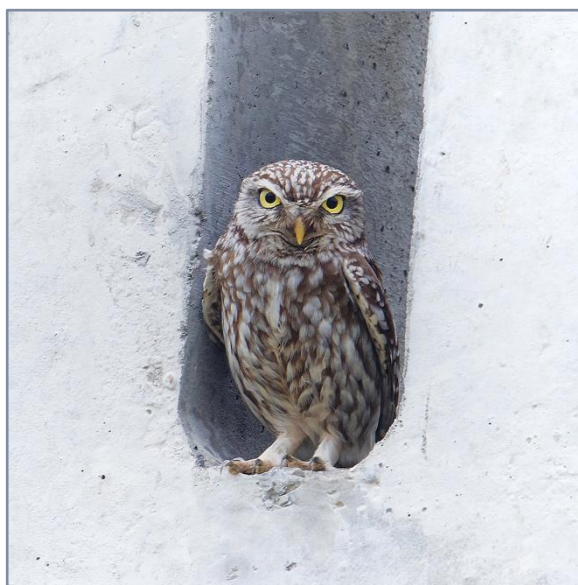
je het dorpje uit wandelt, waan je je al in een natuurgebied. Wat te denken van Grauwe Vliegenvanger, Zwarte Roodstaart, Wielewaal, Draaihals, Braamsluiper, Sperwergrasmus en Kwartelkoning. Eigenlijk hoeven we hier niet weg. Toch hebben we na een uitstekend verzorgd ontbijt onze uitgestippelde route gevolgd. Van Erdobénye zijn we naar Bodrog-Kisfalud gegaan om de velden die gevormd zijn door de rivier de Bodrog te bezoeken. Grote Karekiet en Sperwergrasmus hier heel mooi gezien. In een moerasje dook telkens een Bruine Kiekendief in, waarschijnlijk zijn broedplaats. Bij Tokaj zijn een aantal steengroeven waar kans is op broedende Oehoes. Net voordat we op deze plek zouden aankomen vloog een Zeearend over. Gestopt dus, wat ook nog enkele Raven opleverde.

Schreeuarend. 📷 *Marc Gottenbos*

Bij de steengroeve geen Oehoe, maar wel een Schreeuarend, wat een schitterende vogel met een spanwijdte van zo'n anderhalve meter. Van Tokaj zijn we naar Tarcal gereden. De velden tussen Tarcal en Prugy zijn uitermate vogelrijk. We zagen hier onder andere Grauwe Klauwier, Roodborsttapuit, Paap, Kievit maar ook enkele Zwarte Stern. De Sprinkhaanzanger liet zich niet alleen horen maar ook zien. In de lucht een Keizerarend en een Boomvalk. De Keizerarend is

een vrij zeldzame arend, die echter in Hongarije op verschillende plekken en zeker rond Tokaj te bewonderen is. Bij Talya hebben we gepicknickt. We kregen zelf een klein regenbuitje. Ook hier een steengroeve, hebben echter niet veel gezien. Bij Regec zouden we het kasteel gaan bezoeken wat boven op een heuveltje ligt en waar het uitzicht schitterend moet zijn om roofvogels te bekijken. Echter bij aankomst bleek er een feest te zijn en was het zo druk dat we rechtsomkeer gemaakt hebben. Bij het keren zagen we wel mooi een Steenuil in een holte van een betonnen elektriciteitspaal zitten.

Steenuil. 📷 *Marc Gottenbos*

De fotocamera's maakten overuren. Tussen Ohkta en Tolscva ligt een mooi stukje bos, echter daar aangekomen stond het goed te regenen. Buiten een Vink en Withalsvliegenvanger hebben we hier niet veel meer gezien. Net voordat we terugkwamen in ons hoteldorpje Erdobenyne hoorden we de Kwartelkoning. Na even goed luisteren, hebben alle deelnemers het kenmerkende krassen van een Kwartelkoning gehoord. Na zo'n dag smaakt het eten voortreffelijk. Bij het lijsten kwam de teller op 100 vogelsoorten.

Maandag 16 mei 2016

Vandaag hebben we een Hongaarse gids. Maar voor het ontbijt weer de omgeving van het dorpje verkend. Je zou hier wonen! Grauwe Klauwier, Grauwe Gors, Hop, Ooievaar broedend in het dorp, Zwarte Roodstaart en Grauwe

Vliegenvanger zijn allemaal vlakbij het hotel te zien. Iedereen stond keurig op tijd om acht uur klaar, inmiddels was ook de gids Zoltan Petrovics gearriveerd. We konden echter niet beginnen. Busje 2 had startproblemen. Onze bus (busje 1 genaamd, hiërarchie moet er zijn) ging ondertussen de benodigde inkopen doen voor de middagpicknick. Een klein winkeltje zonder pinautomaat is ook een probleem als je weinig Hongaars geld hebt. Hongarije is wel lid van de EEG, maar heeft nog een eigen betaalmiddel de Hongaarse Forint. We konden echter ook met Euro's betalen. Teruggekomen bij het hotel waren de startproblemen nog niet verholpen, ondanks de aanwezige kennis en startkabels. Dan toch maar het ouderwetse aanduwen. Gelukkig ligt de weg omlaag, zodat dit wel snel ging. Hopelijk dat de accu genoeg oplaadt. De gids bracht ons eerst naar een bosgebied iets buiten Erdobenyne. Hier stalden we onze auto's en zijn lopend verder gegaan. Bij een beukenbos zagen we spechtegaten en even later de Middelste Bonte Specht en ook de Zwarte Specht liet zich goed zien. Weer iets verder vroeg de gids ons om stil en op onze hoede te zijn. Hier was een broedplek van de Oeraluil. Deze heeft de eigenschap om zijn nest jagend te verdedigen. Toen de gids in de buurt van het nest kwam vloog ineens deze prachtige uil over hem heen. Uiteindelijk kwam er toch rust bij de Oeraluil en hebben we zowel het mannetje als het vrouwtje mooi kunnen zien.

Oeraluil. 📷 *Marc Gottenbos*

Ook het nest (in deze buurt hangen zo'n 50 nestkasten) hebben we bekeken. Dit is zo geconstrueerd dat je via een spiegeltje in de dekselrand van de nestkast kan zien of er jongen op het nest zitten. Alle Oeraluilen in Hongarije broeden in dit soort nestkasten. Terug bij de auto bleek dat alle auto's startten en zijn we naar een open plek onder Tokaj gereden om roofvogels te bekijken. Het was inmiddels zonnig weer, echter de wind was net iets te fel. Hierdoor viel voor de gids de oogst tegen, Schreeuwarend en enkele Slangearenden!! Door Erdobenyé terug zijn we een bos ingereden waar we gepicknickt hebben op een overdekte picknickplek. Raven vlogen over en ook een Boomvalk was hier mooi te zien. Van hieruit zijn we naar een plek gegaan tussen Tarcál en Prügy waar een nest te zien was van de Keizerarend. Op gepaste afstand hebben we het nest en de bewoners kunnen zien. Pa en ma met twee jongen. Geregeld vloog pa of ma van het nest, schitterend. De Keizerarend werd door een Buizerd lastig gevallen en hierna door een Raaf. Het verschil in grootte is goed te zien, een buizerd heeft een spanwijdte van 120 centimeter, een Keizerarend meet liefst 190 centimeter!!

Op naar een steengroeve waar we wel een Oehoe zouden kunnen zien. Hier aangekomen zagen we inderdaad twee jongen op het nest zitten. De oude vogels hebben we echter niet gezien. Het weer werd steeds beter. Bij Tarcál waren we weer in het weidegebied, wat een Natura 2000 gebied is. Een goede bescherming voor dit prachtige gebied. Leuke soorten waren hier de Scharrelaar en de Kleine Klapekster. Via Tokaj zijn we terug gegaan naar het hotel. Ook aan de rand van Erdobenyé zou volgens de gids een Oehoe moeten zitten. 's Avonds na het eten zijn we nog wezen kijken. Bij het kerkhofje van het dorp wel een Bosuil en een Ransuil. De Oehoe niet gezien. Het lijsten na het eten bracht ons op 113 soorten.

Dinsdag 17 mei 2016

Ook vandaag gaan we weer met onze gids Zoltan op pad. Voor het ontbijt hebben we ook volop gevogeld. Wat een geweldige omgeving, Sperwergrasmus, Groenling, Huiszwaluw, Kwartelkoning, Wielewaal, Ooievaar en Grote Bonte

Specht om maar een paar vogels te noemen. De gids was keurig op tijd bij ons hotel. Eerst hebben we weer de noodzakelijke boodschappen gedaan, nu in een winkeltje waar pinnen wel mogelijk was, de keuze was ook iets ruimer. Het verse brood gaat er goed in. We reden het dorp uit richting Tolcsa. Iets buiten het dorp gestopt voor een herder met schapen. Terwijl busje 2 en 3 dit gade sloegen zagen wij, busje 1 dichtbij een Schreeuwarend. Na enige stuurkunst konden we de vogel van nabij zien. Ook de Wespindief liet zich goed zien, inmiddels ook door busje 2 en 3. Hierna zijn we naar een bosgebied gegaan om de Witrugspecht te spotten. Ook voor Hongarije een zeldzame soort. Wat de gids ook deed, helaas geen glimp van de Witrugspecht. Hierna zijn we naar het gebied gegaan tussen Ohkta en Tolcsa, dit is de plek voor de Waterspreeuw. Echter niet gezien, het hangt van jaar tot jaar af hoeveel regen er valt. Bij veel regen is het water een snel stromend beekje en dus in trek bij de Waterspreeuw. Ondanks dat het dreigde te gaan regenen was het nu een rustig beekje.

Sperwergrasmus. 📷 Marc Gottenbos

Het liep alweer tegen de middag en geprobeerd werd om een picknickplek op te zoeken. Ik nam echter de bocht iets te ruim, waardoor ons busje tot aan de as vast kwam te zitten. Na het nodige trek- en drukwerk kwamen we toch weer vrij en kon het verse brood van vanmorgen genuttigd

worden. Helaas begon het een klein beetje te regenen. In de buurt van Tokaj, langs de Bodrug wist de gids een prachtig bloemenveld te liggen. Maar het hoogtepunt voor ons was toch wel de Krekelzanger die zich daar vooral goed liet horen, maar ook liet zien.

Krekelzanger. 📷 *Marc Gottenbos*

Ook de Grauwe Klauwier kon hier mooi gefotografeerd worden. We zijn hierna nog naar een steengroeve gereden waar de gids uiteindelijk een Oehoe op nest zag zitten. We moesten zeer de moeite doen om deze ook in het vizier te krijgen. Boven de groeve wel veel Bijeneters. Op de terugweg zagen we nog een Draaihals en een Witkopstaartmees. We namen afscheid van Zoltan en dankten hem voor het vele moois dat we gezien hadden. Na het eten uiteraard weer gelijst en de stand is opgelopen tot 118 soorten.

Woensdag 18 mei 2016

Vandaag zouden we de noordelijke Zemplen heuvels gaan bezoeken. Na het ontbijt reden we Erdobenye uit en zagen weer mooi de Schreeuwarend. In het uitgestrekte bos troffen we nog wel een Withalsvliegenvanger aan, verder was in het beukenproductiebos niet heel veel te beleven. Op een gegeven moment komen we uit bij een stuwmeer waar maar liefst vijf Geoorde Futen zaten. Bij Regec ligt het Regec castle, ook een hoge bult in het landschap, waar roofvogels

goed te zien zijn. Het moet dan echter wel wat beter weer zijn. Bij aankomst bleek ook dat het kasteel niet toegankelijk was en zijn we richting Szerencs gegaan. Onderweg hebben we op een leuke plek, een plein midden in het dorp ons brood genuttigd. Van Szerencs zijn we naar Prugy en Tarcas gereden. Iets na Prugy zijn we weer gestopt op de plek waar we twee dagen geleden de Keizerarend broedend hebben gezien. Ook nu was dit mooi waar te nemen. Op deze schitterende weg waar ook enkele plasjes langs liggen zagen we Kluten en een Kleine Zilverreiger. Ook hier zien we opvallend meer Grote dan Kleine Zilverreigers.

Purperreiger. 📷 *Marc Gottenbos*

Ook de Kleine Klapekster was weer mooi te zien en in de buurt verbleven zo'n 500 tot 1000 Boerenzwaluwen. Een prachtig gezicht om deze allemaal op de elektriciteitsdraden te zien zitten. We waren iets vroeger bij het hotel, zodat voor het diner nog een enkeling op pad ging. Deze dag had toch weer enige nieuwe soorten opgeleverd, zodat de teller nu op 124 soorten gekomen is.

Donderdag 19 mei 2016

Voor het ontbijt de gebruikelijke soorten als Sperwergrasmus, Europese Kanarie, Grauwe Vliegenvanger, maar ook een Grijskopspecht. Vandaag verlaten we Tokaj en gaan naar de Hortobagy. We rijden van Tokaj naar Tiszadada om hier een moerasgebied langs de rivier de Tisza te bezoeken. Bij Tiszaladany zijn we op een brug gestopt en zagen over een rivierarm soorten als Buidelmees, Witwangstern, Visdief, Grote Karekiet en Bruine Kiekendief op het nest.

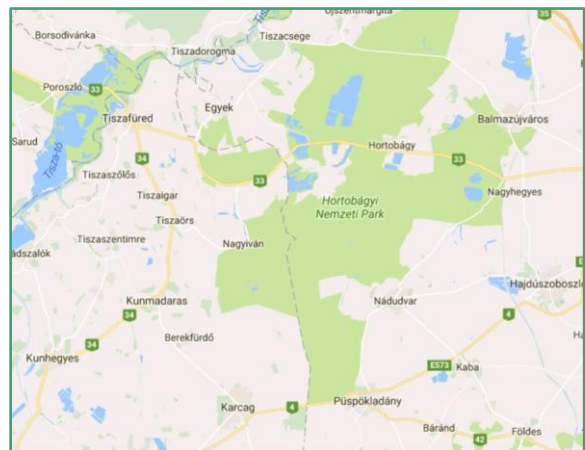
Buidelmees. 📷 *Marc Gottenbos*

De Witoogeenden stoven weg bij het naderen van de Bruine Kiekendief. Bij Tiszadada konden we een route volgen volgens het boekje langs de Tisza. Helaas, deze route is alleen per fiets te volgen. Bij de slagboom hebben we nog wel over een watertje gekeken en zagen Ralreiger, Kwak en Grote Karekiet. Boven ons vloog een jonge Zeearend over, deze is nog compleet bruin gestippeld. Er zijn slechtere gebieden te bedenken. We reden door een schitterend gebied om uiteindelijk bij de kleine Hortobágy uit te komen. Bij Szentistván hebben we kans op Sakervalk. Helaas niet waargenomen. Na dit dorpje begint echt de poesta, grootschalige grazige velden. Al gauw zagen we een Kleine Klapkester en de eerste Roodpootvalken. De poesta heeft niet veel bomen, maar bij een klein bosje zijn we gestopt en hebben de boterhammen gesmeerd. Inmiddels was het behoorlijk warm geworden. Een Fazant schoot weg en in de lucht zagen we Zwarte Ooievaars. In dit gebied ontzettend veel Grote Zilverreigers.

Kleine Klapkester. 📷 *Marc Gottenbos*

Na het eten hebben we het zandpad vervolgd en kwamen bij een nat veldje aan. Hier troffen we Zomertalingen, Witwangsternen, Tureluurs, Lepelaars en zelfs twee Kraanvogels aan. De berm was zeer bloemrijk, wat weer veel vlinders aantrok. Op een gegeven moment waren we niet meer aan het vogelen, maar aan het vlinderen. Toen we bijna het gebied uitgereden waren lag bij een boerderij een vijvertje waar we Dwergaalscholvers en Ralreigers goed te zien kregen. Inmiddels was het laat geworden en moesten we snel naar ons onderkomen. We reden door Hortobágy, wat ook een plaatsje is, naar Nadudvar waar ons hotel genaamd Trofea lag. Een schitterend, weliswaar heel erg op jacht georiënteerd onderkomen. De eerste avond zaten we in de hofzaal aan een lange tafel. Het Hongaarse bier ging er goed in. We hebben geen tijd gehad om de omgeving te verkennen, dat zal de volgende dag wel gebeuren. Het lijsten is wel gedaan en bracht ons op 141 soorten.

Vrijdag 20 mei 2016

Bij het wakker worden zagen we dat bij het hotel een vijver ligt, waar veel gevoerd wordt voor de visvangst. Dit trekt echter ook veel vogels aan en we zien dan ook dichtbij enkele Woudaapjes. Overigens werden we om vier uur al gewekt door het tudeljo-geluid van de Wielewaal. Na het ontbijt hebben we onze gids voor de Hortobágy opgehaald in Balmazújváros. Keurig op tijd was Zoltan Ecsedi op de afgesproken plek. We kenden de gids uit vroegere excursies, een uitstekende gids. Via het plaatsje reden we meteen de Hortobágy in, een stuk waar zonder gids niet gekomen mag worden. De poesta is hier behoorlijk nat, er liggen veel plassen en

plasjes in. Ideaal voor vogels als Grutto, Steltkluut, Vorkstaartplevier, Zomertaling en Wintertaling. Dit is ook de enige plek in Hongarije waar een Arendbuizerd broedt en natuurlijk hebben we hem gezien, vergezeld door een Dwergarend, die hier ook niet algemeen is. Een prachtig begin met deze gids. In de buurt lag een klein bosje waar we naar toe gelopen zijn. Het bosje herbergt niet alleen een roekenkolonie, maar ook een kolonie Roodpootvalken. Overal waar je keek waren deze vogels van nabij te zien. Het verschil tussen man en vrouw kwam hier goed naar voren.

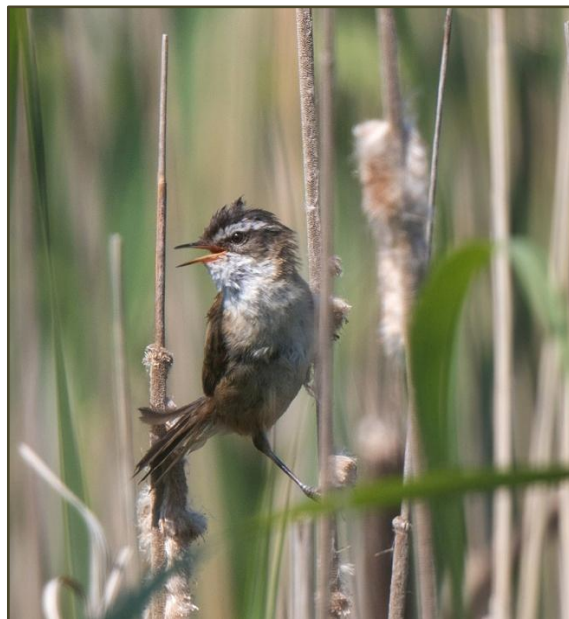
Roodpootvalk ♂. 📷 Marc Gottenbos

Roodpootvalk ♀. 📷 Marc Gottenbos

In Hortobagy hebben we onze inkopen gedaan voor de middaglunch. Hierna zijn we naar Halasto visvijver gegaan. Aangelegde visvijvers in de Hortobagy waar het stikt van de vogels. Een kleine wandeling voor de middag bracht ons al onder andere Dwergaalscholver, Buidelmee met nest, Witoogeend, Witwangstern, Ralreiger

en Grote Zilverreiger. Bij het bezoekerscentrum hebben we onder de overkapping, inmiddels was het warm, onze etenswaar uitgesteld en kon het verorberen beginnen. In de poesta zagen we ook Pontische Meeuwen en diverse Futen. Er is ergens een plek waar de Zwartkoprietzanger, een zeldzame vogel te zien moet zijn. We rijden er naar toe en amper uitgestapt kwam deze vogel naar voren. Echter schoot meteen weer weg en het duurde even voor we de vogel weer goed in beeld kregen.

Zwartkoprietzanger. 📷 Marc Gottenbos

Hier zat ook een Blauwborst te zingen en liet het Klein Waterhoen zich nauwelijks zien, maar wel goed horen. De poesta is bekend om zijn Grote Trappen, echter zijn dit schuwe vogels. We reden met onze drie auto's dwars door de grasvelden en stopten bij een grote bult in het verder redelijk vlakke land. Op de bult hadden we een geweldig uitzicht over dit stuk van de poesta en zagen we inderdaad vijf Grote Trappen. Het mannetje was aan het baltsen en liet zijn onderveren zien. Ook vlogen Kraanvogels voorbij. We zijn de poesta uitgereden richting Nadudvar, maar ietsje verder wist de gids in een hoogspanningsmast een koppeltje Sakervalken te zitten. Het nest was goed te zien en ook de maar liefst 3 jongen konden we aanschouwen. Terwijl we stonden te kijken gingen pa en ma Sakervalk op duivenjacht. Na het avondeten weer de stand opgemaakt. We zitten al op 160 soorten.

Ondanks zijn formaat valt de Grote Trap vaak nauwelijks op in de poesta. 📷 Marc Gottenbos

Zaterdag 21 mei 2016

Voordat we de gids opgehaald hebben en voor het ontbijt is er al flink gevogeld rond ons hotel. Het nest van de Wielewaal is zelfs gevonden. Op dezelfde plek in Balmazujvaros hebben we Zoltan opgehaald en hebben de noordoostelijke poesta bezocht. Ook hier de poesta ingereden en gestopt bij een ondergelopen stuk. Veel Kraanvogels in de lucht. Al lopend naar deze natte plek zag Isidro vier Roze Spreeuwen overkomen. Volgens de gids waren ze vroeg. Meestal kan je de klok er op gelijk zetten en komen ze 24 mei binnen. In het ondergelopen grasland volop eenden als Slobeend, Witoogeend, Krakeend en Zomertaling. Maar ook Geoorde Fuut en Roodhalsfuut hier waargenomen. Tussen de algemene Witwangsternen ontwaarden we echter ook een koppel Witvleugelsternen. In Tiszacsege hebben we inkopen gedaan en zijn naar de visvijvers van Ohat gegaan. Hier is kans op een Koereiger, maar helaas hadden we vandaag dit geluk niet, wel mooi Buidelmees, Baardman en Grote Karekiet kunnen gadeslaan. Gegeten hebben we weer bij de overkapping van de Halasto visvijvers. Hierna reden we naar de andere zijde van de poesta, richting ons hotel. Midden in een grootschalig landbouwgebied lag een gegraven water waar een kolonie Kokmeeuwen zat. Hiertussen waren ook Visdief, Pontische Meeuw en enkele Zwartkopmeeuwen te zien en een enkele Kuifeend. In de buurt van Berretyujfalu en Földer aan de E40 ligt een heel

mooi wetland dat we bezocht hebben. Vooraan zagen we al Bonte Strandlopers. Als grote grazers worden hier Waterbuffels ingezet. Een mooi gebied met Lepelaar, Kluut, Steltkluut, Grutto, Tureluur en Bontbekplevier.

Kluut. 📷 Marc Gottenbos

Busje 1 moest de gids wegbrengen terwijl de andere busjes terug naar het hotel gegaan zijn. De gids had echter nog niet genoeg gezien en trakteerde busje 1 op een bezoek in het normaal voor ons niet toegankelijke gebied bij Balmazujvaros. Van dichtbij konden we de Krombekstrandloper en de Bosruiter waarnemen. Bijna tegen het donker kwamen we terug bij het hotel en werd ons gewezen op een boom waar een Ransuil zat te roesten. Na het diner weer het gebruikelijke lijsten, inmiddels gestegen naar 171 soorten.

Zondag 22 mei 2016

Vandaag en de komende dagen geen gids meer. Voor het ontbijt nog rond het hotel gevogeld. De Ransuil zat er niet meer, maar was vervangen door een Appelvink. In Nadudvar hebben we de nodige inkopen gedaan om daarna in Hortobagy de groepsfoto te maken. Voordat dit gebeurde hebben we nog wel tickets gekocht om in het gebied te mogen komen. Bij het bezoekerscentrum kon mooi het Vliegend Hert gefotografeerd worden. Neen, dit is geen vogel maar een groot insect wat in Nederland nauwelijks is waar te nemen.

Vliegend Hert. 📷 *Marc Gottenbos*

De groepsfoto ging vrij snel en op naar de visvijvers van Ohat. Dit was niet zo'n succes en besloten werd om een wandeling door de poesta te maken bij Kocsufalu. Een mooie wandeling die bij de parkeerplaats al een zandwand met broedende Bijeneters opleverde. Verder noteerden we Rietgors, Rietzanger, Kleine Karekiet, Scharrelaars, veel Veldleeuweriken en Roodpootvalk. Terug bij de auto's besloten we weer naar de Halasto visvijvers te gaan om te picknicken. We hebben nog een klein rondje gemaakt, maar komen morgenvroeg terug om met een boemel-treintje verder het gebied in te gaan. Het rondje leverde toch nog de volgende soorten op: Buidelmees, Fuut, Witoogeend, Zwarte Ibis, Ralreiger, Hop en Kleine Klapexster. Iets voorbij Hortobagy richting Debrecen ligt aan linkerhand een parkeerplaats met een uitkijktoren. Vlakbij is

een bosje dat we bezocht hebben, hier huizen ook Roodpootvalken en een kolonie Roeken. Mooi van dichtbij konden we de Roodpootvalken gade slaan. Opeens paniek, vloog er een Keizerarend over. Ook een Ooievaar liet zich van zeer nabij bekijken. Op een gegeven moment schoot er een slang door het gras, dit ging echter zo snel. De Ransuil zat wel rustig in de boom en konden we dan ook goed bekijken. We zijn weer gereden naar het natte wetland waar we gisteren ook geweest waren. Volop Bonte Strandloper, Kluut, Steltkluut, Lepelaar, Witoogeend, Zomertaling, Wintertaling, Wilde Eend, Tureluur, Kievit en Grutto. Door de komst van twee Zeearenden vloog de hele meute op, wat een paniek kunnen deze beesten veroorzaken. Ook nog Krombekstrandloper, Kokmeeuw en Witwangstern hier gezien. Een prachtig gebied, bij het verlaten van het gebied ook nog een Buidelmees en het geluid van de Waterral. Snel naar het hotel om het eten te nuttigen. Bij het lijsten kwamen we op één meer dan gisteren, 172 soorten.

Steltkluut. 📷 *Marc Gottenbos*

Maandag 23 mei 2016

Alweer de voorlaatste dag. Voor het ontbijt weer fanatiek rond het hotel gelopen en de mooie vogelsoorten daar bekeken. Na het ontbijt hebben we in Nadudvar inkopen gedaan en zijn snel naar de Halasto visvijvers gegaan. We hadden tickets gekocht voor het treintje dat ons om negen uur naar het eind van het visvijvercomplex zou brengen. Een afstand van zo'n zes kilometer. Het treintje is in vroeger tijd aangelegd voor de commerciële viskweek. Nu doet het dienst voor de toeristen. Halverwege moest de trein nog halt houden, want moeder eend met

jongen zat op de rails. Aan het eind is onze groep gesplitst, een aantal gingen de uitkijktoeren in, een aantal kozen voor het vlonderpad. Het vlonderpad loopt langs een groot water, waar een aantal kijkschermen uitzicht geven op dit water. We lopen door een rietjungle waar de Baardmannetjes en Kleine Karekieten van zeer nabij zijn te zien, maar ook de zeldzame Zwartkoprietzanger hebben we mooi dichtbij kunnen aanschouwen. Op het grote water een soort die we nog niet gezien hadden: de Kolgans. Veel Grote Zilverreigers, Witwangsternen en een enkele Zeearend, meest jonge exemplaren. Teruglopend zien we Futen, Roodhalsfuut en Geoorde Futen, veel Witoogeenden, Lepelaars, Kwakken, Ralreigers en op een gegeven moment zie we maar liefst 13 Zeearenden bij elkaar.

Witoogeend. 📷 *Marc Gottenbos*

Door de vis is dit een eldorado voor visetende vogels. Bij de overkapping van het bezoekerscentrum hebben we weer geluncht. Het is warm en zwoel weer. Volgens de berichten is in Nederland noodweer, hagelkorrels zo groot als duiveneieren. We besloten om toch ook nog de kleine Hortobagy te bezoeken. Met het pont zijn we de Tisza overgestoken richting Arokto en Tiszabona. We zagen nu veel Scharrelaars, door zijn vele kleuren een bijna tropische verschijning. Verder was het rustig en hebben we een heel eind, onderbroken door een 'ijsjespauze' moeten rijden om weer bij het hotel gekomen. Maar één nieuwe soort, dus de soortenteller is op het prachtige aantal van 173 gekomen.

Dinsdag 24 mei 2016

Vandaag moeten we al weer naar Nederland. Het vliegtuig vertrekt in de namiddag, dus we

hebben nog even tijd. Voor het ontbijt nog een laatste blik rond dit fantastisch liggend hotel. Na het ontbijt besloten we om naar een volkstuinencomplex te gaan, gelegen net voor Balmazújváros. Volgens de gids moeten rond deze tijd er altijd Roze Spreeuwen komen, die zich tegoed doen aan de vele kersbomen die het complex rijk is. We hebben de Roze Spreeuw al een paar dagen geleden gezien, echter in vlucht en zo snel, dat we deze speciale vogels nog wel beter in zicht wilden krijgen. Met drie auto's reden we door de smalle straatjes omzoomd met tuintjes. Op een gegeven moment hoorden we via onze mobilifoons dat busje 3 Roze Spreeuwen in het vizier had. Keren kon niet op deze weggetjes, dus maar in zijn achteruit. Aangekomen bleken de vogels gevlogen te zijn. Na een uur speurwerk hebben we nog wel een glimp kunnen opvangen van enkele Roze Spreeuwen, maar een duidelijk beeld bleef uit. Helaas dwong de tijd ons om richting vliegveld in Debrecen te gaan. Op tijd kwamen we aan en werden de auto's ingeleverd. Na een voorspoedige vlucht landen we op Eindhoven airport, waar de nodige thuisblijvers ons stonden op te wachten voor de lift naar huis. We kunnen terugkijken op een zeer geslaagde reis met uiteindelijk 173 soorten. Tonny Vlamings krijgt de eeuwige roem uitgereikt doordat zij met 175 geschatte soorten het dichtst bij was.

Grauwe Klauwier. 📷 *Marc Gottenbos*

Hierbij een overzicht van alle soorten:

Fuut, Roodhalsfuut, Dodaars, Geoorde Fuut, Aalscholver, Dwergaalscholver, Roerdomp, Wouwaap, Kwak, Ralreiger, Kleine Zilverreiger, Grote Zilverreiger, Blauwe Reiger, Purperreiger, Ooievaar, Zwarte Ooievaar, Lepelaar, Zwarte Ibis, Knobbelswaan, Grauwe Gans, Kolgans, Bergeend, Smient, Wilde Eend, Krakeend, Slobeend, Wintertaling, Zomertaling, Tafeleend, Witoogeend, Kuifeend, Zwarte Wouw, Grauwe Kiekendief, Bruine Kiekendief, Sperwer, Havik, Wespandief, Buizerd, Arendbuizerd, Zeearend, Keizerarend, Schreeuwarend, Dwergarend, Slangarend, Roodpootvalk, Torenvalk, Boomvalk, Sakervalk, Fazant, Kwartel, Kwartelkoning, Klein Waterhoen, Waterral, Waterhoen, Meerkoet, Kraanvogel, Grote Trap, Steltkluut, Kluut, Vorkstaartplevier, Kleine Plevier, Bontbekplevier, Kievit, Krombekstrandloper, Bonte Strandloper, Kleine Strandloper, Kempaarn, Wulp, Grutto, Tureluur, Bosruiter, Zwartkopmeeuw, Dwergmeeuw, Kokmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Pontische Meeuw, Visdief, Zwarte Stern, Witvleugelstern, Witwangstern, Houtduif, Holenduif, Turkse Tortel, Zomertortel, Koekoek, Steenuil, Ransuil, Oehoe, Bosuil, Oeraluil, Gierzwaluw, IJsvogel, Bijeneter, Scharrelaar, Hop, Draaihals, Zwarte Specht, Grijskopspecht, Groene Specht, Middelste Bonte Specht, Syrische Bonte Specht, Grote Bonte Specht, Kleine Bonte Specht, Veldleeuwerik, Boomleeuwerik, Kuifleeuwerik, Oeverzwaluw, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Witte Kwikstaart, Grote Gele Kwikstaart, Gele Kwikstaart, Winterkoning, Heggenmus, Roodborst, Nachtegaal, Blauwborst, Zwarte Roodstaart, Paap, Roodborsttapuit, Tapuit, Merel, Zanglijster, Grote Lijster, Snor, Krekelzanger, Zwartkoprietzanger, Sprinkhaanzanger, Grote Karekiet, Rietzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet, Spotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Zwartkop, Sperwergrasmus, Fluit, Tjiftjaf, Goudhaan, Withalsvliegenvanger, Grauwe Vliegenvanger, Baardman, Buidelmees, Glanskop, Pimpelmees, Koolmees, Zwarte Mees, Staartmees (witkop), Boomklever, Boomkruiper, Grauwe Klauwier, Kleine Klapekster, Spreeuw, Roze Spreeuw, Wielewaal, Gaai, Ekster, Kauw, Raaf, Bonte Kraai, Roek, Ringmus, Huismus, Vink, Appelvink, Europese Kanarie, Groenling, Putter, Kneu, Grauwe Gors, Geelgors, Rietgors.

Jan-Willem Hermans

Zeearend juv. 📷 Marc Gottenbos

Alle deelnemers aan de excursie naar Hongarije. 📷 Jan-Willem Hermans

Verslag 2015

Nestkasten werkgroep

Hoewel het broedseizoen van 2016 er al weer opzit, wil ik graag nog even de resultaten van 2015 publiceren, dat was tot nu toe niet gebeurd. En dat is jammer omdat met de publicatie toch altijd veel controleurs, de nestkastenwerkgroep heeft 24 actieve leden, en inspanningen in het zonnetje worden gezet! Mocht je, na het lezen van dit verslag nu denken, "ja dat wil ik ook, lekker elke week in het voorjaar het bos in en ook nog wat aangenaams en nuttigs doen!" neem dan gerust contact op met mij, dan blijft de oudste werkgroep van de Vogelwacht vitaal!

Conny tijdens het reparatierondje in het vroege voorjaar.

Het was weer een bijzonder jaar voor de nestkastbroeders en de nestkastenwerkgroep in de regio Uden. Het totaal aantal gecontroleerde nestkasten steeg in 2015 met 5% van 632 naar 665. Er werden in totaal 4252 eieren aangetrof-

fen daaruit kwamen 3452 jongen waarvan er uiteindelijk 3159 uitvlogen. Het bezettingspercentage van de kasten was met 75,8% laaggemiddeld vergelijking met voorgaande jaren.

In sommige gebieden broedden in 2015 meer Bonte Vliegenvangers dan Pimpelmezen.

📷 John Hermans

Alleen de Bonte Vliegenvanger (12,3%) en de Boomklever (4,5%) hadden een hogere bezettingsgraad dan vorig jaar. De Koolmees had één van zijn slechtste jaren met een bezettingsgraad van 39,1%; hetzelfde gold voor de Pimpelmees met 15,1%. In sommige gebieden broeden nu al meer Bonte Vliegenvangers dan Pimpelmezen terwijl er tien jaar geleden bijna vijf keer zoveel Pimpels als Bonte Vliegenvangers broedden! De lente van 2015 was vrij koel, droog en zeer zonnig. Maart en april weken, qua temperatuur, niet of nauwelijks af van het langjarig gemiddelde, maar in de maand mei lag de gemiddelde temperatuur ruim onder het langjarig gemiddelde. Opmerkelijk was hier ook weer het verschil tussen het zuiden (warm) en het noorden van het land (koud). Doordat het weer een

groot deel van de lente werd bepaald door hogedrukgebieden bleef de hoeveelheid neerslag beperkt: alle maanden waren droger dan gemiddeld. De lente was ook zeer zonnig: na 2011, 1990 en 2007 de vierde plek wat betreft de meeste uren zonneschijn vanaf 1901. Alle drie de maanden waren zonniger dan gemiddeld. Vooral april was zeer zonnig

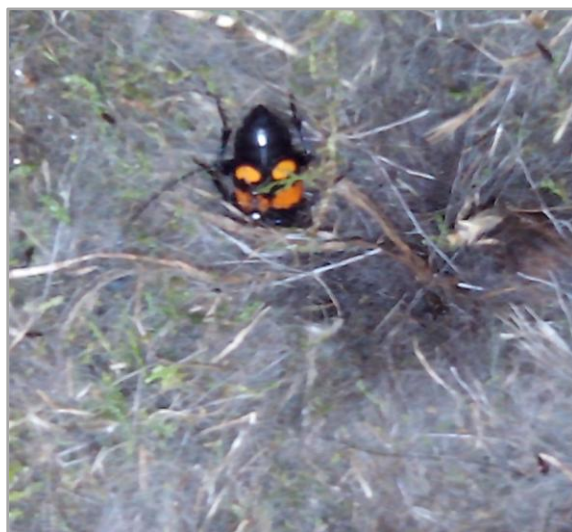
Door het vrij koele voorjaar van 2015 kwam de eileg redelijk laat op gang zeker in vergelijking met 2014 waarbij de meeste soorten al in maart hun legfels begonnen. Na het zeer warme voorjaar van 2014, dat resulteerde in een record vroege eileg, kwam dit jaar het voorjaar en de eileg veel later op gang. Voor zowel de Koolmees als de Pimpelmees waren de gemiddelde datums van de eerste eileg van de eerste legfels in het voorjaar van 2015 laat: respectievelijk op 19 april en 18 april (ongeveer twee weken later dan vorig jaar: 7 en 4 april, resp.). De allereerste eileg voor de Koolmees vond plaats op 9 april, later dan het gemiddelde van vorig jaar.

Groot leeftijdsverschil in Koolmezenest.

Die van de Pimpelmees op 4 april en dat was precies de gemiddelde eerste eilegdatum van vorig jaar. Ook de andere soorten die hier overwinteren begonnen laat. Met een gemiddelde eerste eilegdatum van 12 april was de Boomklever laat in vergelijking met de laatste negen jaar. Het allereerste ei werd op 6 april gelegd. De Gekraagde Roodstaart en Bonte Vliegenvanger, die in Afrika overwinteren, begonnen gemiddeld op, respectievelijk 5 en 21 mei; voor de Bonte Vliegenvanger een normale datum over de laatste jaren maar voor de Gekraagde Roodstaart is

dit één van de laatst geregistreerde gemiddelde eilegdatum.

Als je een Krompootdoodgraver ziet bij het openen van de kast dan weet je dat er dode jongen zijn!

Het broedsucces was voor de meeste soorten gemiddeld dit jaar. Heel slecht was het alleen voor de Zwarte Mees (54,5%), met het slechtste resultaat tot nu. De legselgrootte van het eerste legsel van de Koolmees was met 8,1 eieren klein. Dat gold ook voor de vervolglegels, die met een gemiddelde legselgrootte van 6,6 eieren ook aan de kleine kant waren. Voor de Pimpelmees was het eerste legsel dit jaar, met 9,9 eieren, van gemiddelde grootte; dat gold niet voor de paar vervolglegels, die waren met gemiddelde legselgrootte van 8,8 eieren zeer groot. Voor de Zwarte Mees (gemiddeld 7,6 eieren per nest) was de legselgrootte dit jaar weer terug naar een laag gemiddelde. En voor de Gekraagde Roodstaart (5,8 eieren) was de legselgrootte hooggemiddeld! Twee soorten met meer legfels, de Bonte Vliegenvanger en de Boomklever hadden met gemiddeld 6,0 en 7,5 eieren, respectievelijk een behoorlijk normaal gemiddelde legselgrootte.

Voor de Koolmees waren er 39 vervolglegels (13,3%) en dat is gemiddeld. Voor de Pimpelmees waren er vier vervolglegels (3,7%) en dat is ook gemiddeld over de laatste tien jaar.

Leo Ballering

Verkeerde timing Streekfair

Op 31 juli werd er een nieuw opgezette Streekfair gehouden in de Maashorst. Dat had eigenlijk niet gemogen. Als natuurorganisaties hebben we niet deelgenomen aan de fair.

Als locatie werd gekozen voor een perceel midden in de Maashorst. De locatie grenst direct aan het waardevolle natuurgebied 'De Brobbelbies'. In dit gebied komen verschillende zeldzame en verstoringsgevoelige diersoorten voor.

De verantwoordelijke gemeente Landerd, diende na te gaan of er geen schadelijke effecten in de natuur op kunnen treden. Dit is geregeld in de Flora- en Faunawet. Deze wet beschermt de biotopen van bijzondere diersoorten met name als deze nog in hun voortplantingsperiode zitten. Om uit te sluiten dat er geen negatieve effecten op de natuur zijn dient er een zogenaamde natuurtoets gedaan te worden. Deze is ook uitgevoerd maar nu is gebleken dat het uitvoerende ecologisch adviesburo (buro Haes uit Oss) niet is uitgegaan van de juiste gegevens. Inventarisatiegegevens die verzameld zijn door de natuurorganisaties zijn niet gebruikt.

Het buro heeft wel door het gebied gelopen maar geconstateerd dat er geen belangrijke natuurwaarden verstoord werden. De gemeente Landerd en het adviesburo zijn hiermee ernstig in gebreke gebleven.

De natuurorganisaties konden aantonen dat er vier vogelsoorten voorkomen in het gebied die op de datum van de fair nog in hun voortplantingsperiode zitten. Dit geldt voor de Wespendief en de Nachtzwaluw (broedperiode tot 10 augustus), de Boomvalk (broedend tot eind augustus) en de Kwartel (broedperiode tot en met 31 juli). De Kwartels leven met hun jongen in het lange gras van het begrazingsgebied en omliggende landbouwpercelen. De Boomvalk en Nachtzwaluw leven van libellen en grote insecten die juist in de zomer volop voorradig zijn. Meest bijzondere vogel is de Wespendief. Het voedsel voor de jongen van deze buizerdachtige vogel bestaat grotendeels uit wespenraat. Dit is pas in juli en augustus beschikbaar. Er broedt slechts één paar in de Maashorst.

Als de Streekfair een maand later zou zijn gehouden zou dit probleem zich niet hebben voorgedaan. De maanden mei en juni zijn het belangrijkste voor de voortplanting in de natuur. In die periode zouden nog veel meer soorten invloed kunnen ondervinden zoals de zeer zeldzame vogelsoorten Raaf en Grauwe Klauwier. De Raaf heeft zich sinds enkele jaren gevestigd in de Maashorst. De klauwier werd tijdens de Streekfair van 2011 nota bene nog gekozen als Maashorstambassadeur.

De natuurorganisaties stellen dat er voldoende mogelijkheden waren geweest om een Streekfair te organiseren in de schil van de Maashorst. Ze doen een dringende oproep om volgend jaar een betere datum en locatie te kiezen.

Jos van der Wijst

Wespendieventelling in de Maashorst

16 juli 2016

Op 16 juli 2016 hebben we een wespendieventelling gehouden in de Maashorst. Dit is een jaarlijks terugkerende telling om vast te stellen of er mogelijke broedgevallen van de Wespendief in de Maashorst zijn. Door in verschillende open gebieden in de Maashorst te posten trachten we Wespendieven te traceren die broedverdacht gedrag vertonen zoals het slepen met nestmateriaal, baltzen of het vliegen met prooi.

De Vogelwacht Uden was die dag met vier groepen aanwezig en onze collega's uit Oss met twee groepen. De bezetting was als volgt
Udense dreef: Wil Verbossen en Ton Smits
Telpost: Martien v. Dooren en Chris v. Lieshout
Franse baan: Jan v.d. Tillaart
Slabroekse hei: John Hermans en Hans v.d. Heuvel

De Osse groep bezette de posten op de Kanonsberg en de Munse hei.

Op de Udense dreef ter hoogte van het zogenaamde vierlandenpunt werden om 10.30 uur twee Wespendieven gezien welke van oost naar west vlogen, echter zonder prooi.

Op de Kanonsberg werd om 13.00 uur een hoog overvliegende Wespendief gezien, ook zonder prooi. Gezien de waarnemingen is het helaas niet te zeggen of we in 2016 broedende Wespendieven hebben in ons gebied. Op 1 augustus heb ik wel twee jonge, bedelende Wespendieven gezien boven het begrazingsgebied wat een duidelijke aanwijzing is dat er toch een broedgeval in de directe omgeving geweest moet zijn.

Chris van Lieshout

Website Varia

De website van Vogelwacht Uden is al jarenlang een geweldige bron van informatie en actueel nieuws. Niet alleen voor de eigen leden maar ook voor tal van vogelaars en andere natuurliefhebbers uit binnen- en buitenland. Peter Noy heeft helaas te kennen gegeven zijn activiteiten met betrekking tot publiciteit voor de Vogelwacht neer te leggen, wat natuurlijk ook voor de website gevolgen had. Het team van de website kon gelukkig al snel aangevuld worden met enkele nieuwe leden.

Achter zo'n goed functionerende site zit natuurlijk een hoop techniek, dit wordt al jarenlang uitstekend verzorgd door Jacques Raats met hulp van Peter van de Braak. Bart Gras heeft aangeboden om ze hierbij te gaan helpen zodat we ook in de toekomst verzekerd kunnen zijn van een goed werkende site.

Voor opmerkingen of vragen over de technische kant van de website kun je mailen naar:

webmaster@vogelwachtuden.nl

De actuele nieuwspagina op de site zal voortaan ingevuld en bijgehouden worden door Marc Gottenbos. Martien van Dooren stuurde vaak al korte nieuwsberichtjes en foto's in voor de site en daar wil hij gelukkig ook in de toekomst mee verder gaan. Maar dat kunnen alle andere leden ook: heb je een leuk nieuwsfeit over de Vogelwacht of vogels in onze omgeving: geef het door aan Marc. Zo houden we samen de website actueel en interessant.

Berichten voor de website kun je sturen naar:

nieuws@vogelwachtuden.nl, ze komen dan direct bij Marc terecht.

Reisverslag juni 2016

Dannemeer

Nieuwe natuur in Groningen

Na onze vakantie in mei in de Franse Auvergne, besloten Paul en ik om in de 2e helft van juni nog een week naar het Zuidlaardermeer-gebied in Groningen te gaan. Dit gebied met zijn vogelrijke polders hadden wij vorig jaar ook bezocht en was ons goed bevallen. Op de camping in Kropswolde, waar wij onze caravan gingen installeren, troffen wij wederom een ooievaarsnest aan met twee jongen die af en toe al met vlieg oefeningen bezig waren. Een leuk gezicht, zeker als een ouder klepperend met voedsel aan komt!

Ooievaarsnest op de camping in Kropswolde, Groningen. 📷 Marga Verduin

Al gauw pakte wij onze fietsen en gingen, behangen met apparatuur, de Kropswolderbuitenpolder, de Westerbroekstermadepolder, Onnenpolder en de Oostpolder in en daar kun je soorten tegenkomen als Graspieper, Rietzanger, Blauwborst, Rietgors, Kneu, Boerenzwaluw, Buizerd, Bruine Kiekendief, Blauwe Reiger, Grote Zilverreiger, Aalscholver, Putter, Kleine Karekiet, Roodborsttapuit, Grauwe Gans, Kemphaan, Zwarte Ruit, Bosruiter, Kokmeeuw, Meerkoet, Geoorde Fuut, Vissdiefje, Sprinkhaanzanger, Snor, Baardman, Zeearend, Tureluur, Witgat, Kievit, Scholekster, Grutto,

Gele Kwikstaart, enz. Sinds 2013 broeden hier behalve een kolonie Kokmeeuwen, ook de Zwarte Stern, de Witwangstern en de Witvleugelstern. Althans vorig jaar nog, maar nu niet meer, tot onze teleurstelling. Om onduidelijke redenen was het waterpeil flink gezakt en hadden deze vogels hier dus niets meer te zoeken.

Wat nu? Ja, dan pak je je smartphone met die handige app erop (in mijn geval ObsMapp) en kijk je welke vogels zich in de omgeving bevinden. Gelukkig vonden we die bijzondere sterns binnen een straal van vijftien kilometer en wel in een splinternieuw natuurgebied, Dannemeer bij Schildwolde (gemeente Slochteren). Dannemeer vormt het centrale deel van natuurgebied 't Roegwold, onder beheer van SBB. In 2014 is de landbouwgrond hier omgevormd tot een groot veenmoeras.

Het was even zoeken naar de Witwangstern. 📷 Marga Verduin

De Kemphaan kom je regelmatig tegen in het Groningse polderlandschap. 📷 Marga Verduin

Er zijn twee vosvrije eilanden gecreëerd voor bodembroeders zoals Lepelaars en ook zijn er enkele schelp- of grindeilandjes aangelegd om Kleine Plevier, Kluut en Visdiefjes broedgelegenheid te bieden. 't Roegwold is een robuust natuurgebied van in totaal 525 ha groot en maakt deel uit van de ecologische hoofdstructuur (EHS) Midden-Groningen en dat is een belangrijke schakel tussen de Waddenzee en de Drentse natuurgebieden. Het totale gebied is een mozaïek van open water, riet- en zeggenmoeras, ruigten, broekbos en kruidenrijke graslanden, zeer geschikt voor water- en moerasvogels zoals de Watersnip, Snor, Sprinkhaanzanger, Porseleinhoen, Roerdomp, Baardman. De Grauwe Klau-

wier heeft een geschikt leefgebied gevonden in de ruigere, bloemrijke graslanden met braamstruweel. In de graslanden zijn volop de Graspieper en Veldleeuwerik aanwezig en de meer open gedeelten met grazige begroeiing kunnen aantrekkelijk worden voor de Velduil en de Blauwe Kiekendief. Kortom, een aanrader voor elke vogel- en natuurliefhebber. Bijzondere soorten die wij er zagen waren o.a. een kolonie Lepelaars, Zwarte Stern, Witwangstern, Witvleugelstern, Ralreiger, Steltkluut, Zwarte Ibis en de vele Geoorde Futen met jongen (meer dan 40 paren!)

Marga Verduin

Wie gaat er mee?

Zondag 20 november, halve dag

Keent en omgeving

Zo vogelrijk en zo dichtbij: Keent, een stukje vrij nieuwe natuur in de uiterwaarden van de Maas tussen Ravenstein en Grave. Het zal er op **20 november** wat minder groen en warm ogen dan op bovenstaande foto, maar van leuke waarnemingen krijgen we het vanzelf warm! Ga met ons mee en dan ben jij misschien wel degene die de Blauwe Kiekendief of een Waterpieper weet te ontdekken.

Vogelatlastellingen afgerond

400.000 Brabantse waarnemingen voor de Vogelatlas

Alle tellingen afgerond, tijd voor wat cijfers over de tellingen en de tellers...

Met deze cijfers willen we een indruk geven hoe ongelooflijk veel werk er door de Brabantse atlastellers is verricht... maar we hoorden heel vaak dat het vooral gewoon leuk was om in het veld te zijn, om op plekken te tellen waar je anders nooit komt en daar verrassende vogelsoorten tegen te komen! Hierbij willen we dan ook alle tellers bedanken voor hun inspanningen! Vanaf de winter in 2012 tot en met het broedseizoen 2015, en een extra bezemjaar daarna, is heel Nederland geteld voor de nieuwe vogelatlas. Ook in Brabant is natuurlijk geteld in het winterseizoen én het broedseizoen en wel geheel vlakdekkend! Het mooie van deze atlastellingen is dat voor het eerst de tellers hun gegevens alleen maar elektronisch konden insturen. Eigenlijk kon en moest alles elektronisch... aanmelden, telformulieren en kaarten uitdraaien en ook de schattingen maken! Daarom zijn er nu, gelijk na de allerlaatste bezemtellingen, alle gegevens direct beschikbaar en kunnen we hier dus de eerste resultaten laten zien!

261 tellers

In totaal hebben 261 geregistreerde tellers meegeteld: 180 in Oost-Brabant oost en 81 in West-Brabant. In werkelijkheid zijn dat er meer geweest want vaak is er met een groepje geteld waarbij ook niet-geregistreerde tellers meehielpen. Dit waren meestal nieuwe tellers die met ervaren vogelaars meegingen en daarmee maakten ze één van de doelstellingen van deze vogelatlas waar: het opleiden van nieuwe tellers. Deze tellers hebben 22.996 tellingen uitgevoerd en daarbij, in totaal, maar liefst bijna vierhonderdduizend waarnemingen gedaan (396.998)!

Hiermee werden 253 verschillende wintersoorten geteld (11.190 tellingen en 163.185 waarnemingen) en 214 broedvogelsoorten (11.806 tellingen en 233.813 waarnemingen).

Blokken, hokken en punten

Atlastellers werd gevraagd om minimaal één atlasblok van vijf bij vijf kilometer (25 km²) te tellen en voor één seizoen was dat meestal ook meer dan zat. Want een teller moest in het winterseizoen (1 december tot 28 februari) en het broedseizoen (1 april tot en met 30 juni), in twee rondes van zes weken, in ieder geval acht standaard 'gouden grid' hokken tellen. Daarnaast werd gevraagd om nog een aantal rondes door het hele blok te maken en alle biotopen te bezoeken om echt alle soorten te vinden.

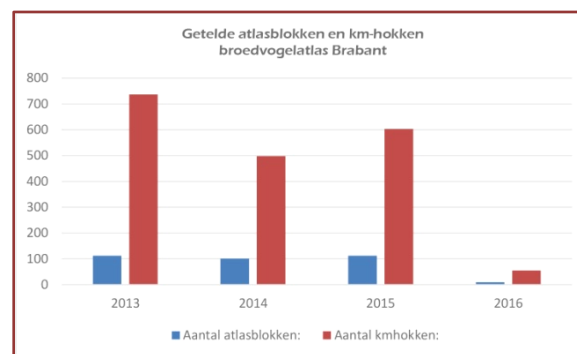
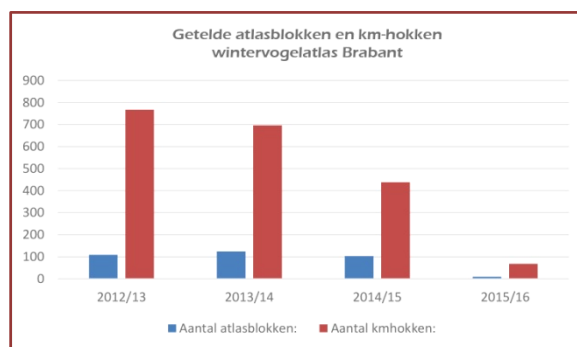
De Gouden grid kilometerhokken moesten in precies één uur geteld worden: 55 minuten voor het hele hok en vijf minuten op het middelpunt. Deze methode is in alle voorgaande atlassen gebruikt en garandeert dus een directe vergelijking met oudere atlassen. Voor het eerst kon nu ook gekozen worden om, direct na elkaar, twee keer vijf minuten op het middelpunt te tellen. Hiermee wordt zeer waardevolle informatie gekregen over de trefkans van een bepaalde soort ten opzichte van het middelpunt. Deze informatie gaat later gebruikt worden voor het schatten van de dichtheid van een soort in de (zeventien niet-Gouden grid) kilometerhokken die niet geteld zijn en hiermee kunnen dichtheidskaarten met zeer hoge resolutie (250 meter) gemaakt worden.

Heel Noord-Brabant is verdeeld in 224 atlasblokken: 137 in Oost-Brabant en 87 in West-Brabant. Dit is inclusief grensblokken die minder dan 25 km² oppervlakte hebben. Voor de winteratlas werden 3687 atlasbloktellingen gedaan en 3802 kilometerhoktellingen. De kaart van Noord-

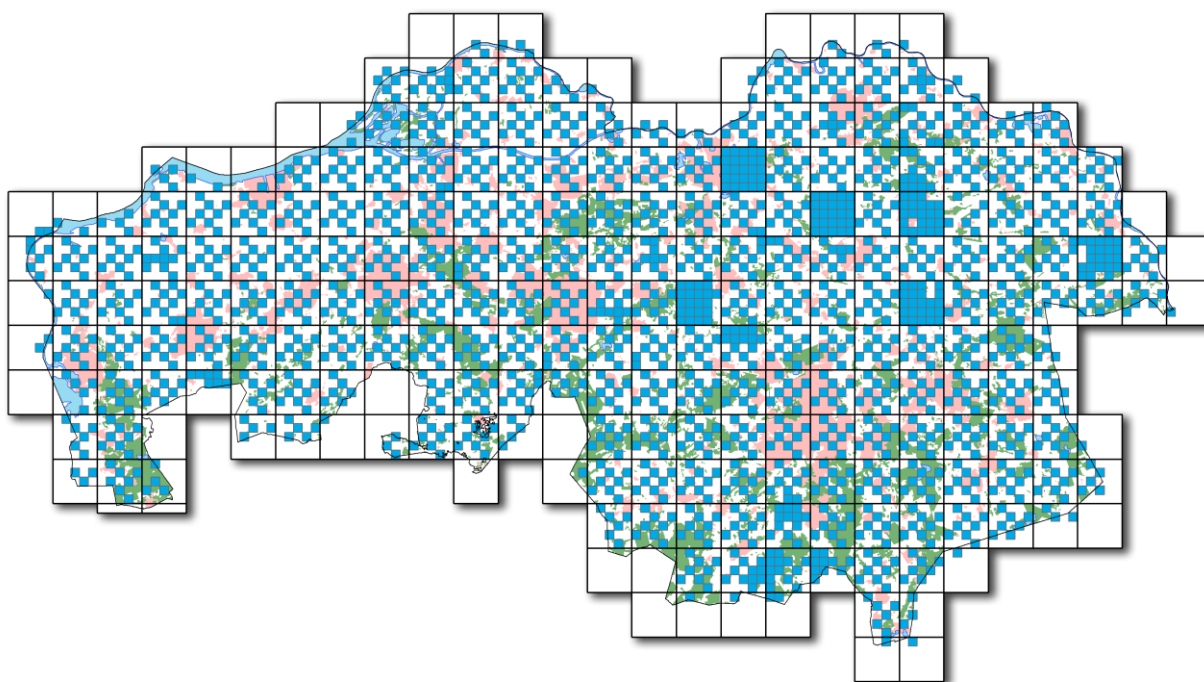
Brabant onder dit artikel met daarin de getelde Gouden grid hokken laat mooi zien dat heel Brabant geteld is!

Het aantal vijf-minutentellingen was bijna gelijk aan het aantal 2x5 minutentellingen (1874 tegen 1827). In het broedseizoen werden 4401 atlasbloktellingen en 3781 kilometerhoktellingen gedaan maar hier werden veel meer 2x5 minutentellingen gedaan dan gewone vijfminutentellingen (2189 tegen 1435). De verdeling van het aantal getelde blokken en hokken per seizoen is goed te zien in de bijgaande grafieken.

Vooraf werd door Sovon gehoopt dat minimaal 20% van de punttellingen in vorm van 2x5 minutentellingen gedaan zou worden. Het hoge aandeel 2x5 minutentellingen (55% van alle tellingen) is dus een enorme meevaller en biedt kansen voor heel gedetailleerde dichtheidskaarten. Opvallend is wel dat er in het winterseizoen minder lang in het middelpunt geteld is dan in het broedseizoen, maar dat zal met de temperatuur te maken hebben!

*Leo Ballering en Henk Sierdsema,
Atlascoördinatoren voor Oost- en West-Brabant*

Overzicht van alle in het voorjaar onderzochte kilometerhokken in Noord-Brabant.

Voor u gelezen

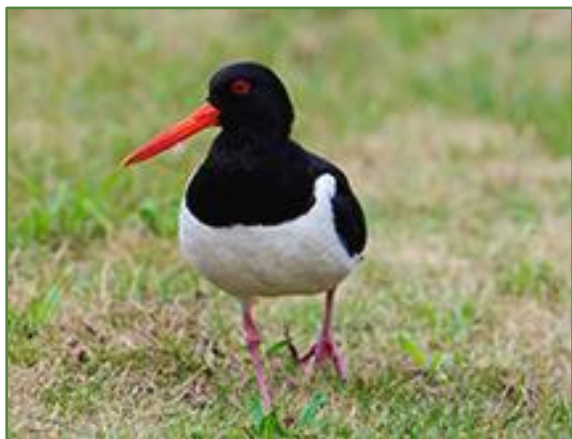

Record: oudste Scholekster is minstens 46 jaar oud

Op 1 augustus werd op de Maasvlakte een Scholekster van minstens 46 jaar oud gezien. De vogel droeg een aluminium ring met een code, die werd afgelezen door vogelaars Hans Keijser en Evert Eijkelenboom.

Nooit eerder werd zo'n oude Scholekster gezien, hoewel de vogelsoort intensief wordt onderzocht. Uit dat onderzoek blijkt dat het aantal Scholeksters snel afneemt.

De stokoude Scholekster bleek volgens de database van het Vogeltrekstation op 3 maart 1972 geringd te zijn bij Den Hoorn op Texel. De vogel was toen al minimaal twee jaar oud en is inmiddels dus zeker 46. Nooit eerder werd zo'n oud exemplaar gezien. De vorige recordhouder was 43 jaar oud, maar gemiddeld worden Scholeksters zelden ouder dan 20 jaar. En dat is al best een hoge leeftijd voor een vogel. Vinder Hans Keijser toonde zich dan ook verheugd: "Veel naar Scholeksters kijken, dan vind je een keer zo'n oude." Op 4 augustus vond Keijser samen met medevogelaar Evert Eijkelenboom de vogel terug. Deze bleek zelfs nog jongen te hebben!

Scholekster. 📷 John Hermans

Drastische afname

Uit tellingen blijkt dat de Scholekster in Nederland sinds 1990 zeker 65% is afgenomen. Onderzoeker Bruno Ens en zijn team proberen deze drastische afname te verklaren aan de hand van geringde vogels. Ens: "De belangrijkste oorzaak weten we inmiddels: er worden ieder jaar te weinig jonge Scholeksters groot. Op de kwelders langs de kust spoelen bijvoorbeeld veel nesten bij hoogwater weg. Het merendeel van de Scholeksters broedt in het agrarische gebied in het binnenland, waar veel nesten en jonge vogels verloren gaan doordat er vroeg wordt gemaaid of het land wordt bewerkt. Maar er zijn nog veel meer factoren die een rol spelen, zoals predatie. En langs de kust hebben Scholeksters bijvoorbeeld 's winters moeite om voedsel te vinden, wat mogelijk effect heeft in de broedtijd." *Uit: Bericht Sovon Vogelonderzoek Nederland, augustus 2016*

Intensivering van de landbouw doet inspanningen voor agrarisch natuurbeheer teniet

Belangrijk onderzoek op Europese schaal heeft aangetoond dat het Europese natuurbeleid tekortschiet om de achteruitgang van boerenlandvogels te stoppen. Intensivering van de landbouw doet inspanningen voor agrarisch natuurbeheer nog teniet.

De onderzoekers analyseerden gegevens van 39 soorten boerenlandvogels van 1981 tot 2012 en komen tot de conclusie dat intensivering van de landbouw een grote negatieve impact op vogelpopulaties heeft gehad. De studie bevestigt dat de EU-spelregels voor natuurbescherming een bijdrage hebben geleverd aan het beperken van de achteruitgang.

De onderzoekers stellen vast dat in landen met een groter aandeel beschermde gebieden, zoals reservaten voor weide- en akkervogels, de soorten het beter doen. Trends zijn minder negatief als in een land meer aan agrarisch natuurbeheer wordt gedaan: kruidenrijke akkerranden, telen van speciale gewassen zoals luzerne, later maaien en het na de oogst laten staan van graanstoppels. De (in Nederland dramatische) afname van boerenlandvogels kan door het EU-beleid echter niet worden hersteld. Om dat te bereiken zou een revisie van de EU-regels nodig zijn waarbij volledig op dit herstel wordt ingezet. Fred Wouters, directeur van Vogelbescherming Nederland, vat het samen: "Dit onderzoek bevestigt de eerdere conclusie van een meerderheid in het Europees Parlement: de Europese regels voor natuurbescherming werken als ze goed worden uitgevoerd, maar het dramatische verlies van leven in het boerenland zet door zolang het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid intensivering blijft aanjagen. Het is daarom tijd om dat beleid tegen het licht te houden. Het huidige beleid draagt niet bij aan een duurzame landbouw".

Naast voedselgebrek levert dit intensief landbouwgebied de Scholiekster ook nog problemen op bij het terugvinden van zijn partner...

Vogelbescherming en BirdLife International zien in dit onderzoek een duidelijk signaal dat de Europese Commissie zich opnieuw moet afvragen of het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid haar doelen (waaronder het in stand houden van de biodiversiteit in het landelijk gebied) waarmaakt: "Het is hoogste tijd voor een 'fitness check' van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid", zegt Wouters.

Vogelbescherming probeert in Nederland akker- en weidevogels te behouden door middel van haar campagne 'Red de Rijke Weide' waarin Vogelbescherming met boeren samenwerkt om oplossingen voor vogels en boeren te vinden. Fred Wouters: "Helaas dwingt het Europese en Nederlandse beleid veel boeren juist de niet-duurzame kant op. Wij horen van steeds meer boeren dat ook zij dat betreuren."

Uit: Nieuwsbericht Vogelbescherming, augustus 2016

Eerste visarendjong van Nederland vliegt uit

Op 4 augustus rond 13 uur heeft in de Biesbosch het eerste ooit in Nederland geboren visarendjong zijn nest verlaten en een eerste vlucht gemaakt. Getuigen zagen dat hij twee grote rondes boven het nest vloog en op een tak ging zitten. Daarna ging hij weer met zijn ouders op het nest zitten om een vis te eten.

Oefenen voor Afrika

Boswachter Thomas van Es van Staatsbosbeheer verwacht de komende dagen veel activiteit van ouders en jong rond het nest en dat het jong tijdens steeds langere vluchten de Biesbosch verder gaat verkennen. Uiterlijk volgende maand vertrekken de Visarenden naar Afrika om daar te overwinteren.

Visarendjong in Biesbosch

In mei werd duidelijk dat een paartje Visarenden voor het eerst aan het broeden was in de Biesbosch. Begin juni kroop het jong uit zijn ei. Afgelopen dagen maakte het jong al vlieg oefeningen in zijn nest.

Visarend in de Biesbosch, september 2015.
 Peter van de Braak

Unicum in Nederland

Dat Visarenden (*Pandion haliaetus*) broeden en jongen krijgen in Nederland is een unicum. De grote roofvogels gebruiken Nederland doorgaans alleen als tussenstop tijdens hun trektocht van hun overwintergebieden in Afrika en hun broedgebieden in het oosten en noorden van Europa. Al enkele jaren overzomeren Visarenden in de Biesbosch. Boswachter Thomas van der Es: "Dit is echt goed nieuws voor de Nederlandse natuur. Dat een prachtige vogel als de Visarend weer terug is als broedvogel in ons land zegt iets over de kwaliteit en de schaal van het gebied".

Uit: Nieuwsbericht Staatsbosbeheer, augustus 2016

Kanoet vliegt in één ruk 4000 km van Canadees poolgebied naar Waddenzee

De gezenderde Kanoet 'Paula', is afgelopen vrijdagochtend, na een non-stop vlucht van meer dan vierduizend kilometer, van het noordelijkste stukje land op aarde in Noord-Canada, aangekomen op de Boschplaat op Terschelling. Dat hebben vogelonderzoekers van het NIOZ zondag bekend gemaakt. 'Deze vogel heeft in één klap een hele serie wetenschappelijke vermoedens bevestigd', zegt onderzoekster Eva Kok 'Paula' behoort tot de ondersoort *Calidris canutus islandica*. Deze Kanoet ondersoort broedt in het hoge noorden van Canada en overwintert in de Waddenzee. Dit in tegenstelling tot de 'gewone kanoet' *Calidris canutus canutus* die broedt in Siberië, in de lente en in de herfst bijtankt in de Waddenzee en overwintert langs de kust van West-Afrika.

Nieuwe microzender

De vogel werd in april gevangen op het wad. Bij wijze van proef kreeg zij een prototype van een microsattelietzender op. Kok: "Dat is een zender-tje van maar twee gram, waardoor een Kanoet van 120 gram hem zonder enig probleem kan dragen. Bovendien heeft deze zender een extreem goed zonnepaneeltje, waardoor de batterij in de Arctische zomer constant opgeladen blijft. Het lukte zo om veel gegevens via de satel-

lieten naar het NIOZ (Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee) te verzenden."

Verkenningsvlucht en heenreis

Nadat de onderzoekers in april eerst twee weken lang gecheckt hadden of de vogel geen last had van de zender, lieten ze haar op Texel weer los. "De vogel vloog meteen terug naar het eilandje Griend, de plek waar we haar hadden gevangen", zag Kok aan de gegevens die de satelliet doorstuurde. "Half mei vloog ze binnen één dag, over open zee, naar IJland. Na een opmerkelijke verkenningsvlucht over een deel van de Groenlandse IJskap, vloog ze vervolgens, weer in één ruk, van IJland naar haar broedgebied op Ellesmere Island, in het uiterste noordoosten van Canada. Dit is het noordelijkste stuk land op aarde."

Broedpoging

Vervolgens kwamen de signalen van de satellietzender bijna drie weken niet van haar plek. "Daaruit maakten we op dat de vogel was gaan broeden. Maar na 18 dagen begon Paula weer grote afstanden te vliegen. Dat is waarschijnlijk net te kort voor een geslaagde broedpoging. We gaan er dan ook vanuit dat haar eieren niet zijn uitgekomen", aldus Kok.

Kanoet. 📷 Marc Gottenbos

Bijtanken op de toendra, en linea recta terug naar de Waddenzee

In de twee weken daarna heeft Paula op de toendra flink bijgetankt, voordat zij aan haar ongelooflijke retourvlucht begon. In een non-stop vlucht van maar liefst zestig uur vloog zij in één keer over de Groenlandse ijskap en langs de

oostkust van IJsland terug naar de Waddenzee en ging daarbij de voor Kanoeten geschikte voedselgebieden langs de IJslandse kust voorbij.

Bevestigde theorieën

“Met deze vlucht heeft Paula een aantal belangrijke theorieën bevestigd,” zegt Kok. “Op basis van radarwaarnemingen op Groenland en van geringde vogels hadden we wel de nodige vermoedens over de manier waarop Kanoeten vanuit de Waddenzee naar en van hun broedgebieden in noordoost Canada trekken, maar deze ene zendervogel heeft dat nu echt hard gemaakt.” Kok en collega’s weten nu dat ‘islandica Kanoeten’ die in de Waddenzee overwinteren inderdaad broeden in Noord-Canada rond Ellesmere Island. Ze vetten op de toendra op en niet aan de kust. En ze kunnen op de terugweg

in één keer van het noordelijkste land op aarde naar de Waddenzee vliegen, zonder in IJsland of Noorwegen te stoppen.

Sporen in het bloed

Dat een deel van de Kanoeten de vlucht van Canada naar de Waddenzee in één ruk maakt hadden de Texelse biologen indirect door bloedonderzoek al laten zien, vertelt Kok. “Het type voedsel van de vogels laat zijn sporen na in het bloed. Isotopenonderzoek gaf ons al aanwijzingen dat een deel van de vogels op de terugweg wél had bijgetankt op IJsland, maar een ander deel niet.”

Uit: Nature today; NIOZ Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee, juli 2016

Samenstelling door John Hermans

Landelijke Dag Sovon 2016

De Landelijke Dag is een jaarlijks door Sovon georganiseerd evenement voor alle vogeltellers en andere actieve natuurliefhebbers in Nederland. Ruim 2500 bezoekers komen naar de Landelijke Dag dat een platform biedt om elkaar te ontmoeten, kennis en ervaring uit te wisselen en nieuwe mensen te betrekken bij het onderzoek naar vogels. Naast tal van interessante lezingen in diverse zalen is er een grote informatiemarkt. Standhouders presenteren (tweedehands) natuurboeken, vogelreizen, optiek en tal van zaken die het vogelen nog leuker kunnen maken.

*Kom zaterdag 26 november 2016 vanaf 9.30 uur naar
De Reehorst in Ede!*

Aanmelden kan vanaf oktober 2016

Kosten: 10,- euro. Leden en waarnemers 5,- euro

Online ticketverkoop start eind september!

Meer info op: www.sovon.nl/nl/landelijkedag

Bijzondere waarnemingen

Hier de bijzondere waarnemingen van begin juli 2016 tot eind augustus 2016. Doordat het begrazingsgebied afgesloten is vanwege de Wissentent, zijn er niet zoveel meldingen uit het gebied gedaan. Wel heeft een Sprinkhaanzanger enkele dagen rond het kleine plasje gezongen. Of de Grauwe Klauwier in 2016 in de Maashorst gebroed heeft, is en blijft een vraag. Naast dat er twee keer een mannetje gezien is, heeft Peter van de Wouw een jong exemplaar gezien. De vogeltrek is ook al aan de gang, de Gierzwaluwen zijn nagenoeg vertrokken. De vaste tellers op de telpost bij de Brobbelbies hebben al leuke

soorten waargenomen. Erg mooi was wel de Grijze Wouw die door Wim Gremmen werd ontdekt. Wat was ik blij dat ik toevallig op de telpost aanwezig was. Hopelijk komen er dit trektelseizoen nog mooie soorten langs of liever nog even ter plaatse.

Wil je op de hoogte blijven, kijk dan regelmatig op onze site www.vogelwachtuden.nl

Peter van de Braak (Inventarisatiewerkgroep),
☎ 06-22491297.
✉ petervandebraak@gmail.com

Datum	Aantal	Soort	Locatie	Waarnemer
13-7-2016	1	Sprinkhaanzanger	Maashorst - Begrazingsgebied	Marc Poulussen
17-7-2016	1	Goudplevier	Maashorst - Kooldert	Bart Gras
20-7-2016	1	Grauwe Klauwier	Maashorst - Munse Heide	Peter van de Wouw
24-7-2016	1	Kwak	Vorstenbosch - Grote Heide	Teun van Kessel
31-7-2016	1	Zwarte Ooievaar	Telpost Brobbelbies noord	John Hermans
1-8-2016	1	Pontische Meeuw	Telpost Brobbelbies zuid	Gerard van Aalst
1-8-2016	1	Purperreiger	Telpost Brobbelbies noord	Wim Gremmen
5-8-2016	2	Zwarte Ooievaar	Maashorst - Begrazingsgebied	Wil Verbossen
9-8-2016	3	Lepelaar	Telpost Brobbelbies noord	Martien van Dooren
12-8-2016	1	Zomertortel	Telpost Brobbelbies zuid	Gerard van Aalst
14-8-2016	1	Rode Wouw	Maashorst - Beekdal	Teun van Kessel
16-8-2016	1	Duinpieper	Telpost Brobbelbies noord	Maartje Bakker
16-8-2016	5	Lepelaar	Vorstenbosch	Teun van Kessel
19-8-2016	1	Zwarte Ruiters	Telpost Brobbelbies zuid	Gerard van Aalst
20-8-2016	4	Groenpootruiter	Telpost Brobbelbies noord	Leo Ballering
23-8-2016	1	Visarend	Telpost Brobbelbies noord	Martien van Dooren
23-8-2016	1	Rode Wouw	Vorstenbosch	Teun van Kessel
23-8-2016	1	Grijze Wouw	Telpost Brobbelbies noord	Wim Gremmen
24-8-2016	1	Morinelplevier	Telpost Brobbelbies noord	Toy Janssen
26-8-2016	1	Morinelplevier	Telpost Brobbelbies zuid	Gerard van Aalst
26-8-2016	1	Braamsluiper	Telpost Brobbelbies noord	Toy Janssen
26-8-2016	1	Ortolaan	Telpost Brobbelbies noord	Wim Gremmen
26-8-2016	1	Grauwe Kiekendief	Vorstenbosch	Teun van Kessel
28-8-2016	1	Noordse Kwikstaart	Telpost Brobbelbies noord	Arend Vermaat
29-8-2016	1	Visarend	Telpost Brobbelbies noord	Wim Gremmen

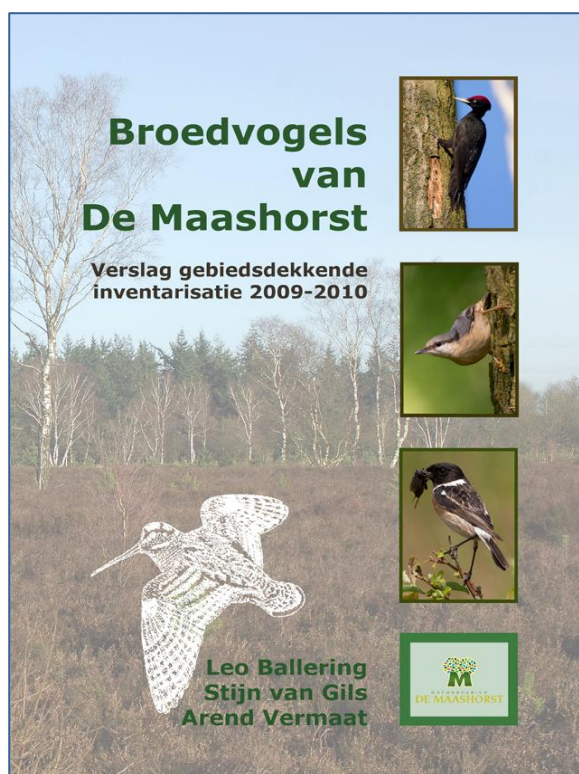
Broedvogelinventarisatie

Maashorst 2017

Ledenoproep om mee te doen aan nieuwe broedvogelinventarisatie Maashorst

Hoewel het werk van de vorige broedvogelinventarisatie in 2009 en 2010 nog vers in het geheugen ligt is het toch weer tijd voor een nieuwe ronde! In de Maashorst is ondertussen veel veranderd, denk aan de introductie van Wisenten en Taurossen in het uitgebreide begrazingsgebied, de spectaculaire vestiging van de Raven, de ingebruikneming van de ecoducten over de A50 en de N324 en het veranderde begrazingsregime!

Het verslag van de broedvogelinventarisatie in 2009-2010.

In het voorjaar van 2017 (met een mogelijke uitloop naar 2018) willen we een deel

van de Maashorst weer gaan inventariseren, dit keer alleen op bijzondere broedvogels. Hierbij doen we dan ook een oproep aan alle leden om hieraan mee te helpen!

Ervaringen uit 2009 - 2010

In 2009 en 2010 hebben 49 actieve leden van de Vogelwacht Uden en de Vogelwerkgroep van het IVN Oss en Veghel de hele Maashorst (~49 km²) onderzocht op voorkomende broedvogels. In totaal zijn er 131 soorten waargenomen, ongeveer een vijfde van deze soorten staat op de Rode Lijst van Nederlandse Broedvogels! Aan 96 soorten kon tenminste één territorium worden toegekend, bij veertien soorten werd nog wel broedgedrag waargenomen maar kon geen territorium worden toegekend en de overige 21 soorten werden alleen maar waargenomen. Met deze gegevens is destijds een nieuw beheerplan voor de Maashorst opgesteld dat geleid heeft tot grote veranderingen. Volgend jaar willen we een deel van de Maashorst inventariseren om de staat van de bijzondere broedvogels in de Maashorst vast te leggen en te kijken of de nieuwe beheermaatregelen ook echt het beoogde effect hebben gehad. Het is dus heel belangrijk werk!

Hoe zullen we te werk gaan?

Door te gaan inventariseren leer je veel over vogels, hun gedrag en hun woongebied. In het kort de motivatie van veel mensen om lid te worden van de Vogelwacht! Deze komende tellingen zijn een uitstekende mogelijkheid om deze kennis te vergroten. Onervaren leden worden daarom, traditioneel, zoveel mogelijk samen met ervaren vogelaars ingedeeld.

Per teller of telgroepje wordt één vierkante kilometer toegekend, dit hele gebied moet tot acht keer bezocht worden waaronder één tot twee keer 's avonds. Alle bijzondere vogelsoorten moeten op een kaart ingetekend worden samen met een code voor het broedgedrag. Schat voor een telbezoek twee tot drie uur in. Deze bezoeken starten vanaf 1 maart 2017 en moeten tenminste twee weken uit elkaar liggen. De einddatum zal dus ongeveer in juni/juli liggen. Mocht je een welverdiende vakantie willen nemen dan is dat natuurlijk geen probleem en zijn er allerlei oplossingen mogelijk! We zullen tellen volgens de Sovon Broedvogel Monitoring Project voor Bijzondere soorten (BMP-B) methode. We gaan dus niet alle soorten inventariseren maar alleen de meer bijzondere soorten zoals: Appelvink, Blauwborst, Boomleeuwerik, Boomvalk, Buizerd, Dodaars, Draaihals, Fluiters of Geelgors. Dit scheelt veel werk in het veld en met verwerken thuis. Voor het eerst zal

er ook de mogelijkheid zijn om óók in het veld de gegevens elektronisch op te slaan zodat het thuis invoeren op de computer overbodig wordt.

De Inventarisatiewerkgroep zorgt voor de administratie, de kaarten en de verslaglegging; de tellers hoeven alleen maar te genieten van het voorjaar in het veld! Natuurlijk is er de mogelijkheid om je oude telgebied van de vorige inventarisatie te claimen, dan kun je met eigen ogen zien wat er veranderd is. Met alle geïnteresseerden zal in februari een informatieavond worden gehouden en zal er geoefend kunnen worden met de telmethode. Opgeven kan bij ondergetekende.

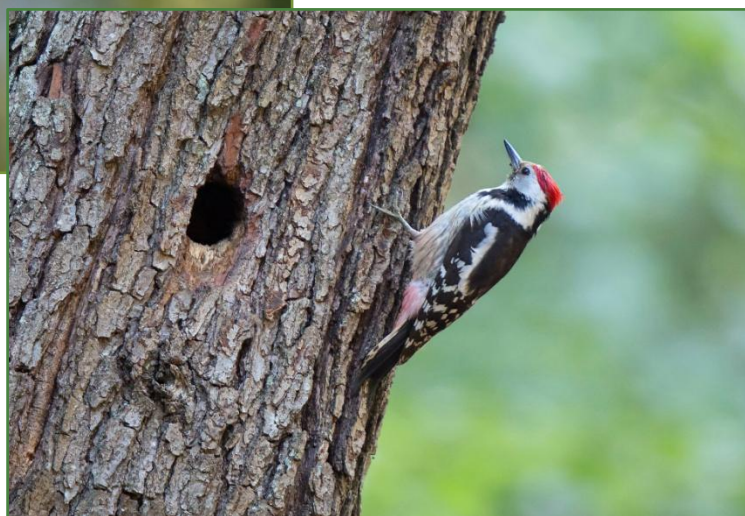
We hopen natuurlijk weer op een hoge opkomst!

Leo Ballering, coördinator Inventarisatiewerkgroep, Vogelwacht Uden e.o.

Ontdek jij het eerste broedgeval van de Grauwe Klauwier in de Maashorst?

We verwachten één dezer jaren het eerste territorium van de Middelste Bonte Specht!

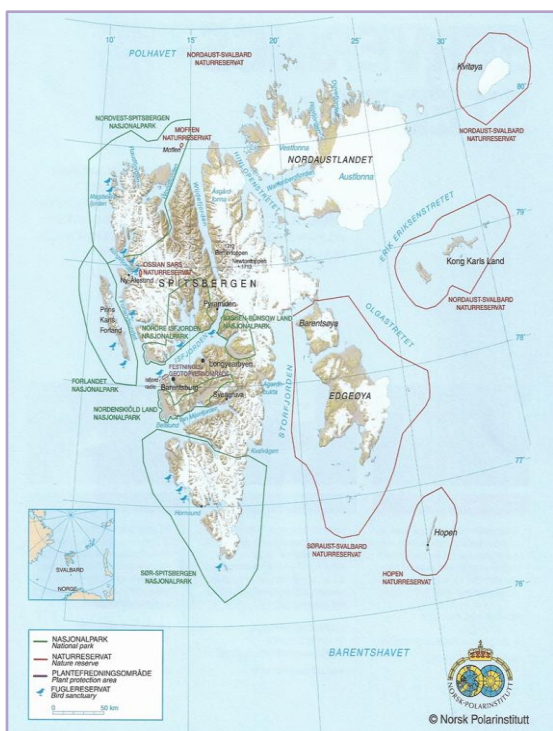
Beide 📷 Marc Gottenbos

Spitsbergen 2016

Van 20 juni tot en met 3 juli 2016 zijn wij, John en Jan-Willem Hermans naar Spitsbergen geweest. Een belevenis, niet alleen vanwege de vogels. Graag willen we jullie vertellen over onze reiservaring.

We hebben deze reis geboekt via BirdingBreaks, een reisbureau gespecialiseerd in vogelreizen. De eerste twee dagen waren we in Longyearbyen, een plaats op Spitsbergen. De derde tot en met de tiende dag voeren we op de Ortelius, een Nederlands expeditiechip. De laatste vier dagen waren we weer op Longyearbyen. Onze groep bestond uit elf personen. Op de boot waren zo'n 120 deelnemers, komend uit allerlei landen. Eerst iets over Spitsbergen. Spitsbergen is een eilandengroep in de Noordelijke IJszee, zo'n 565 km ten noorden van Noorwegen, die uit drie grotere en een tachtigtal kleine eilanden bestaat.

De geografische ligging is tussen 74°-81° NB en 10°-35° OL. De oppervlakte is ca. 62.000 km², waarvan 60% bedekt is met gletsjers. Landinwaarts is het landschap ruig met steile bergen. De meeste bergen zijn tussen de 800 en 1300 meter hoog.

De naam Spitsbergen is gegeven door de Nederlander Willem Barentsz in 1596, toen hij onderweg was naar Nova Zembla, op zoek naar een noordelijke route naar Oost-Azië. In 1925 werd de Noorse naam voor de Spitsbergenarchipel, Svalbard, vastgesteld. Deze naam werd gekozen naar een vermelding in een IJslandse tekst uit de twaalfde eeuw en betekent 'koude rand' of, vrijer vertaald, 'koude kust'. In de meeste talen wordt de archipel tegenwoordig 'Svalbard' genoemd en verwijst 'Spitsbergen' naar het grootste eiland van deze archipel. In het Nederlands en sommige andere talen, zoals het Duits, het Fries en het Russisch, worden beide echter 'Spitsbergen' genoemd (zoals oorspronkelijk). Het is in Noorwegen overigens ook niet ongebruikelijk om de gehele archipel aan te duiden met Spitsbergen.

De geschreven geschiedenis van Spitsbergen begon aan het einde van de zestiende eeuw toen de eilandengroep werd ontdekt door Willem Barentsz op zijn derde expeditie om de Noordoostelijke doorvaart te vinden. De verhalen van de overlevenden van die dramatische laatste reis van Barentsz maakten in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden duidelijk dat Spitsbergen grote kansen bood voor de walvisvangst. In de zeventiende eeuw werden de fjorden en zeeën van de eilandengroep het jachtterrein van vooral Nederlandse en Engelse walvisjagers. De Nederlandse Noordsche Compagnie had tot 1660 gedurende het vangstseizoen traankokerijen in Smeerenburg. Er zijn

pogingen gedaan om de nederzetting permanent te bewonen, maar overwinteren bleek in de praktijk niet haalbaar. Naar deze nederzetting op het eiland Amsterdamøya is vanuit Nederland eind 20ste eeuw archeologisch onderzoek gedaan. Halverwege de achttiende eeuw waren vrijwel alle walvissen rond Spitsbergen weggevangen. Landen als de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en Engeland verloren daarmee hun interesse in Spitsbergen. In deze periode werd het vasteland van de eilanden nieuw jachtgebied, nu voor pelsjagers. In eerste instantie waren dat jagers vooral uit Rusland. Daarbij voegden zich wat later ook jagers uit het noorden van Noorwegen die zich richtten op IJsberen. Deze jacht was vooral het terrein van eenlingen en heeft ook niet dezelfde dramatische gevolgen gehad als de walvisjacht. Aan het einde van de negentiende eeuw was er in de westerse wereld een groeiende interesse in de poolgebieden. Dat leidde ook tot grotere aandacht voor Spitsbergen. De eilanden werden studieobject voor geografen en geologen. Al snel bleek dat Spitsbergen rijke steenkoolvoorraden had. De steenkool leek ook eenvoudig te winnen. Daarnaast werden ook pogingen gedaan om andere mineralen, zoals marmer en gips te ontginnen. Het ontbreken van een effectief bestuur begon daardoor een probleem te worden.

In 1920 werd in het Spitsbergenverdrag vastgelegd dat de eilanden onder Noors toezicht kwamen. Maar het land staat wel op zichzelf, de belastingen zijn anders geregeld dan in Noorwegen en het geld afkomstig uit Spitsbergen, moet ook daar weer benut worden. Er wordt geen belasting geheven op bijvoorbeeld drank, zodat de prijzen een stuk lager zijn dan in Noorwegen. De status van Spitsbergen is met enige regelmaat twistpunt tussen Noorwegen en Rusland. Rusland maakt als vrijwel enige natie gebruik van de rechten die het Spitsbergenverdrag biedt, en meent dat Noorwegen zijn rechten schendt door met een beroep op bescherming van de natuur en/of het milieu de Russische economische activiteiten te belemmeren. De enige overgebleven Russische basis is Barentszburg. Toezichthouder namens de Noorse overheid op de eilandengroep is de sysselmann.

Hij of zij zetelt in de hoofdstad Longyearbyen. Longyearbyen is de grootste nederzetting op Spitsbergen met ongeveer 1700 inwoners (2004). Willem Barentsz is de naamgever van de plaats Barentszburg, met ca 500 Russische inwoners de tweede nederzetting op de eilanden. Andere bewoonde nederzettingen zijn Sveagruva (210 inw.) en Ny-Ålesund (40 inw.). Ook Pyramiden is sinds 2008 weer bewoond: 22 Russen proberen er het dorp klaar te maken voor toerisme. Daarnaast zijn er nog een aantal Noorse weerstations, een Pools onderzoekcentrum te Hornsund met ca. tien inwoners. Dankzij de Golfstroom wordt het niet extreem koud op Spitsbergen en blijven de wateren rondom het eiland voor het grootste deel van het jaar ijsvrij en bevaarbaar. De gemiddelde wintertemperatuur is -12°C, de gemiddelde zomertemperatuur is +5°C. De westkant is warmer dan de oostkant; dit wordt veroorzaakt door de loop van de Golfstroom. Doordat de zee in het voorjaar het koudst is, is maart ook de koudste maand van het jaar.

Uitzicht over de baai bij Longyearbyen.
 📷 John Hermans

Zo'n zeven procent van het land is bedekt met vegetatie. In de zomer ontdooit de bovenste laag in beschutte delen en kan de flora tot leven komen. In de omgeving van Longyearbyen groeien zo'n 100 soorten planten en op heel Spitsbergen zijn er 176 bekend. Op Spitsbergen zijn vijf soorten bomen te vinden. Dit zijn vier soorten wilgen en één berksoort. Deze bomen worden nooit hoger dan 30 centimeter. Daarna vriezen ze dood. Door de golfstroom zit er veel voedsel in de Barentszzee en dit trekt natuurlijk ook vogels aan. Het aantal soorten is niet zo groot, er broeden zo'n 30 soorten op Spitsbergen. De aantallen van soorten als Kleine Alk,

Kortbekzeekoet, Drieteenmeeuw en Noordse Stormvogel lopen echter in de miljoenen. Het Sneeuwhoen is de enige vogel die in de winter op Spitsbergen blijft. Ze worden vergezeld door de enige landzoogdieren Poolvos en het Rendier.

Hierbij een reisimpressie:

Maandag 20 juni 2016

Op Schiphol troffen we een vijftal deelnemers, de andere vier waren al in Longyearbyen. We vlogen rond half drie naar Kopenhagen, hier overstappen naar Oslo. Hier troffen we ook Rinie van Meurs. John kent hem goed, Rinie was ook gids tijdens de bootreis die ging van de Zuidpool naar het Noorden (Atlantic Odessey). Rinie is inmiddels een vermaarde gids en kent het gebied al 27 jaar. Het vliegtuig had anderhalf uur vertraging voordat we naar Longyearbyen vlogen. Om drie uur in de nacht kwamen we aan, niet dat je het zien kan. In deze tijd is het 24 uur licht op Spitsbergen. Laurens Steijn, reisleader van Birding Breaks stond ons met een busje op te wachten en bracht ons naar onze accommodatie Coal Miners Cabins. Al gauw vielen de ogen dicht.

Dinsdag 21 juni 2016

Na het voortreffelijke ontbijt in het restaurant hebben we met het busje Longyearbyen verkend. Longyearbyen ligt aan een baai. Loodrecht hierop ligt een uitmonding ontstaan door een gletsjer. Zo'n vier kilometer van het plaatsje ligt ons onderkomen. Links en rechts van het plaatsje ligt parallel aan de baai een weg. Naar rechts lopend gaat deze weg zo'n tien kilometer en loopt dood tegen een kolenmijn. Ook naar links rijdend loopt de weg na circa vijftien kilometer dood. Aan deze zijde ligt ook het vliegveld. De haven ligt iets links van Longyearbyen. We zijn eerst door het dorp gereden en hebben wat inkopen gedaan. Hierna hebben we de rechterzijde gepakt. Langs de baai liggen allerlei kleine watertjes. Van zeer dichtbij hebben we Bontbekplevieren, Paarse Strandlopers en Bonte Strandlopers gezien. Ook de Rosse Franjepoot maakte mooie kringelende bewegingen in het water. Deze zijn nu in prachtig zomerkleed. Door het zenuwachtig heen en weer gedraai

komen insecten in een kolk die hierna gegeten worden. Iets verder zat een Roodkeelduiker op het nest en was man en vrouw Koningseider te bewonderen. Wat een prachtige vogels. Ook Grauwe Franjepoten in zomerkleed gezien. De Engelse benaming is redbeaked (rode hals) een doeltreffender naam dan de Nederlandse. Nog verderop zat een hondenkennel, er zijn verschillende huskiesbedrijven rond Longyearbyen. Toeristen worden uiteraard tegen betaling rondgereden met deze honden, ook in de zomer. De honden worden gevoederd met afval van robben. Hierdoor zagen we een Ivoormeeuw en wel op land van zeer nabij. Normaal leven deze zeldzame vogels nabij Ijsberen en eten zij de achtergelaten voedselresten.

Ivoormeeuw. 📷 John Hermans

Na de middag heb ik de auto gereden en hebben we de linkerkant afgereden. Tussen haven en vliegveld liggen mooie watertjes aan de baai. Hier zit een kolonie Noordse Sterns. Kom niet in de buurt, deze vogels verdedigen hun nesten met verve. Ze pikken op je hoofd tot bloedens toe. Hier ligt ook een camping bij, voor degene die koud wil kamperen een ideale gelegenheid. Nog verder begonnen de steilere rotswanden op te doemen. Hier zie je duizenden Kleine Alken die tussen de rotsen schuilen, maar regelmatig in grote groepen rondjes vliegen. Inmiddels stond er een behoorlijke wind en was het guur. Na het avondeten vroeg in bed om de slaap van gisteren in te halen.

Woensdag 22 juni 2016

Na de middag is het inschepen geblazen. Tot die tijd hebben mijn broer en ik een grote wandeling gemaakt. Vanuit ons onderkomen gelopen naar de baai. Op de watertjes weer Paarse

Strandloper, Bonte Strandloper, Rosse Franjepoot en Grauwe Franjepoot. Bij de hondenkenel in de buurt van het dorp zat een broedkolonie Eidereenden. De Grote Burgemeesters zaten op wacht tot de jongen uitkomen om hun slag te slaan. In het dorpje wat rondgehangen en terug naar de Minors Lodge. Hier hoorden we dat er een Stellers Eidereend gezien was in de buurt van de haven. Met het busje er op af. Alles af gezocht, helaas geen glimp van deze vogel. We moesten ons nog haasten om de boot op te gaan rond 16.00 uur. Na ingescheept te hebben op de Ortelius en onze hut geïnspecteerd zijn we meteen op het voordek gaan staan. De boot voer de baai uit om via het Isfjorden het Prins Karls Forland voorbij te gaan richting het noorden. Al gauw zagen we een vijftal Blauwe Vinvissen. Het grootste beest op aarde meet een lengte van 30 meter en een gewicht van zo'n 150.000 kilogram. Ze voeden zich met 8000 kilogram kril per dag. Het eten op de boot was voortreffelijk en ook het slapen viel mij niet tegen.

Donderdag 23 juni 2016

We voeren langs de pakijstrand. Hier zijn de IJsberen aan het jagen op onder andere robben. We zagen veraf een IJsbeer, konden helaas niet dichterbij komen. Veel vogels vliegen rond het schip, soorten zoals Noordse Stormvogel, Kleine Alk, Kortbekzeekoet, Zwarte Zeekoet en Drietenmeeuw.

Kleine Alk. 📷 John Hermans

De boot die we hebben is ijsversterkt. Dit wil zeggen dat de boot wel door pakij kan, worden de schollen echter te groot, kan de boot niet verder. Het is dus geen ijsbreker. Tegen de avond hebben ze de boot in het pakij geparkeerd, om hopelijk IJsberen te gaan zien. Wij

zagen verschillende Papegaaiduikers (niet zo algemeen), Ivoormeeuwen (wat duidt op IJsbeer) en Grote Burgemeesters. Nadat we een pintje gepakt hadden in de bar zijn we toch, ondanks dat het niet donker wordt, gaan slapen.

Grote Burgemeester. 📷 John Hermans

Vrijdag 24 juni 2016

Overall ijs om ons heen. Na het ontbijt hoorden we rond tien uur dat er IJsberen gesignaleerd waren. We stonden voor op de boot en hadden de twee IJsberen ook gezien. De boot ging hun richting in en daardoor konden we ze redelijk zien. We verloren de IJsberen echter uit het oog, om ze gelukkig na enkele uren weer in beeld te krijgen. De boot werd nu zo gemanoeuvreed dat onze reuk richting de IJsberen ging. Deze dachten natuurlijk dat wij smakelijke hapjes waren, zodat de IJsberen op de boot afkwamen. Na een tijdje zaten de beren zelfs onder onze boot en hebben we een magnifiek uitzicht op deze geweldige beesten. Iets van de boot zagen we dat een rob was geslagen, er lag nog bloed en darmen. Dit was dus een wijfje met een waarschijnlijk driejarig jong. Na drie jaar wordt het jong verstoten en moet het op eigen benen staan. 's Middags de gebruikelijke vogels, maar opeens consternatie. Er dook een Groenlandse Walvis op. Een zeldzame walvissoort, bijna uitgestorven door de walvisjacht. Vijftien meter lang, een gewicht van 50 tot 100.000 kilogram, die een ouderdom van 250 jaar kan halen!!

Zaterdag 25 juni 2016

Vandaag weer rond de 81 breedtegraad gevaren op zoek naar IJsberen. Het viel niet mee, maar rond 15.00 uur kregen we een IJsbeer in de gaten. De boot werd stil gelegd en weer

kwam de Ijsbeer naar de boot toe. Ook weer prachtig gezien. Op de boot worden door experts ook lezingen gegeven. Rinie van Meurs gaf een lezing over Ijsberen, waarbij volgende zaken aan de orde kwamen. De vrouwtjes zijn ongeveer de helft van de mannetjes in gewicht. Volwassen mannetjes hebben een dikkere kop en nek, vaak voorzien van de nodige littekens. Vrouwtjes zijn dus kleiner en hebben een kleinere spits toelopende kop. Rond de staart hebben vrouwtjes plessporen en mannetjes schaamhaar en een kwast. De lezing was nog niet afgelopen en weer werd er geroepen dat er een Ijsbeer te zien was. Deze bleef echter ook op afstand. Ineens hoorden we dat er een Vorkstaartmeeuw gezien was, dit was achter op het dek, helaas hebben we ondanks goed turen het beestje niet in de kijker gehad. 's Avonds met drie graden gebaarbecued op het achterdek, met glühwein.

Ijsbeermoeder met ca. driejarig jong.
 John Hermans

Zondag 26 juni 2016

De boot is 's nachts naar de Hinlopenstretet (straat) gevaren. Hier ligt een steile rotswand waar Kortbekzeekoeten massaal broeden. Met Zodiacs (rubberbootjes) werden we naar de wand gevaren, genaamd Alkefjelet. Maar liefst 100.000 Kortbekzeekoeten broeden hier, maar ook Grote Burgemeesters, Drieteenmeeuwen en een aantal Zwarte Zeekoeten. Van zeer nabij ervaren we deze vogels (ook de stank en de stront), een ervaring om nooit meer te vergeten. Ook vlogen er Grote Jagers rond en Noordse Stormvogels. Grote Jagers zitten meeuwen net zo lang te vervelen totdat ze hun prooi opbraken, wat dan voor de Jagers is. Na het middageten - er wordt drie keer per dag op de boot gegeten - zijn we met de Zodiacs aan land ge-

gaan bij het Lomfjord Faksefagen. Hier hebben we een lange wandeling gemaakt over de toendra. We zagen een vrouwtje en een mannetje Alpensneeuwhoen, Sneeuwgorzen, Kleine Rietgans en broedende Paarse Strandlopers. Deze beestjes zijn in de winter bijvoorbeeld bij de Pier van Ijmuiden te zien. Om ons van zijn broedplaats weg te lokken deed de vogel alsof ze gewond was. Ook volop Rendieren te zien tussen de vele gele en paarse plantjes. Aan de kust waar de Zodiacs ons weer stonden op te wachten een aantal Drieteenstrandlopers en Paarse Strandlopers.

Maandag 27 juni 2016

Vandaag zou er geprobeerd worden om Walrussen te spotten. Bij Smeerenburgh, bekend om zijn walvisvangst zijn er geen te zien. Hier in de buurt hebben we een gletsjer bezocht. We zien drie indrukwekkende gletsjermondingen. Vijfentwintig jaar geleden was dit nog één gletsjermond en lag het kale eiland dat we zagen nog onder de gletsjer. Een afstand van enkele honderden meters. We zagen voor ons een negental Beluga's, de witte walvis. In het Magdalenefjord zien we twee Walrussen, maar raken het spoor weer bijster. Hier zijn we aan land gegaan om de broedplekken van de Kleine Alk te bekijken. We hebben van zeer nabij deze koddige vogels mogen aanschouwen. Bij het naderen van een Grote Burgemeester vloog de hele groep op, maar na enkele minuten landen de Alken weer op de rotsen. Bij de Zodiac aangekomen om weer aan boord van de Ortelius te gaan, troffen we nog een Gewone Zeehond aan. Deze komt hier het minste voor. Ook aan deze dag kwam weer een eind.

Paarse Strandloper. John Hermans

Dinsdag 28 juni 2016

Bij het wakker worden zagen we een dikke mist. Helaas niets te zien dus. We varen bij Poolepynten op Prins Karls Forland en zijn met de Zodiacs aan land gebracht. Boven land was de mist veel minder en zo kregen we een twintigtal Walrusen in beeld. Langzaam liepen we op de kudde af, om zo'n twintig meter van ze halt te houden. Wat een prachtige kolossen, de mannetjes kunnen een gewicht van wel 1400 kilogram krijgen, de vrouwtjes tot 900 kilogram. Tijdens onze aanwezigheid kwamen twee Walrussen aan land. Deze beesten hebben zichtbaar moeite om met dit gewicht aan land te komen. Na enkele bewegingen moet er een tijd uitgerust worden.

Walrus. 📷 John Hermans

Bij de wandeling langs het strand zien we nog diverse oude botten van walvissen liggen en overal ligt wrakhout. Het meeste hout schijnt te komen van de houthak in Siberië. De houthakkers daar laten het hout via rivieren naar de zee stromen om het daar op te halen, echter veel hout wordt ook gemist en strandt op de noordelijke stranden. Sommige palen zijn al eeuwenoud. Na de middag zijn we bij Tordenskjoldbukta aan land gegaan.

Sneeuwgorz. 📷 John Hermans

Een toendralandschap met aan de kust rotsen waar Brandganzen op broeden, de Poolvossen

kunnen hier niet bij komen, dit geldt echter niet voor Grote Burgemeesters. Ook Zwarte Zeekoeën broeden op deze rotseilandjes. Overal zien we Sneeuwgorzen en een aantal Rendieren kwamen kijken wat voor vreemde gasten ze op het land hadden. Bij een meertje aangekomen zagen we helaas geen Roodkeelduikers, maar wel een jonge Paarse Strandloper met moeder, die hevig alarmeerde. Ook Kleine Rietganzen zaten hier te broeden. Vakkundig werden we weer met de Zodiacs terug naar de boot gebracht.

Woensdag 29 juni - zondag 3 juli 2016

Via Isfjorden voeren we de baai in waar Longyearbyen aan ligt, genaamd Adventfjorden. Diverse Walvissen vergezelden ons, Blauwe Vinvis, Dwergvinvis en Bulruggen hebben we in korte tijd gezien. Al vroeg meerden we aan in de haven en werd afscheid genomen. Een aantal van onze groep zou diezelfde middag al weer naar huis vliegen. John en ik hadden een terugvlucht zondagmorgen, zeer vroeg.

We hebben de laatste dagen al wandelend de omgeving van Longyearbyen verkend. Mooie opnames kunnen maken van Kleine Jager, Noordse Stern, Alpensneeuwhoen man en vrouw (hier zaten we bijna tegen aan), Roodkeelduiker met jong. Zaterdag zagen we in de baai een vijftigtal Beluga's rondzwemmen. De witte ruggen schitteren in het felle zonlicht. De laatste dagen hadden we alleen maar zonnig weer. Na een vermoeide terugvlucht, we hebben maar liefst 4 uur op Oslo luchthaven moeten wachten kwamen we aan op Schiphol. Moe maar voldaan. Het was een belevenis!!

Jan-Willem Hermans

Iedere derde zaterdag van de maand komen ze bij elkaar om te beleven wat vogels kijken is. Soorten als Klapekster, Nachtzwaluw en Kerkuil pronken op hun waarnemingslijsten. JeugdVogelwacht Uden is hét voorbeeld voor alle volwassen leden. Een verslag van de activiteiten mag als eidooyer dan ook niet ontbreken in het Bruujssel.

Seizoen 2016/2017

Het vorige seizoen, 2015/2016, was een leuk seizoen met een gemiddelde opkomst van wel twintig jeugdleden. Iets waar we wel trots op zijn, mede dankzij de enthousiaste begeleiding. Voor het nieuwe schooljaar hebben we weer een erg leuk programma in elkaar gezet. Net als voorgaande jaren willen we ook gebruik gaan maken van de diverse werkgroepen binnen onze club. Dit seizoen speciaal met de Nestkastenwerkgroep waarvoor we diverse nestkasten willen maken. Daarna willen we deze natuurlijk ook in een leuk gebiedje gaan ophangen en uiteindelijk ook kunnen controleren.

Echt naar buiten?

Ken je kinderen die wel warmlopen voor een grote portie natuur op elke derde zaterdag in de maand en hier erg graag tijd voor vrij willen maken? Laat ze contact opnemen met een van de begeleiders. Een keer vrijblijvend meelopen kan natuurlijk altijd.

Het programma ziet er als volgt uit:

17-9-2016	Natuuronderzoek Knokerdweg
15-10-2016	Vogeltrek (telpost)
26-11-2016	SOVON dag
17-12-2016	Nestkast maken
21-01-2017	VLU wilgen knotten
18-02-2017	Nestkasten hangen, wintergasten
18-03-2017	Wisent en andere grazers
15-04-2017	Vliegbasis Volkel
20-05-2017	Nestkasten controleren
17-06-2017	Nachtvogels

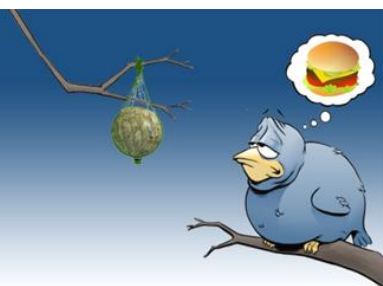
Opgeven kan op www.vogelwachtuden.nl klik op werkgroep - jeugdvogelwacht.

Jeugdcoördinator Peter van de Braak
☎ 06-22491297

Brunchwandeling

zondag 4 september 2016

Zaterdagavond waren de weersvoorzichten voor zondag niet zo best. Herfstachtige omstandigheden werden aangekondigd met veel wind en regen. Dat zal wel niet veel worden met de brunchwandeling morgen dacht ik nog. Maar zie, de weersprofeten hadden het weer eens bij het verkeerde eind en het werd een prachtige zondag met nauwelijks een drup regen. Na eerst even enkele thermoskannen met koffie voor de brunch van 10.00 uur bij de telpost afgegeven te hebben, was het verzamelen bij de grote parkeerplaats van het bezoekerscentrum voor de wandeling die altijd vooraf gaat aan de brunch. Met twaalf deelnemers gingen we op pad voor een mooie tocht door de Maashorst. De Karlingerweg met de Steenuil bij Mark van de Veerdonk was een leuk begin. Bij het vennetje een eindje verderop probeerden we de Dodaars te spotten, maar die liet zich niet zien en ook niet horen zoals in het voorjaar met zijn prachtige baltsgeluid. Daar werden we plotseling wel omsingeld door een kudde schapen. Maar die vallen gelukkig onder de kleine grazers en daar hoef je geen 50 meter vanaf te blijven zoals bij de Wisenten en Taurossen. We stonden er midden tussen in.

De nazomer was al goed te merken in het bos. Het voedsel voor de vogels en andere dieren voor de herfst en winter hing al volop aan de bomen en struiken. Beukenootjes, eikels, lijsterbes en vlierbes in overvloed. Kris kras door het

bos kwamen we bij de uitkijkheuvel van de Wisenten aan. Ze waren echter in geen velden of wegen te zien. Ook geen Exmoor Pony's te bespeuren. Ze zullen wel een weekendje vrijaf genomen hebben. Wel maakte John Hermans ons attent op een Boomvalk die in een dode boom zat rond te spieden of er nog ergens iets te eten viel. Een mooi schouwspel. We hebben geen Grauwe Klauwier kunnen ontdekken, ook al is het voor deze vogels nu de trektijd. Onlangs nog is er op deze plek in het begrazingsgebied nog één gesignaleerd.

Een flink stuk verder kwamen we op de Schaijkse heide en de Drie vennen bij het bankje van de drie oud wethouders van Landerd. Hier kun je op een zwoele zomeravond prachtig de Boomvalken zien jagen op libellen en daarna, als het donker begint te worden, de Nachtzwaluwen op de nachtvinders en andere insecten. De telpost kwam nu zo langzamerhand in zicht, maar eerst wilden we nog even gaan kijken naar de zeer zeldzame Klokjesgentiaan. Gelukkig stonden ze nog net in bloei. Helaas (nog) geen Gentiaanblauwtjes (vlinders) in de Maashorst. Wel werden er hier Roodborsttapuit, Tapuit en Paapje gespot.

Bij de telpost was men al druk bezig met het klaar zetten van de tafels en stoelen voor de brunch, zoals elk jaar geregeld door Piet en Betsie van Dijk. Toen wij gearriveerd waren stond er dan ook in een mum van tijd allerlei lekkers op

tafel. Even dreigde het te gaan regenen, maar het bleef bij een paar druppels. Broodjes, kaas, vlees, fruit, koffie, thee, frisdrank, Jan-Willem had weer voor veel lekkers gezorgd. Met zo'n 25 vogelwachters werd na de zomervakantie de tweede helft van het seizoen op een feestelijke wijze ingeluid. Waar kun je dat beter doen dan op de telpost Brobbelbies-Noord, waar een echte nazomer- en herfstactiviteit van de Vogel-

wacht plaats vindt. Zo rond 12.00 uur was iedereen verzadigd en bijgepraat over de laatste nieuwtjes op vogel- en privégebied en werden de tafels en stoelen weer op de aanhangwagen van Piet en Betsie geladen en was dit mooie, jaarlijkse evenement weer ten einde.

Martien van Dooren

Start najaars- telling 2016

Telpost
Brobbelbies noord

Telpost Brobbelbies noord in augustus weer gestart inclusief keet

Er is het afgelopen jaar de nodige commotie over onze Telpost Brobbelbies noord geweest. Omwonenden waren het er niet mee eens dat er vier maanden lang een keet stond tijdens het telseizoen. Maar er is inmiddels gelukkig vergunning verleend door de gemeente Landerd en er wordt weer als vanouds geteld.

Dit jaar is er zelfs een paar weken eerder gestart met tellen om ook de Gierzwaluwen mee te nemen, die vaak in de tweede helft van juli al weer zuidwaarts trekken. Op 15 juli is Wim Gremmen al begonnen met tellen, na 23 juli kreeg Wim gezelschap van meerdere tellers, voorlopig nog zonder de keet. Verreweg de meeste trekkers waren inderdaad Gierzwaluwen, de teller staat nu voor de maanden juli en augustus op 5.340. De beste dag was 24 juli, toen zijn er 1.147 Gierzwaluwen geteld.

Eind juli is de beste tijd om overtrekkende Gierzwaluwen te tellen. 📷 Marc Gottenbos

Op 4 augustus is de keet weer geplaatst en op 7 augustus is het seizoen officieel met een borreltje geopend.

Na het plaatsen van de keet kan het telseizoen officieel van start gaan.

📷 Martien van Dooren

Dit jaar is in augustus 178 uur geteld en dat is minder dan gemiddeld. Tijdens die uren zijn er 8.663 vogels geteld, verdeeld over 67 soorten. Per uur zijn dat 49 vogels. Ruim 8.600 vogels is voor augustus boven het gemiddelde en veel beter dan vorig jaar (nog geen 5.500), maar er zijn ook jaren geweest van boven de 10.000 vogels. Op de eerste plaats in de top drie van augustus staat ook dit jaar weer de Boerenzwaluw, maar de tweede plaats is dit jaar voor de Gele Kwikstaart, die de Huiszwaluw heeft verdreven.

De Gele Kwikstaart is na de Boerenzwaluw de meest getelde soort in augustus 2016.

📷 John Hermans

Vorig jaar was het aantal Ooievaars vrij laag, maar dit jaar is het nog minder, slechts 24 totaal. Misschien wordt dit verschil veroorzaakt doordat er dit jaar 's middags minder uren is geteld. Wespendienven zijn er wel veel geteld. Dit jaar 91 en dat is maar twee minder dan het topjaar 2008. Daar zat een groep van vijftien bij, die recht boven de keet hing.

Over de aantallen Wespendienven kunnen de tellers dit jaar heel tevreden zijn.

📷 John Hermans

De Bruine Kiekendief en de Visarend deden het met zestien en drie exemplaren gemiddeld. Gelukkig dit jaar ook een echte Morinelplevier. Jammer genoeg geen Zomertortel. De afgelopen vijf jaar is er maar één gezien en het afgelopen jaar is er geen enkel broedgeval in Uden en omgeving geweest. Voor deze soort wordt het ergste gevreesd.

Duinpiepers en Boompiepers kwamen in gemiddelde aantallen over met respectievelijk twee en 126 stuks. Gele Kwikstaarten zijn met 641 ongeveer verdubbeld t.o.v. de andere jaren en daarbij zaten ook twee Noordse Kwikstaarten, de tweede en derde ooit op de telpost.

De hoogtepunten van augustus dit jaar zijn ongetwijfeld de Grijze Wouw en de juveniele Roodpootvalk geweest. De Grijze Wouw vloog helaas over zonder dat er foto's van gemaakt konden worden. De Roodpootvalk daarentegen bleef wel een half uur pauzeren in een, net in die week geplaatst boompje midden op de akker voor de telpost. Voldoende tijd voor een filmpje en foto's.

De juveniele Roodpootvalk bleef net lang genoeg zitten om hem op foto vast te leggen. 📷 Martien van Dooren

Verder waren nog opmerkelijk de Purperreiger en drie Lepelaars op 1 augustus, de Rode Wouw op 14 augustus, de Zwartkop en Ortolaan op 26 augustus en de Zwarte Ruiter op 28 augustus. Augustus gaat ook de recordboeken in met 49 Paapjes en voor het eerst een Braamsluiper.

49 Paapjes is een nieuw record in augustus. 📷 John Hermans

Conclusie over Juli en Augustus: het waren erg fraaie telmaanden met mooie aantallen en veel bijzondere soorten. En ook vermeldenswaard: een enthousiaste en gezellige groep tellers met op zijn tijd een geintje.

Voor meer informatie over het trektellen kijk ook eens op de site van de Vogelwacht. In de periode augustus-december staat er elke week een verslag op van wat er gezien is in die periode.

Martien van Dooren

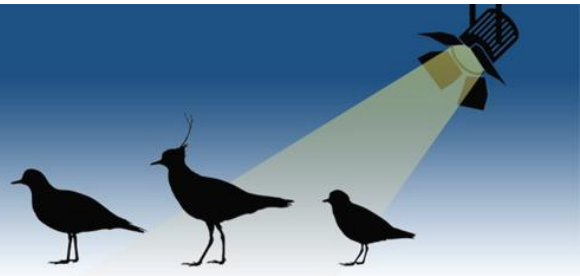

**De najaarstelling op
Telpost Brobbelbies noord
is weer van start.
Kom ook eens langs,
bijvoorbeeld op zaterdag 1 oktober
tijdens EuroBirdwatch!
(meer info op www.vogelwachtuden.nl)**

Uitgelicht

Plevieren en Kieviten

Steltlopers vormen een grote groep vogelsoorten met lange poten die meestal in de omgeving van water leven. Tijdens de trek en in de winter komen ze vaak voor in dichte groepen op moddervlakten. Er is een aantal families waaronder twee grote: plevieren en kieviten (*Charadriidae*) enerzijds en strandlopers en verwanten (*Scolopacidae*) anderzijds. Steltlopers zijn nauw verwant aan jagers, meeuwen, sterns en alken, alle behorend tot de zelfde grote orde *Charadriiformes*. Ze foerageren op insecten, wormen, weekdieren en kreeftachtigen. Het nest is meestal een eenvoudig ondiep kuiltje op de grond. De jongen hebben bij het uitkomen een donskleed en verlaten onmiddellijk het nest.

Ook jonge Kleine Plevieren verlaten onmiddellijk het nest. 📷 Marc Gottenbos

Steltlopers behoren tot de meest interessante vogels. De vaak lange trekroutes, het voorkomen in ongerepte gebieden, de verschillende aanpassingen van snavelvorm en -structuur aan de verschillende foerageertechnieken en de fraaie verenkleed spreken tot de verbeelding. Beginnende vogelaars vinden steltlopers meestal moeilijk te determineren. Dit komt omdat steltlopers verschillende kleden hebben: juveniel en zomer- en winterkleed, alsmede

verschillende overgangskleden tijdens de rui van het ene kleed naar het volgende.

In deze aflevering zal ik me beperken tot het bespreken van de plevieren en kieviten. Strandlopers, ruiters en overige steltlopers volgen later. De familie *Charadriidae* (plevieren en kieviten dus) is een belangrijke familie van kleine steltlopers die veel soorten telt. De meeste *Charadriidae* leven in groepen. Sommige vormen in elk seizoen dichte groepen, andere zoals de Kievit broeden in zeer los kolonieverband. Het groepsgedrag is vooral goed te zien tijdens de trek en in de winterkwartieren. De Kievit en de Goudplevier vormen dan groepen van honderden of zelfs duizenden exemplaren en strijken zo neer op slikken langs de kust of in graslanden verder landinwaarts. Zilverplevieren en Strandplevieren scharrelen in troepjes van tientallen vogels aan de zee kust rond. Alle *Charadriidae* eten graag wormen en gebruiken dezelfde truc om die uit de grond te krijgen. Ze trappelen hierbij met hun poten op de aarde of het slik tot er een prooi aan het oppervlak verschijnt die ze dan bliksemsnel met hun snavel grijpen.

De naam 'plevier' is een verbastering van het Latijnse *pluvialis*, 'regen- of regenbrengend'. De plevieren vormen een opvallende groep van veertien soorten. De Kleine Plevier, de Bontbekplevier, de Strandplevier, de Zilverplevier en de Goudplevier zijn bekende plevieren voor ons land. De Morinelplevier is een vrij schaarse doortrekker terwijl de Amerikaanse en Aziatische Goudplevier en de Woestijnplevier dwaalgasten in Nederland zijn. Ze hebben allen een korte snavel en in rust een compacte, tamelijk afgeronde en horizontale vorm met een korte hals. Tijdens het foerageren vertonen ze een

kenmerkend 'rennen-stoppen-pikken' gedrag waarbij ze met hun korte snavel het voedsel van het oppervlak pikken. Er zijn 24 soorten kieviten waarvan er vier soorten in Europa voorkomen, te weten de gewone Kievit naast de Steppekievit, de Witstaartkievit en de Sporenkievit die hier als dwaalgast gezien worden.

Kleine Plevier

De Kleine Plevier is te herkennen aan de zwarte halsband en het zwarte gelaatsmasker, waarbinnen het voorhoofd wit is gebleven. De bruine bovendelen steken scherp af bij de witte buik. De korte snavel is zwart met wat geel bij de ondersnavelbasis. Het zomerkleed wordt opgesierd door een felgele oogrand. Het vrouwtje is iets fletser van kleur; met name het zwart op kop en hals is minder diep. In de winter is het verkleed in zijn geheel minder opvallend. Dan is het zwart vervangen door bruin en is de gele oogrand minder zichtbaar.

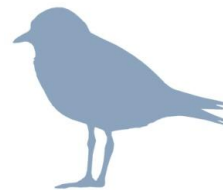
Kleine Plevier. 📷 Dick Slaa

Deze kleine steltloper broedt bij voorkeur op kale zand- of grindbanken vooral in het binnenland. Het nest is niet meer dan een eenvoudig kuiltje van ongeveer tien centimeter breed en twee centimeter diep in de bodem. De eitjes worden op het kale zand of op een dun bedje van strootjes, grind of schelpfragmenten gelegd. Omdat Kleine Plevieren op de grond broeden, worden veel legfels vernield door hoog water op de rivier en door predatoren. Door de voortschrijdende kanalisatie van beken

en rivieren zijn de vogels gedwongen zich in nog minder stabiele milieus van tijdelijke aard te vestigen.

Bontbekplevier

Vergeleken met de Kleine Plevier is de Bontbekplevier compacter met een zwaardere borst. De adult heeft oranje poten en snavelbasis en een opvallende witte vleugelstreep tijdens de vlucht. Het winterkleed van de volwassen dieren verschilt van het zomerkleed: het zwart op kop en borst wordt donkerbruin en de feloranje snavelbasis neemt een donkerder tint aan.

Bontbekplevier. 📷 Vera Slaa

De Bontbekplevier is het hele jaar langs onze kust te zien, al trekken onze eigen broedvogels 's-winters merendeels weg, vooral bij strenge vorst. De grootste aantallen zie je bij ons in de lente en de herfst, wanneer veel Bontbekplevieren ons land als doortrekker passeren. Om succesvol te broeden heeft de Bontbekplevier vlakke, open terreinen nodig, waar hij eventuele gevaren voor het broedsel tijdig ziet aankomen. Het liefst nestelt hij op hoger gelegen rolsteenstranden of andere zandige of stenige terreinen, waar hij materialen kan vinden om het nest toe te dekken en het legsel te verbergen. De meeste Bontbekplevieren broeden in het hoge noorden. Ze overwinteren onder meer in West-Europa (het Delta- en Waddengebied) en in West-Afrika.

Strandplevier

De Strandplevier is een steltloper met grote ogen, een dikke hals en een kleurig verenkleed. Hij leeft aan zee-kusten en pikt daar met eigenaardige knikkende bewegingen zijn kostje uit het zand. Door toenemende strandrecreatie raakt de soort steeds meer broedplaatsen kwijt. Op de overgebleven broedplaatsen heeft hij ook veel te lijden van nestrovers. De Strandplevier is iets kleiner dan de Kleine Plevier met langere poten en dunnere snavel. Hij heeft een nogal topzwarte 'kuiken-achtige vorm'. In alle kleden is er sprake van kleine donkere zijborstvlakken dus geen complete of in het midden onderbroken borstband. De snavel is zwart en de poten zwartachtig (soms lichter grijsbruin).

Strandplevier. 📷 Marc Gottenbos

De Strandplevier is in Nederland een schaarse broedvogel met rond de 200 broedparen, met name in het Deltagebied, een aantal dat na een sterke afname nu aan het stabiliseren is. Strandplevieren broeden open en bloot op de grond. Overal in Europa zie je daarom intensieve predatie op hun nesten. Soms gaat daardoor 90% van alle eieren in een broedkolonie verloren. Aan eierroof maken vooral kraaien en meeuwen zich schuldig.

Morinelplevier

De Morinelplevier is in Nederland een schaarse doortrekker (meest april-mei en augustus-september) langs de kust en vooral in Flevoland. De Morinelplevier was hier een voormali-

ge broedvogel in nieuwe polders (1961-1969). Hij komt nu weer alleen op de arctische toendra en in Midden-Europese gebergten als broedvogel voor. De Morinelplevier is iets kleiner en compacter dan de Goudplevier, met kortere hals en relatief grotere kop met kleinere snavel. In de zomer is de Morinelplevier onmiskenbaar door de combinatie van een roestoranje borst, zwarte buikvlek, smalle zwart-witte borstband en een opvallende witte wenkbrauwstreep. Net als bij de franjepoten is het vrouwtje feller en contrastrijker gekleurd dan het mannetje. De poten zijn in tegenstelling tot die van de Goudplevieren licht: geel of geelbruin.

Morinelplevier. 📷 Peter van de Braak

De Morinelplevier is vaak erg tam, maar grote groepen kunnen schuw zijn. Drukt zich vaak laag tegen de grond als hij 'geschrokken' is. De meeste Morinelplevieren broeden in subarctische bergheiden en op de arctische toendra van Schotland via Noorwegen en Lapland tot in Noord-Rusland en Noord-Siberië.

Goudplevier

De Goudplevier is een middelgrote plevier, gelijk in vorm aan de Zilverplevier, maar iets kleiner en compacter met een smallere, zwakkere snavel. Het is een vertrouwde wintersoort in agrarische gebieden (talrijk in sommige gebieden) en een voormalige broedvogel. Hij komt tijdens de trek voor in een breed scala van habitats en gaat in de winter graag foerageren en rusten in meer zoute milieus. De Goudplevier is gemakkelijk te herkennen door zijn bruingle verenkleed. In het zomerkleed zijn de

bovendelen krachtig geel gespikkeld terwijl het zwart van het gezicht tot de buik verschillend is met het verspreidingsgebied. (Noordelijke individuen zijn zwarter, Zuidelijke vogels grijzer).

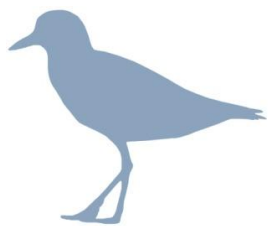

Goudplevier. 📷 Dick Slaa

De Amerikaanse en Aziatische Goudplevier stonden vroeger samen bekend als 'Kleine Goudplevier' en de oude naam geeft de eerste aanwijzing voor hun determinatie. Beiden zijn duidelijk kleiner en slanker dan de Goudplevier. Terwijl de Goudplevier helderwitte ondervleugeldekveren en oksels heeft, zijn die van zowel van de Amerikaanse als Aziatische grijs. Het zijn beide zeldzame dwaalgasten.

Zilverplevier

De Zilverplevier is een kenmerkende grote plevier met een dik lichaam, grote kop en zwarte snavel. Houding is meer ineengedoken en het foerageergedrag wat moeizamer dan bij de kleinere plevieren. In de vlucht zijn de zwarte okselveren diagnostisch en de brede witte vleugelstreep en witte stuit karakteristiek. In de zomer is het mannetje egaal diepzwart van onderen en het vrouwtje zwart met enige witte vlekking. In de winter zijn de vogels witachtig-grijs. De Zilverplevier is een lange afstandstrekker die op de arctische toendra broedt, maar tot ver op het zuidelijk halfrond aan zee-kusten overwintert. De Zilverplevieren die in West-Europa leven, zijn allemaal afkomstig uit Noord-Rusland en Noord-Siberië. Vanwege de talrijke doortrekkers zijn de aantallen in lente en herfst het hoogst. Vooral de vrouwtjes trekken ver weg, naar Noord- en West-Afrika, deels zelfs tot

de Kaap. Veel mannetjes overwinteren in West-Europa. Belangrijke overwinteringsgebieden zijn hier de Waddenzee en het Deltagebied met respectievelijk circa 2300 en 6000 exemplaren.

Zilverplevier. 📷 Mark van Els

De Zilverplevier komt veel minder in het binnenland voor dan de Goudplevier. Aan de kust volgen ze het ritme van eb en vloed, dus zijn ze ook 's-nachts actief. Ze foerageren het liefst alleen, ook weer anders dan de Goudplevieren, die vaak in groepjes voedsel zoeken.

Kievit

Kieviten zijn slank gebouwde kleine steltlopers. Op hun lange dunne poten rennen ze rond in hun boomloze, natte of droge leefomgeving, steeds weer op zoek naar kleine prooidieren, die ze met de snavel oppikken. Er bestaan wereldwijd 24 kievitsoorten, maar in West-Europa broedt er maar één en komen de twee andere alleen als dwaalgast voor. Kieviten zie je vaak in groepen bijeen, met vlugge pasjes dribbelend langs waterkanten of op akkers, altijd op zoek naar kleine ongewervelden en zaden. Hij valt op door zijn wendbaarheid in de lucht; een zwerm Kieviten valt van verre op door de telkens in het zonlicht opblinkende onderdelen. De Kievit, te herkennen aan zijn eigenaardige, zwarte kuif, is algemeen en laat zich ook goed bekijken. Het verenkleed van de Kievit lijkt op afstand erg donker maar van dichtbij zie je fraaie groene glanseffecten en paarse weerschijn op de vleugels. Kieviten broeden in zeer los koloniever-

band in graslanden of ook wel op bouwland, in heel Europa.

Kieuiten. 📷 Dick Slaa

Buiten de broedtijd vormen ze rondtrekkende groepen. Ze kunnen niet tegen felle kou en trekken daarom vaak voor de vorstgrens uit naar gebieden met een zachter klimaat. Goudplevieren zie je 's-winters vaak samen optrekken met groepen Kieuiten.

Steppekievit

De Steppekievit broedt op de Centraal-Aziatische steppe en komt in West-Europa alleen als zeldzame dwaalgast voor, voornamelijk in lente en herfst. Meestal betreft het losse exemplaren die met groepen gewone Kieuiten of Goudplevieren meetrekken.

Steppekievit. 📷 John Hermans

Deze vogel is te herkennen aan zijn donkere kruin en de opvallend witte wenkbrauwstreep. In de vlucht valt de Steppekievit tussen de gewone Kieuiten gelijk op. De handvleugel van de Steppekievit is zwart en de armvleugel grijsbruin met een brede, witte achterrand (witte armpennen). Hierdoor lijkt deze vogel in de

vlucht driekleurig. De broedpopulaties van de Steppekievit gaan sterk achteruit. Dit als gevolg van de voortdurende inkrimping van de steppegebieden in Azië waar hij broedt. De lemige steppebodems zijn zeer vruchtbaar en worden in hoog tempo ontgonnen voor de landbouw.

Sporenkievit

De Sporenkievit is een schaarse broedvogel in ZO-Europa en plaatselijk talrijk in het Midden-Oosten. Ook deze kievit komt in West-Europa alleen als zeldzame dwaalgast voor. De Sporenkievit heeft voorkeur voor kale of spaarzaam begroeide open gebieden, meestal nabij water. Voedsel bestaat meestal uit insecten en het nest is een bekleed kuiltje op de kale grond.

Sporenkievit. 📷 Dick Slaa

De Sporenkievit is iets kleiner en slanker dan de gewone Kievit, met langere poten. In alle kle- den is er een opvallende grote witte 'wangvlek' op de verder zwarte kop. Verder heeft de Sporenkievit een zwarte borst, flanken en staart, zwarte snavel en donkergrijze poten. In de vlucht op afstand het best te onderscheiden van de Steppekievit aan de zwarte armpennen.

Dick Slaa

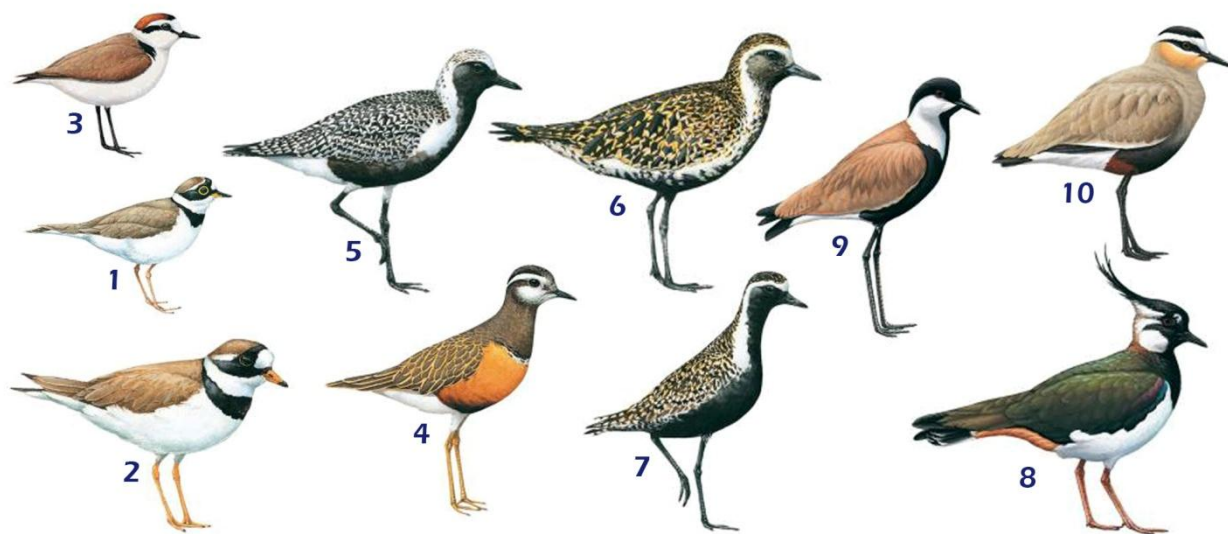
Bronvermelding:

Vogeldeterminatie- Keith Vinicombe, Alan Harris, Laurel Tucker.

ANWB vogelgids voor Europa - Lars Svensson.

Vogels van onze streken - Editions Atlas

Soort	Typering	Verenkleed	Poten	Kop/ Snavel
Kleine plevier ¹ 15-18 cm	zomergast 03-09 binnenland/slik	zwarte borstband zomer: gele oog- ring	dof rozig	kop: zwart-wit snavel: kort/zwart
Bontbekplevier ² 17-20 cm	zomergast/ gehe- le jaar veelal aan de kust	zwarte borstband grijs boven/wit onder	adult: oranje juv.: geel/groen	kop: zwart-wit snavel: oran- je/zwarte punt
Strandplevier ³ 15-17 cm	zomergast 04-09 strandvogel/kust	onderbroken borstband witte hals-nek band	langere po- ten donker/grijs	zomer:zwarte teu- gel snavel dun/ zwart
Morinelplevier ⁴ 20-24 cm	doortrekker 04-05 en 08-09	zomer roest- oranje borst lichte borstband	groenachtig/ geel	brede wenkbrauw- streep snavel kort/zwart
Zilverplevier ⁵ 26-29 cm	wintergast/ door- trek delta/wadden	zwarte onderzijde zomer grijze bovenzijde	donker/grijs	grote kop zwarte snavel
Goudplevier ⁶ 25-28 cm	doortrek/ win- tergast trekt weg bij vorst	geel-bruine bo- venzijde witte flankstreep	grijs	snavel: donker/kort
Amerikaanse Goudplevier ⁷ 24-27 cm	dwaalgast kleiner dan Goudplevier	grijzer dan Goud- plevier	grijs hoog op de poten	snavel: donker/kort
Kievit ⁸ 28-31 cm	weidevogel broedvogel	groen/paarse glans lange zwarte kuif	rood	snavel: donker/kort
Sporenkievit ⁹ 25-28 cm	dwaalgast	bovenzijde bruin/grijs zwarte borst	donker hoog op de poten	zwarte kopkap witte wang
Steppekievit ¹⁰ 27-30 cm	dwaalgast	bovenzijde bruin/grijs buik donker zo- mer	donker hoog op de poten	brede lichte wenkbrauwstreep

Schematisch overzicht van de plevieren en kievit en hun eigenschappen.

Overzicht van al onze werkgroepen

Het Bestuur

Het bestuur verzorgt de algehele coördinatie van de vereniging, zij stimuleert tal van activiteiten en legt contacten met derden. Tevens organiseert het bestuur de ledenactiviteiten, zoals excursies, cursussen en dialezingen. Genoemde activiteiten worden mede uitgevoerd door middel van een aantal werkgroepen, te weten:

De Inventarisatiewerkgroep organiseert diverse vogeltellingen in de Maashorst. Deze inventarisaties hebben tot doel een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de vogelstand in een bepaald gebied. De verkregen informatie wordt ter beschikking gesteld aan SOVON, Staatsbosbeheer en Gemeentes. Zij gebruiken de informatie ten behoeve van beheersplannen.

Coördinator Arend Vermaat, ☎ 0413-377116

Sinds 1986 heeft de Vogelwacht een kunstmatige oeverzwaluwwand op 'Hemelrijk' te Volkel. De werkgroep inventariseert de daar en elders broedende Oeverzwaluwen. Daarnaast wordt regelmatig onderhoud uitgevoerd aan de oeverzwaluwwand. Ook wordt onderzoek naar Huiszwaluwen gedaan in Uden en omliggende gemeenten en plaatst de werkgroep kunstnesten voor deze soort.

Coördinator Marc Poulussen, ☎ 0413-274046

Werkgroep uilen

Het plaatsen en onderhouden van nestkasten in kerken, boerderijen en schuren is een van de belangrijkste taken van deze werkgroep. Momenteel heeft de werkgroep de beschikking over ca. vijftig kerkuilenkasten, die verdeeld zijn over Uden, Volkel, Odiliapeel, Boekel en Venhorst. Alle broedgegevens worden geregistreerd en aan de betreffende instanties doorgegeven. Daarnaast is het geven van advies aan belangstellenden een belangrijke activiteit.

Coördinator John Opdam, ☎ 0413-255179

Deze werkgroep verschaft nestgelegenheid aan vogels en dan met name holenbroeders, zoals Koolmees, Pimpelmees en Zwarte Mees, Bonte Vliegenvanger etc. Dit gebeurt door diverse soorten nestkasten te maken en op geschikte locaties te bevestigen. Op dit moment heeft de werkgroep het beheer over zo'n 600 nestkasten. Tevens het inventariseren en administreren van broedgevallen in deze kasten.

Coördinator Leo Ballering, ☎ 0413-368248

Werkgroep Senioren

Een actieve groep senioren binnen de Vogelwacht die iedere maandagmorgen in de Maashorst gaat wandelen voor het sociale contact, maar ook om van de natuur (flora en fauna) te genieten. Daarnaast wordt assistentie verleend bij het maken van diverse soorten nestkasten en helpt men mee met de verschillende werkgroepen. Ook wordt ondersteuning verleend bij het uitvoeren van inventarisatiewerkzaamheden. De minimum leeftijd voor deelname is 55 jaar. Coördinator Wil Verbossen, ☎ 0413-268414

Roofvogel werkgroep

Naast het inventariseren van een zevental soorten roofvogels, welke in ons werkgebied voorkomen, wordt aandacht besteed aan het maken en plaatsen van nestkasten of horsten, alsmede het controleren en registreren ervan. Verder is assisteren bij het ringen van jonge roofvogels ook een taak van de groep. Het betreft hier voornamelijk de Buizerd, Havik, Sperwer, Torenvalk, Wespendif, Boomvalk en Slechtvalk. Coördinator William v.d. Velden, ☎ 0413-343308

Raven werkgroep

De Maashorstraven waren in het voorjaar van 2012 de eerste Raven sinds negentig jaar in Noord-Brabant. Deze iconen van de Maashorst wordt elk jaar op de voet gevolgd door leden van de werkgroep. In samenwerking met de Raven Werkgroep van de Werkgroep Roofvogels Nederland worden de jongen geringd en de terugmeldingen verzameld. Coördinator Leo Ballering, ☎ 0413-368248

Telpost Brobbelbies noord

Elk jaar vanaf 1 augustus tot en met 1 december worden op de telpost op de Brobbelbies alle overtrekkende vogels geteld. De dagelijkse telling is van zonsopgang tot zonsondergang. Hierdoor wordt een prachtig beeld verkregen van de jaarlijkse vogeltrek over de Maashorst. Coördinator Toy Jansen, ☎ 06-25054624

Werkgroep Publiciteit

Een belangrijk communicatiemiddel binnen de Vogelwacht is 'Het Bruujssel'. Dit clubblad wordt viermaal per jaar uitgebracht in een oplage van ca. 300 exemplaren. Verder verzorgt de werkgroep publiciteit rondom de activiteiten die op touw worden gezet. Dit resulteert in berichtgeving in de dag- en weekbladen, kabelkranten,

radio en televisie. Daarnaast verzorgt deze werkgroep de website, een belangrijke bron van informatie voor de Vogelwachtleden en beheert ze de diverse WhatsApp groepen. De activiteiten van deze werkgroep worden vanuit het bestuur gecoördineerd.

Jeugdvogelwacht Uden e.o.

De Jeugdvogelwacht is een zelfstandige werkgroep binnen Vogelwacht Uden. Zij is bedoeld voor jongeren tussen de pakweg acht en vijftien jaar en heeft als doel de jeugd kennis te laten maken met alle facetten van de natuur. Iedere derde zaterdagmorgen van de maand trekt men het veld in om naar vogels te kijken, bomen te herkennen of paddenstoelen te zoeken. Men tracht het besef en waardering voor de natuur bij de jeugd te vergroten. Zij gaan daarbij 'echt naar buiten'!

Coördinator Peter van de Braak, ☎ 0413-253586

Deze werkgroep bestaat inmiddels 25 jaar en is sinds december 2013 een zelfstandige stichting geworden. Zij houdt zich bezig met behoud, herstel en ontwikkeling van kleine landschapselementen in de omgeving van Uden. Hiertoe worden o.a. wilgen geknot, elzensingels teruggezet en poelen gegraven. Daarnaast participeert het sVLU in de Stichting Udense Kersenboomgaard. Zij onderhoudt daartoe een kersenboomgaard aan de Patrijsweg te Uden. Coördinator Willem Peters, ☎ 0413-252529

Werkgroep Natuur & Milieu

Een gezamenlijke werkgroep met het IVN-Uden. Het doel van deze werkgroep is om natuur- en milieuplannen van bijvoorbeeld de Gemeente Uden of provincie te toetsen en van commentaar te voorzien. Kansen en bedreigingen op natuurgebied worden besproken en waar nodig actie ondernomen. Daarnaast wordt onder andere flora- en faunaonderzoek verricht in de verschillende natuurgebieden met als doel het geven van beheeradviezen. Coördinator Joep van Lieshout (a.i.) ☎ 0413-269153

Algemene info

Vogelwacht Uden e.o. (en omgeving) is een zelfstandige vereniging die zich actief inzet voor alle, in de vrije natuur, levende vogels.

De belangrijkste doelstellingen zijn:

- Directe bescherming van vogels en hun biotoop;
- Het behouden en creëren van nestgelegenheid;
- Belangstelling kweken voor vogels bij een groot publiek;
- Deelname aan landelijke en provinciale activiteiten met betrekking tot vogelstudie en inventarisatie.

Om de doelstellingen te realiseren worden tal van activiteiten georganiseerd, waaronder:

- Publiekswandelingen zowel in het Udense Maashorstgebied als de omliggende dorpen;
- Excursies naar waardevolle natuurgebieden in Nederland en ook daarbuiten;
- Film- en dia-avonden in het eigen clubgebouw, de Groenhoeve;
- Vogelcursussen voor leden en niet-leden;
- Houden van lezingen voor scholen, verenigingen en instanties;
- Geven van voorlichting op tentoonstellingen en open zondagen;
- Verzorgen van publicaties in diverse media en tijdschriften.

Naast de hierboven genoemde educatieve middelen verleent Vogelwacht Uden ook daadwerkelijke hulp aan de vogels door middel van:

- Het plaatsen en onderhouden van nestkasten (zang-, stootvogels en uilen);
- Herstel en beheer van kleinschalige natuurgebieden in Uden en omgeving;
- Beheer en onderhoud van de kunstmatige oeverzwaluwenwand op het Recreatiepark Hemelrijk;
- Het plaatsen van nestbeschermers voor weidevogels;
- Wintervoeding aan vogels in nood (in geval van strenge en langdurige vorst).

Andere activiteiten van de Vogelwacht zijn:

- Het inventariseren van diverse (broed)vogelsoorten in het Maashorstgebied;
- Het opstellen van beleidsplannen en aanbevelingen ten aanzien van Gemeentes en Overheden om zo-doende voor de belangen van de natuur en in het bijzonder de vogels op te komen;
- Ten behoeve van Vogelwacht Uden, IVN-Uden en de Kinderboerderij het exploiteren en onderhouden van het gezamenlijke onderkomen, de Groenhoeve;
- Het plaatsen van schuil- en observatiehutten;
- In samenwerking met het IVN-Uden actief deelnemen aan Stichting Vrijwillig Landschapsbeheer Uden (SVLU). Het behouden en herstellen van kleine landschapselementen in Uden en omgeving;
- Het samenstellen en uitgeven van een eigen verenigingsblad 'Het Bruujssel'.

Vogelwacht Uden werkt samen met provinciale en landelijke organisaties op het gebied van:

- Inventarisaties, waaronder het Broedvogel Monitoring Project (BMP), wintervogeltellingen en de Vogeltrek-teldag in de Maashorst;
- Het ringen en registreren van o.a. stootvogels, Kerkuilen en zangvogels;
- Controle op de naleving van de (nieuwe) Vogelwet.

Wilt u actief meedoen of een financiële bijdrage geven?

- De jaarcontributie bedraagt € 14,- per persoon;
- Gezinsleden betalen € 6,-;
- Het éénmalig inschrijfgeld bedraagt € 2,50;
- Per adres ontvangt men vier keer per jaar ons clubblad 'Het Bruujssel'.

Voor inlichtingen en lidmaatschap:

- Secretariaat: José Escher,
Kruisstraat 13, 5388 CH Nistelrode. ☎ 0412-650180
of E-mail: secretariaat@vogelwachtuden.nl

Website Vogelwacht Uden
www.vogelwachtuden.nl

Clubgebouw: De Groenhoeve, Artillerieweg 3, Uden
(bij Kinderboerderij). ☎ 0413-250047.

Vogelwacht Winkel

trek in vogelwereld

Voor elk jaargetijde en elke vogelactiviteit heeft de winkel artikelen die u zullen aanspreken. Neem nu de vogeltrek. Kom beslagen ten ijs en neem gerust contact op met de winkel: winkel@vogelwachtuden.nl of kijk op de website voor een uitgebreider overzicht <http://www.vogelwachtuden.nl/index.php/home/winkel>

ANWB Vogelgids van Europa

Nu de problemen tussen de uitgever en de ANWB zijn opgelost, is de gids weer verkrijgbaar. Alle Europese vogels staan erin. In de tekeningen staat aangegeven waar u voor de herkenning op moet letten. Ledenprijs: € 27,50

Nieuwe zakgids vogels

Compact, maar wel 450 Europese vogels. Past in de binnenzak van uw jas. Met foto's. Ledenprijs: € 14,50

Herkennen weidevogels

Wie schrijft die blijft. Voor de thuisblijvers die zichzelf willen verwennen: een pen met uitrolbare herkenningskaart. Er is ook een uitvoering met stadsvogels. Ledenprijs: € 3,60

Draagriem Matin voor uw verrekijker

Deze comfortabele draagriem zorgt dat uw kijker altijd voor het grijpen is. Geschikt voor elke verrekijker. Ledenprijs: € 13,50

Wist u dat:

U altijd boeken kunt bestellen bij de winkel. Bijvoorbeeld van uw (najaars)vakantiebestemming, over fotografie of speciale vogelsoorten.

De Vogelwachtwinkel bevindt zich fysiek bij:

Koos Doorten
Kruisstraat 13, 5388 CH Nistelrode
Telefoon: 0412-650180

Tip!

Vanaf eind oktober is het speciale samengestelde vogelvoer weer verkrijgbaar!

Foto Rooijmans

www.fotorooijmans.nl

Markt 10 - 6021CD - Budel
tel. 0495-494890
h.rooijmans1@chello.nl

Al vele jaren zijn wij het adres voor Swarovski verrekijkers, Spottingscopes en toebehoren.

Met gedegen advies en eindeloos geduld staan we u terzijde in uw keuze voor het juiste Swarovski produkt.

Een produkt dat beschouwd mag worden als de "Rolls Royce" onder de optiek. De "EL-serie" bijvoorbeeld wordt op 140 punten op kwaliteit gecontroleerd. Daardoor ontstaat een produkt waarop met een gerust hart 30 jaar garantie wordt gegeven (10 jaar bij spotting scopes)

SWAROVSKI OPTIK DIGISCOPING

Dankzij de DCA, DCB en TLS800 gaat voor u de fascinerende wereld van SUPER-TELE-FOTOGRAFIE open.

Met gemak haalt u uw moeizaam te benaderen object 40,...50,...60 maal dichterbij. Vogels en wild fotograferen was nog nooit zo gemakkelijk.

Met 30 jaar ervaring in fotografie kunnen wij u uiteraard een schat aan informatie en adviezen verstrekken, waardoor goede resultaten meteen haalbaar zijn.

Het assortiment van Swarovski omvat meer dan 25 kijkers en telescopen.

Nobru
TECHNISCH PERSONEEL BV

Dé specialist voor technische functies

- **Opdrachtgevers** kunnen vacature(s) voorleggen aan Nobru waarna zij zich toelegt op het, binnen de gestelde termijn en budget, adequaat vervullen van de personeelsbehoefte.
- **Werkzoekenden** met een technische of technisch/commerciële achtergrond kunnen bij Nobru terecht voor advies en bemiddeling naar een duurzame baan bij een van haar opdrachtgevers.

De belangrijkste vakgebieden waarbinnen Nobru Technisch Personeel werkzaam is, zijn:
Elektrotechniek, Werktuigbouwkunde, Bouwkunde en Civiele Techniek.

Nobru Technisch Personeel B.V.
Rondweg 73 (Poort van Uden)
Postbus 73
5400 AB Uden

Telefoon: 0413-243610
Fax: 0413-243615
E-mail: info@nobru.nl
Internet: www.nobru.nl

**HONDEN & KATTEN
SPECIAALZAAK
UDEN**

Gratis bezorgservice in Uden, Oss, Veghel, Nijmegen, Wijchen en omgeving!

Onder andere in ons assortiment:

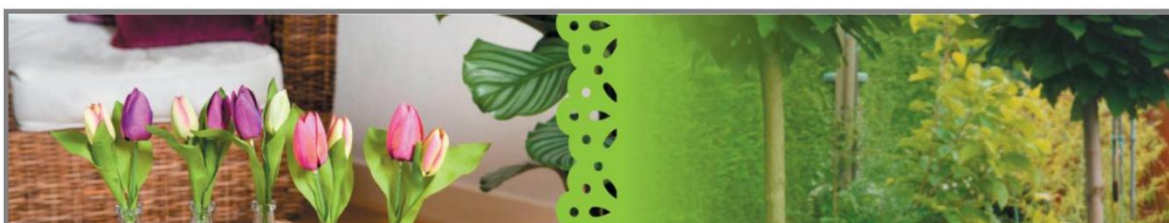
20 kg Senior krokant:	€ 34,00
20 kg Krokante brok:	€ 25,30
20 kg Superieur Kip & Rijst (Premium):	€ 31,50
20 kg Superieur Puppy brokjes:	€ 40,75
15 kg Superieur Lam & Rijst (hypoallergeen):	€ 27,75
20 kg Sensitive No Grain (hypoallergeen):	€ 43,30
10 kg 6-Mix kattenbrokjes:	€ 19,90

en vele andere soorten; ook alles in 10 kg verpakkingen

U bent ook van harte welkom in onze winkel:
Honden & Katten Speciaalzaak 4FEEDT
Volkelseweg 26 - 5405 NA Uden

**premium honden en katten voeders,
ZO'N KWALITEIT; ZO VOORDELIG !!**

**Meer informatie en VOORDELIG online-shoppen (> 1.000 artikelen):
www.4feedt.nl Of vraag een folder aan: 0413-266 398**

Ideeën nodig voor in en om het huis?

Kom eens kijken en vraag advies én alles voor een voordelige prijs

 De Kleuter tuincentrum

OOK VOOR TUINONTWERP, AANLEG EN ONDERHOUD

U zoekt een goede hovenier?

Die zijn vak verstaat en kennis van zaken heeft?

Laten we kennismaken!

Kijk ook eens op onze site.

GOORKENSWEG 1 - 5405 BV UDEN - 0413- 26 10 78 - INFO@DEKLEUTER.NL - WWW.DEKLEUTER.NL

Voor boeken en tijdschriften gaat u naar:

Boekhandel Bert van der Heijden

Mondriaanplein 12, 5401 HX UDEN
 Telefoon: 0413-260907
Internet: www.libris.nl
E-mail: bertheijden@libris.nl

Ons team van bedrijfsadviseurs staat voor u klaar!

Kwaliteit, Vertrouwen & Betrokkenheid

Velmolenweg 50 5404 LD Uden 0413-268343 uden@bolkendebekker.nl	Saffierborch 26 5241 LN Rosmalen 073-6422695 rosmalen@bolkendebekker.nl
---	--

www.bolkendebekker.nl

mickers architectuur

..... bij Lamber Mickers
krijg je mooi de ruimte

www.architectmickers.nl

Thuis in wonen

Atriensis B.V.
Zernikestraat 17
Postbus 842
5600 AV Eindhoven
Telefoon: 040-2367859
Fax: 040-2364278

E-mail: info@atriensis.nl
Website: www.atriensis.nl

Th. Peters Machinale Timmerwerken

Het juiste adres voor kozijnen en trappen

Eisenhowerweg 22
5466 AC VEGHEL
Tel.: 0413-377744
Fax: 0413-354755

*Wij bieden u
met zekerheid
het beste
rundvlees uit
Nederland*

**FRANS KNOBBOUT
SLAGER**

**Drossaard 12, 5403 ET Uden
tel. 0413-267354
www.knobbboutslager.nl**

foto de vakman
Uden - Wijchen

**Echte foto speciaalzaak met
internet prijzen**

**Marktstraat 10 - Uden
Telefoon: 0413-263695
E-mail: verkoop@fotodevakman.nl**

**Deskundig
advies
lage
prijzen**

www.fotodevakman.nl

voor wie goedkoop een camera wil kopen....

- Loonbedrijf**
- Transport**
- Opzetstation**

**Duifhuizerweg 8
5406 TB Uden
Tel 0413 363785
Fax 0413 342047
info@kanters-bedrijven.nl
www.kanters-bedrijven.nl**

**wim de wilt
tweewielers**

**Tweewielers Wim de Wilt v.o.f.
Kerkstraat 4, 5401 BE UDEN**

**Telefoon: 0413-262620
Telefax: 0413-255560
E-mail:
tweewielerswimdewilt@gmail.com**

snijders metaal

**IJZERWAREN
GEREEDSCHAPPEN
METALEN**

**Kapelstraat 1
5401 EC UDEN
Tel. 0413-262780**

de Bruin verzekeringen

**Een vertrouwd adres
voor al uw verzekeringen**

**Velmolenweg 87, Uden • Telefoon: (0413) 330999
E-mail: info@debruin.nl • Internet: www.debruin.nl**

HONDEN WASSERETTE IN ZEELAND

UNIEK IN DEZE REGIO!
DE HONDENWASSERETTE, DE PERFECTE
OPLOSSING VOOR IEDERE HONDENBEZITTER.
UW HOND WASSEN MET SHAMPOO,
ANTIVLOOIEN/TEKEN BEHANDELING EN
DAARNA DROOGFÖHNEN.
ALLES IN EEN MOEITE EN GEEN ROMMEL
EN NATTIGHEID IN UW BADKAMER.
U KUNT 7 DAGEN PER WEEK TERECHT.

WILLEMSSEN
TUIN- EN PARKMACHINES
TANKSTATION
HONDENWASSERETTE

Kerkstraat 117
5411 CK Zeeland Nbr
Tel (0486) 45 21 15 www.tonnywillemsen.nl

WILLEMSSEN

TUIN- EN PARKMACHINES
TANKSTATION
HONDENWASSERETTE

Kerkstraat 117 - 5411 CK Zeeland Nbr - Tel (0486) 45 21 15 - www.tonnywillemsen.nl

- Verkoop van tuin- en parkmachines
- Tuingereedschap
- Berekening benodigdheden
- Reparatie van tuin- en parkmachines
- Slijpen van houtbewerking-gereedschap,
- Veetondeuses scharen, messen, etc.
- Levering en verkoop Shell/campinggas
- Levering en verkoop petroleum/gasolie
- 24uur Tamoil tankservice
- Altijd tanken via de betaalautomaat met 'n
bank/giro- of andere betaalcard

Graag tot ziens!

Openingstijden: Ma gesloten | Di t/m Do 8.00 - 18.00 uur | Vrij 8.00 - 20.00 uur | Za 9.00 - 16.00 uur

Hallo **JUMBO**

**"DE BESTE SUPERMARKT
VAN BRABANT"**

Jumbo, Roland de Laak

Drossaard 14-18

5403 ET UDEN

Telefoon: 0413-267837

COCK ULAND

de fietsenwinkel

**Drossaard 47
5403 ES Uden**

Tel. 0413-267088

**Hans van den Heuvel
Machinale Timmerwerken**

*Voor al uw binnen- en
buitendeuren*

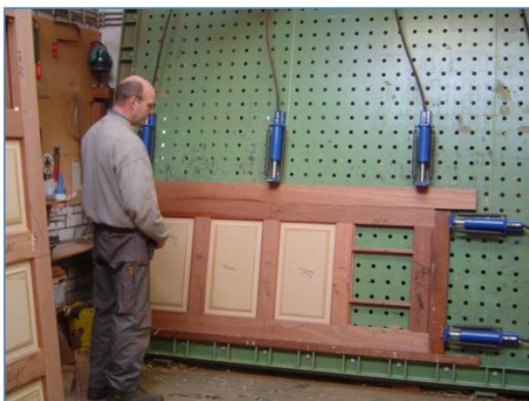
Leurke 2A

5427 EE BOEKEL

Tel.: 0492-323861

Fax: 0492-324013

Website: www.heuveldeur.nl

**Kom kijken,
ontdekken én spelen**

KINDERBOERDERIJ UDEN

**Artillerieweg 3, 5403 PB UDEN
tel : 0413 - 250047**

Open: ma- vrij vanaf 11uur.

za en zo vanaf 13.30uur.

Sluiting : zomer 17.00 uur.

Winter 16.30 uur.

www.kinderboerderij-uden.nl

Graphiset bv is een modern grafimedia bedrijf met een fullservice dienstverlening. Met meer dan 50 innovatieve, creatieve en kwaliteitsgedreven medewerkers voorzien wij in de communicatie-behoefte van ondernemingen variërend van MKB tot multinational.

ADVIES

Graphiset biedt u niet alleen een breed scala aan hoogtechnologische oplossingen, maar kan ook van dienst zijn met professioneel advies.

DRUKWERK

Naast de toepassing van moderne communicatietechnologieën, speelt drukwerk nog steeds een cruciale rol. Graphiset is al 30 jaar actief met het realiseren van offset en digitaal drukwerk.

ETIKETTEN

Met etiketten-op-rol bieden wij u unieke mogelijkheden. Denk aan etiketten op maat voor speciale reclamedoeleinden, productetiketten voor diverse branches. Van één tot en met full colour, in ieder gewenst formaat!

INTERNET

Ook voor uw onderneming is een website onmisbaar! Als presentatiemedium of als verkoopinstrument. Onze specialisten zijn u graag van dienst met de ontwikkeling van een fraaie, efficiënte website die eenvoudig is te vinden en te gebruiken.

Graphiset bv • Frontstraat 2b, 5405 PB Uden • T (0413) 264 293 • info@graphiset.nl • www.graphiset.nl

WERVING & SELECTIE, DETACHERING

MTS-HTS-TU personeel

Rondweg 73 (Poort van Uden)
Postbus 73, 5400 AB Uden

Telefoon: (0413) 24 36 10
Internet: www.nobru.nl

